

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Diplomová práce

Děti, cizinci bez doprovodu

Vedoucí práce: Mgr. Veronika Zvánovcová, Ph.D.

Autor práce: Ing. Bc. Lenka Hříšná

Studijní obor: Etika v sociální práci

Forma studia: Kombinovaná

Ročník: II.

2021

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne

.....

Ing. Bc. Lenka Hříšná

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. Veronice Zvánovcové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, připomínky a velkou ochotu při zpracovávání diplomové práce.

Dále děkuji Mgr. Zuzaně Chmelířové Vučkové, ředitelce ZDC Praha, Mgr. Kamile Kolmanové, sociální pracovníci ZDC Praha a Monice Makrlíkové, DiS., vedoucí a sociální pracovníci ZDVOP Robinson Stod za poskytnutí informací a obohacujících postřehů pro zpracování diplomové práce.

Ing. Bc. Lenka Hříšná

Obsah

Úvod.....	5
1 Problematika migrace.....	7
1.1 Základní pojmy.....	8
1.2 Současná situace a vývoj v oblasti mezinárodní migrace.....	11
1.3 Současná situace a vývoj v oblasti mezinárodní migrace v České republice	13
1.4 Právní předpisy.....	15
2 Etický a křesťanský pohled na migraci	21
2.1 Lidská práva	21
2.2 Integrace cizinců z etické perspektivy.....	22
2.3 Křesťanský pohled.....	23
3 Situace dětí – migrantů.....	27
3.1 Životní situace nezletilých cizinců bez doprovodu a její zvládnání	27
3.2 Úmluva o právech dítěte a nejlepší zájem dítěte	31
4 Aktéři zapojení do práce s dětmi - cizinci bez doprovodu	34
4.1 Orgán sociálně-právní ochrany dětí.....	34
4.2 Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí.....	39
4.3 Soudy.....	39
4.4 Pěstounská péče na přechodnou dobu	41
4.5 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	42
4.6 Zařízení pro děti cizince	43
4.7 Nestátní neziskové organizace	55
5 Výzkumné šetření.....	56
5.1 Metodika výzkumu.....	56
5.2 Výzkumné otázky.....	58
5.3 Popis respondentů.....	58
5.4 Výsledky - prezentace kazuistik.....	59
6 Diskuse	73
Závěr.....	76
Přílohy	78

Úvod

Předkládaná diplomová práce se zaměřuje na situaci dětí - cizinců bez doprovodu po příchodu do České republiky. Toto téma jsem zvolila proto, že jsem se setkala ve své praxi sociální pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí v rámci pohotovostní služby s afghánským chlapcem, jehož situaci jsem musela řešit. Šlo o dítě – cizince bez doprovodu, který potřeboval akutně zajistit bydlení, jídlo, pití a další péči. Upřímně musím říci, že tato nenadálá situace mě zaskočila a musela jsem si přiznat svou nekompetentnost při hledání správného postupu. Pracuji na úřadu v menší obce s rozšířenou působností v Plzeňském kraji, kde se běžně pracovníci nesetkávají s dětmi z jiných zemí, o které se nemá kdo postarat. Ani policejní hlídka, která chlapce našla, neměla zkušenosti s řešením obdobného případu. Věděli jsme, že existují jistá pravidla, kterými bychom se měli řídit, ale vlastní zkušenost a znalost konkrétního postupu chyběla. Situaci jsme museli řešit neodkladně a s velkou dávkou improvizace, chlapce se nám ale podařilo umístit ještě téhož dne do příslušného školského zařízení.

Uvedenému tématu je věnováno velmi málo prostoru jak v odborných publikacích, tak i v odborných člancích, případně v oblasti vzdělávání pro sociální pracovníky. Větší množství literatury na téma migrace obvykle vycházelo po obdobích silnějších migračních krizí. Sledování situace migrujících dětí je i v této literatuře velmi ojedinělé. Proto jsem zvolila téma nezletilých cizinců bez doprovodu za téma diplomové práce. Zajímalo mě, jaké instituce a organizace se do řešení jak aktuální situace, tak budoucnosti těchto dětí zapojují, jak děti situaci v naší zemi zvládají, jaký je přístup naší společnosti k těmto dětem. Rovněž mě zajímaly platné právní předpisy, které pobyt v naší zemi u těchto dětí ohraničují, a jaký je skutečný postup při práci s těmito dětmi. Nejde jen o téma právní, ale zejména o téma s etickým kontextem a přesahem do sociální práce. Jde o skupinu ohrožených a zranitelných osob. Jednou z nejzranitelnějších jsou právě nezletilí bez doprovodu.¹

Cílem diplomové práce bylo zjistit, jaká je situace nezletilých cizinců bez doprovodu v České republice. Podle jakých předpisů je postupováno, v jakém souladu jsou uvedené předpisy s používanou praxí při řešení případů uvedených dětí. Ve výzkumném šetření byly zjišťovány důvody odchodu dětí ze země původu a také to, které instituce spolupracují při řešení situace dětí.

¹ Srov. BEJČEK, J. M. *Úvod do práce s rodinami migrantů s udělenou mezinárodní ochranou: právní aspekty uprchlictví, specifika sociální práce s rodinami uprchlíků, integrace a vzdělávání dětí a žáků z uprchlických rodin*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2016, s. 64-66

Diplomová práce je koncipována do šesti kapitol, obsahuje také úvod a závěr. První kapitola se zmiňuje obecně o problematice migrace, zahrnuje základní pojmy, popis aktuální situace migrace u nás a ve světě a platné právní předpisy upravující problematiku pobytu cizinců v České republice. Etický a křesťanský pohled na migraci je popsán ve druhé kapitole. Třetí kapitola pojednává o situaci dětí migrantů. Ve čtvrté kapitole jsou popsáni aktéři zapojení do práce s dětmi – cizinci bez doprovodu a jejich činnost a kompetence. Obsahem páté kapitoly je výzkumné šetření. V šesté kapitole je uvedena diskuse o zjištěných skutečnostech.

Při sestavování diplomové práce byla použita dostupná odborná literatura, především publikace *Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a imigrační politiky* Petra Štíci, *Migrace: historie a současnost* Zdeňka Uherka a dalších autorů, *Úvod do práce s rodinami migrantů s udělenou mezinárodní ochranou* Jana Matěje Bejčka. Byly použity rovněž i internetové zdroje různých státních orgánů a nestátních organizací. Dalším zdrojem byly platné právní předpisy a také archivní materiály *Zařízení pro děti cizince v Praze*, *Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc ve Stodu* a *Městského úřadu v Přešticích*, orgánu SPOD obohacené o informace podané odbornými pracovníci. Veškeré použité zdroje jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

1 Problematika migrace

Lidé se geograficky přesouvají od nepaměti. Dnešní fáze globálních interakcí s sebou ale přináší výraznější proměnu migrační mobility lidí a v posledních desetiletích i její kontinuální nárůst. Svět se stal vzájemně velmi propojeným, takže sociální procesy a kolektivní jednání v jedné části světa mohou mít zásadní dopad jinde. Co se týče obyvatelstva na území dnešní České republiky, bylo v minulosti etnicky a národnostně pestřejší, než je dnes. Globální interakce v budoucnu pravděpodobně přinesou další demografické a kulturní proměny opět směrem k větší pluralitě.²

Mezinárodní migrace je častým předmětem veřejných debat a politických diskusí. Také je objektem vědeckého bádání v oblastech demografie, sociologie, kulturní antropologie, politologie, ekonomie, práva, filosofie i teologie.³ Ve vznikajícím veřejném diskursu dominují dva krajní názory: na jedné straně ty, které spojují imigraci s nárůstem sociálních a bezpečnostních rizik, na druhé straně poukazují na velmi špatné životní podmínky mnohých přistěhovalců. To souvisí se zvyšující se intenzitou imigračních vln a s postupným nárůstem podílu cizinců, kteří v ČR setrvávají dlouhodobě. Velkou roli sehrává ekonomický vývoj a jeho dopady na pracovní trh.⁴

Je třeba vnímat důvody, které migranty a jejich rodiny k migraci vedly, pochopit, že ne vždy je pro ně migrace vlastní volbou, avšak nezbytným řešením daleko hlubších a bolestnějších problémů, které si mnohdy jen sotva dokážeme představit. Tlak nedobrovolné (nucené) migrace, často traumatizující zážitky při útěku z vlastní země, nejistota azylového řízení a negativní postoj majority tvoří nepříliš optimistický pohled na situaci uprchlíků, v níž se ve velké většině nacházejí. Bez ohledu na to, zda byla těmto osobám udělena mezinárodní ochrana, nebo nikoliv, stávají se uprchlíci a jejich rodiny součástí naší společnosti.⁵

S migrací je spojen integrační proces, jehož úspěšnost předpokládá rozvinutí pozitivního potenciálu. V ideálním případě je migrace přínosná pro samotného migranta, zemi jeho původu, i pro hostitelskou společnost.⁶ Čím více změn v životě jedince migrace vyžaduje, tím jsou procesy přivykání na nové prostředí složitější. Lidé často mění kompletně klimatické

² Srov. CARENS, J. H. *Imigranti a právo na pobyt*. Praha: Filosofia, 2016, str. 7-8

³ Srov. ŠTICA, P. *Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a imigrační politiky*. Ostrava: Moravapress, 2014, s. 7

⁴ Srov. RÁKOCZYOVÁ, M., TRBOLA, R., HOFÍREK, O. *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, s. 13

⁵ Srov. BEJČEK, J. M. *Úvod do práce s rodinami migrantů s udělenou mezinárodní ochranou: právní aspekty uprchlictví, specifika sociální práce s rodinami uprchlíků, integrace a vzdělávání dětí a žáků z uprchlických rodin*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2016, s. 7-9

⁶ Srov. RÁKOCZYOVÁ, M., TRBOLA, R., HOFÍREK, O. *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*, s. 14

podmínky, jazykové prostředí, převládající politickou kulturu a náboženství svého okolí. Pokud tedy chceme porozumět chování migrantů a správně nastavit integrační proces, jsou k tomu nezbytné informace ze zdrojového prostoru.⁷

V následujících podkapitolách bude stručně vysvětlena odborná terminologie a uvedena současná situace a vývoj v oblasti mezinárodní migrace a situace v České republice.

1.1 Základní pojmy

Nejprve bude věnována pozornost pojmům, které se v oblasti problematiky cizinců, migrace a azylové politiky vyskytují, a ne vždy jsou v praxi správně používány.

Za **migranta** považuje Organizace spojených národů osobu, která žije rok či déle mimo svůj domov. **Migrace** je spjata s pohybem či změnou místa a předpokládá rozdělení světa do samosprávných celků a kontrolou hranic mezi těmito samosprávnými celky. Migraci lze podle prostorových aspektů rozlišit na migraci vnitřní a mezinárodní. Ta vnitřní se děje uvnitř nějakého státu. Mezinárodní migrací se myslí pohyb mezi státy. A to buď na krátkou vzdálenost (sousední země), na delší vzdálenost v rámci jednoho kontinentu, nebo mezi jednotlivými kontinenty.⁸ Migrace znamená změnu teritoria, přesun člověka na jiné místo, který vyvolává řadu důsledků jak pro místo, odkud dotyčný odešel, tak pro teritorium, kde se nyní vyskytuje. Migrace má obvykle tři dimenze: změnu bydlení, změnu zaměstnání a proměnu v sociálních vztazích.⁹

Pojem migrace můžeme dále diferencovat na základě směru pohybu: na **emigraci**, tj. vystěhování, pohyb z daného státu, a **imigraci**, tj. přistěhování do daného státu. Dalším aspektem je aspekt časový, kdy rozlišujeme mezi migrací krátkodobou a dlouhodobou, resp. trvalou. Stanovit hranice mezi nimi není snadné. OSN stanovuje hranici jednoho roku. Časový aspekt se odráží rovněž v imigrační legislativě. V České republice je **pobytový status** osob z tzv. třetích zemí nahlížen prostřednictvím různých povolení k pobytu. Legislativa rozlišuje mezi krátkodobým pobytem na dobu maximálně tří měsíců, dlouhodobým pobytem, jenž je udílen na nejméně 90 dní, a trvalým pobytem, který žadatelé získávají po pěti letech nepřetržitého pobytu na území České republiky.

Dalším kritériem rozlišení typů migrace je rozlišení na migraci legální a nelegální, resp. regulární a neregulární. **Neregulární migrace** je taková, která neprobíhá v souladu s aktuálně

⁷ Srov. UHEREK, Z., HONUSKOVÁ, V., OŠTÁDALOVÁ, V., GÜNTER, V. *Migrace: historie a současnost*. Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2016, str. 49-66

⁸ Srov. ŠTICA, P. *Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a imigrační politiky*, s. 9

⁹ Srov. UHEREK, Z., HONUSKOVÁ, V., OŠTÁDALOVÁ, V., GÜNTER, V. *Migrace: historie a současnost*, str. 7

platnými imigračními a pobytovými zákony dané země.¹⁰ Neregulární migrace se děje neoprávněným přechodem státní hranice vzdušnou cestou, po moři nebo po souši, zahrnuje imigraci bez dokumentů požadovaných pro vstup do země (cestovní pas, vízum). Může jít rovněž o přechod přes hranice za použití neplatných nebo zfalšovaných dokumentů, dokumentů vystavených na jinou osobu nebo vystavených k jinému účelu, také po uplynutí platnosti cestovního pasu, víza nebo povolení k pobytu.¹¹

Nelegální migrace je sama o sobě velmi problematickým termínem, je vytvářen dojem, že se jedná o něco podvratného nebo nepřátelského. Nelegálním migrantem se snadno může stát někdo, kdo v zahraničí překročí povolenou dobu k pobytu, zapomene si prodloužit platnost povolení, případně je najat agenturou, která mu záměrně zamlčí některé okolnosti jeho práce a sama jej do této pozice přivede – v zájmu snazší ovladatelnosti. Daleko nebezpečnějším problémem je **organizovaný zločin**, který nelegální migraci organizuje a bohatne z ní.¹²

Nelegálním migrantům mezinárodní dohody i právní řád jednotlivých zemí garantují základní práva. Legalizace statusu neregulárních migrantů se jeví jako efektivní nástroj jak k potírání organizovaného zločinu skupin, které vydělávají na zranitelném statusu neregulárních migrantů, tak k ochraně práv lidí, kteří reálně žijí na území určitého státu.¹³

Odhady počtu nelegálních migrantů v ČR se různí, přesné analýzy údaje jsou z pochopitelných důvodů nemožné. Při různých zásazích policie - např. na ubytovnách zahraničních dělníků - jsou zpravidla odhaleny jednotky, maximálně desítky případů. Zatímco pro mnohé migranty se Česká republika v průběhu let stala cílovou zemí, v případě aktuálních uprchlíků z Afriky, Blízkého a Středního východu je vyloženě **zemí tranzitní**.¹⁴

Důležité dělení migrace probíhá na základě toho, z jakých důvodů k migraci dochází. Každá migrace v sobě zahrnuje v rozličné míře prvky volby a nátlaku. Hranice mezi dobrovolnou a nucenou migrací jsou navíc prostupné. Osoby, které migrují z důvodu vážné sociální a ekonomické situace, nelze jednoznačně označit za ekonomické migranty, a ne každou pracovní migraci lze beze všeho charakterizovat jako migraci po všech stránkách dobrovolnou. Jednoznačné dělení migrace je problematické. Za ekonomické uprchlíky jsou označováni lidé migrující z důvodu extrémní chudoby. Za účelem zaručení azylu se rozlišuje migrace a **uprchlictví**, uprchlíkům jsou v zemi původu upírána jejich základní lidská práva. Lidská

¹⁰ Srov. ŠTICA, P. *Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a imigrační politiky*, s. 10

¹¹ Tamtéž s. 58-59

¹² Srov. UHEREK, Z., HONUSKOVÁ, V., OŠŤÁDALOVÁ, V., GÜNTER, V. *Migrace: historie a současnost*, str. 81

¹³ Srov. CARENS, J. H. *Imigranti a právo na pobyt*, str. 12

¹⁴ Srov. UHEREK, Z., HONUSKOVÁ, V., OŠŤÁDALOVÁ, V., GÜNTER, V. *Migrace: historie a současnost*, str. 82

práva však nelze redukovat na práva na svobodu a práva politická, hranice mezi ekonomickou migrací, resp. nucenou migrací a uprchlictvím je často tenká. Migranti navíc mohou mezi jednotlivými kategoriemi fluktuovat.¹⁵

Občanem třetí země je občan státu, který není členem EU a není zároveň občanem Islandu, Lichtenštejnska, Norska a Švýcarska.¹⁶

Dalšími důležitými pojmy k tématu migrace jsou pojmy z oblasti azylového práva. Pojem **uprchlík definuje** Ženevská úmluva považována osoba, která se „*nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů, je neschopna přijmout, nebo vzhledem ke shora uvedeným obavám, odmítá ochranu své vlasti; totéž platí pro osobu bez státní příslušnosti nacházející se mimo zemi svého dosavadního pobytu následkem shora zmíněných událostí, a která vzhledem ke shora uvedeným obavám se tam nechce nebo nemůže vrátit.*“ Úmluva se nevztahuje na žádnou osobu, „*o níž jsou vážné důvody domnívat se, že: a) se dopustila zločinu proti míru, válečného zločinu nebo zločinu proti lidskosti, b) se dopustila vážného nepolitického zločinu mimo zemi azylu dříve, než jí bylo povoleno se tam usadit jako uprchlík, c) je vinna činy, které jsou v rozporu se zásadami a cíli Spojených národů*“.¹⁷

Azyl se uděluje z důvodu odůvodněné obavy z pronásledování, u doplňkové ochrany se jedná o hrozbu vážné újmy.¹⁸ **Azylant** je osoba, která má platné rozhodnutí o azylu, obvykle na dobu neurčitou. Je-li osobě udělena „**doplňková ochrana**“, je označována za **osobu požívající doplňkové ochrany**. Na rozdíl od azylu se doplňková ochrana uděluje na dobu časově ohraničenou.¹⁹ Zákon vymezuje tzv. **zranitelné osoby**, jsou to zejména nezletilé osoby bez doprovodu. Těm je dle správního řádu určen opatrovník, kterým je nejčastěji orgán sociálně-právní ochrany dětí. Tyto osoby nepobývají ve standardních azylových zařízeních, ale jsou umístěny na základě rozhodnutí soudu ve speciálních zařízeních MŠMT.²⁰

Zákon definuje jednak **bezpečné země původu**, kdy v uvedené zemi nedochází porušování lidských práv, nedochází zde k pronásledování a nehrozí zde vážná újma, země je

¹⁵ Srov. ŠTICA, P. *Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a imigrační politiky*, s. 11-15

¹⁶ Srov. Ministerstvo vnitra ČR. *Občané třetích zemí*. [online]. [cit. 2020-06-28]. Dostupné z <https://www.mvcr.cz/clanek/obcane-tretich-zemi.aspx>

¹⁷ Srov. UNHRC. *Ženevská úmluva*. [online]. [cit. 2020-06-27]. Dostupné z https://www.unhcr.org/cz/wp-content/uploads/sites/20/2016/12/Umluva_1951_a_Protokol_1967.pdf

¹⁸ Srov. CHMELÍČKOVÁ, Nataša. *Zákon o azylu*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Praktický komentář, s. 8

¹⁹ Tamtéž s. 12 - 13

²⁰ Tamtéž, s. 10

tedy pro její občany bezpečná. Dále jsou vymezeny bezpečné třetí země, evropské bezpečné třetí země a první země azylu.²¹

Stát podle zákona o azylu provozuje tři **typy azylových zařízení**. Jde o přijímací střediska, pobytová střediska a integrační azylová střediska.²² Jsou popsány **formy azylu**.²³ A to azyl z důvodu pronásledování, azyl za účelem sloučení rodiny a humanitární azyl.

Humanitární azyl je zvláštním institutem, který je však v praxi využíván jen výjimečně. Ten může být v případech hodných zvláštního zřetele udělen i v případech, kdy žadatel nesplňuje podmínky pro udělení azylu nebo doplňkové ochrany.²⁴ Mezi nejčastější situace, kdy je azyl z humanitárních důvodů udělován, jsou případy těžké nemoci nebo zvláště těžkého postižení, kdy by návrat konkrétní osoby do země původu znamenal život ohrožující problémy.²⁵

Potvrzením úspěšné integrace jednotlivého imigranta může být získání **občanství** České republiky. Nabytím kompletních práv se imigrant stává právoplatným občanem se všemi z toho vyplývajícími právy a povinnostmi. Aby cizinec mohl žádat o české občanství

- a) musí trvale pobývat na území ČR (trvalý pobyt nebo azyl) minimálně pět let;
- b) musí doložit zkoušku z češtiny a českých reálií;
- c) nesmí mít po dobu posledních 5 let jakékoliv dluhy na odvodech zdravotního a sociálního pojištění, daňové nedoplatky apod.;
- d) nesmí spáchat trestný čin nebo závažnější přestupek;
- e) musí prokázat zapojení do pracovního a společenského života v obci, kde žije apod.²⁶

1.2 Současná situace a vývoj v oblasti mezinárodní migrace

OSN odhadovala v roce 2013 počet migrantů na 231,5 milionu. Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky odhaduje počet lidí, kteří jsou na útěku (k 31.12.2013), na téměř 51,2 milionu, z toho 33,3 milionu jsou osoby, které musely opustit domov a jsou na útěku uvnitř své vlasti, přes 1 milion žadatelů o azyl a 16,7 milionu uprchlíků tedy osob, které splňují definici mezinárodního práva pro politického uprchlíka. Zemí, z níž pochází největší množství

²¹ Srov. CHMELÍČKOVÁ, Nataša. *Zákon o azylu*, s. 11-12

²² Tamtéž s. 14-15

²³ Tamtéž s. 17-37

²⁴ Srov. UHEREK, Z., HONUSKOVÁ, V., OŠŤÁDALOVÁ, V., GÜNTER, V. *Migrace: historie a současnost*, str. 111

²⁵ Srov. CHMELÍČKOVÁ, Nataša. *Zákon o azylu*, s. 54

²⁶ Srov. UHEREK, Z., HONUSKOVÁ, V., OŠŤÁDALOVÁ, V., GÜNTER, V. *Migrace: historie a současnost*, str. 89

uprchlíků, představuje Afghánistán, těsně následován Sýrií. Zeměmi na jejichž území se nachází největší množství uprchlíků, jsou Pákistán, Írán, Libanon, Jordánsko a Turecko.²⁷

Co se týče uprchlíků, podle údajů, které v červnu 2020 zveřejnila OSN, je v současnosti celosvětově nuceně vysídleno nejvíc osob od konce druhé světové války. Svě domovy muselo opustit celkem 79,5 milionu lidí, tedy asi 1 % světové populace. Z nich 45,7 milionů bylo vysídleno uvnitř své vlastní země, ostatní hledali bezpečí za jejími hranicemi. Více než polovina z nich pochází ze tří zemí – Sýrie, Venezuely a Afghánistánu – a téměř polovinu z celkového počtu představují děti. Drtivá většina uprchlíků, 85 %, zůstává v rozvojových zemích. Nejvíce jich hostí Turecko, Kolumbie a Pákistán, jen malá část jich přišla do Evropy – především do Německa a Švédska. V roce 2019 nově opustilo své domovy 15 milionů lidí.²⁸

Specifické rysy a současné trendy v mezinárodní migraci jsou popsány v následujících šesti bodech:

1. Globalizace migrace - migrace je jedním z průvodních jevů globalizace. Moderní masmédiá a internet umožňují intenzivní výměnu informací. Nové komunikační technologie umožňují intenzivní kontakt mezi rodinou a jejími členy, kteří migrovali do cizích zemí. Narůstá možnost cestování. Důsledkem toho je, že stále víc zemí je významně zasaženo mezinárodní migrací.
2. Změny a diverzifikace ve směrech hlavních migračních toků - migrační proudy mají dnes mnohem variabilnější podobu než dříve.
3. Diferenciace migrace - ve většině zemí nedominuje určitý typ migrace. Objevují se nové, komplexní formy migrace. Migruje stále více lidí a mezi stále více zeměmi.
4. Proměna tradičních emigračních zemí v země imigrační a naopak - např. v Evropě se ze řady tradičních emigračních zemí staly významné cílové země pro imigraci, vedle Itálie a Řecka lze zařadit i Českou republiku a Polsko.
5. Feminizace pracovní migrace - dnes mnohem více žen migruje za prací. Tato nová charakteristika s sebou nese specifické etické otázky.
6. Narůstající politizace migrace - migrace hraje stále významnější roli v politice na národní, regionální a mezinárodní úrovni a promítá se do mnoha segmentů politiky.²⁹

V historii existovalo velké množství migračních teorií. Není v možnostech této práce všechny uvést a podrobně vysvětlit. Současné migrační teorie migrační události spíše vysvětlují, mají obvykle zpoždění za migračními kauzami. Berou na vědomí výrazné změny

²⁷ Srov. ŠTICA, P. *Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a imigrační politiky*, s. 16-20

²⁸ Člověk v tísní. *Uprchlíci v číslech*. [online]. [cit. 2020-06-28]. Dostupné z <https://www.clovekvtsni.cz/migracni-statistiky-4518gp>

²⁹ Srov. ŠTICA, P. *Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a imigrační politiky*, s. 20-22

v migračních možnostech a strategiích migrantů posledních let. Na jejich dynamiku má vliv řada nových faktorů. Jde zejména o následující faktory:

1. cestování je mnohem snazší, dostupnější a levnější než v minulosti;
2. díky rozvoji informačních technologií není problém být ve spojení téměř permanentně s kýmkoli a kdekoli;
3. pokud máme peníze uloženy v bance, lze s nimi provádět transakce téměř na jakémkoli místě na světě;
4. ve vyspělých zemích je budován takový systém zdravotní a sociální péče, že se člověku mezi jinými lidmi jen stěží může stát, aby skončil zcela bez pomoci;
5. technologie války jsou v současné době na takové úrovni, že amatérská domobrana ztrácí smysl, nejúčinnější strategií, jak se chránit ve válce, je útek, a to nejlépe ještě dříve, než konflikt ochromí komunikační možnosti.³⁰

1.3 Současná situace a vývoj v oblasti mezinárodní migrace v České republice

Celkové počty držitelů **mezinárodní ochrany** se u nás v posledních letech snižují. **V průběhu 90. let** požádalo v ČR o azyl mnoho občanů z bývalé Jugoslávie a bylo jim uděleno převážně tzv. dočasné útočiště, aby zde mohli zůstat po dobu trvání válečného konfliktu. Po jejich skončení se většina uprchlíků vrátila domů (například do Kosova se zpět vrátilo 903 osob z celkových 1034, kteří v ČR získali dočasné útočiště). Významnější počty žadatelů z jiných zemí se pak objevily v letech 1998, 1999 a 2000, kdy požádalo o azyl v ČR přes 4000 osob z Afghánistánu; azyl získalo během těchto tří let celkem 57 žadatelů.

Nejvýznamnější počet žadatelů o azyl u nás se objevil **mezi lety 2003 a 2004**, kdy zde žádalo o ochranu 15 856 z Kavkazské oblasti. Azyl získalo 1–2 % z nich.

V roce 2019 se statutem azylant bylo evidováno 954 žadatelů, **v roce 2018** to bylo 928 a v roce **2017** 1068. S doplňkovou ochranou zde v uvedených letech žilo 1104, 1258 a 1339. V roce 2019 nejvíce žadatelů o mezinárodní ochranu (tedy o azyl nebo doplňkovou ochranu) v ČR pocházelo z Arménie (372 žadatelů) a dále z Ukrajiny (311 žadatelů) a Gruzie (224 žadatelů), Vietnamu (143 žadatelů) a Kazachstánu (109 žadatelů). Celkově bylo nejvíce vyhověno ruským a syrským žádostem, dále pak získalo mezinárodní ochranu několik občanů Ukrajiny, Libye a Číny. Dohromady bylo v Česku uděleno 61 azylů a 86 doplňkových ochran, což představovalo necelých 7 % všech posuzovaných žádostí.³¹

³⁰ Srov. UHEREK, Z., HONUSKOVÁ, V., OŠTĀDALOVÁ, V., GÜNTER, V. *Migrace: historie a současnost*, str. 123-124

³¹ Srov. Člověk v tísni. *Uprchlíci v číslech*.

Celkovou situaci cizinců v České republice můžeme dokumentovat daty Českého statistického úřadu. V roce 2018 dosáhl počet legálně pobývajících cizinců (tj. s pobytem na dlouhodobá víza nebo s některým z typů povolení k pobytu, včetně registrovaných občanů EU) 564,3 tisíce. Oproti roku 2017 to představovalo navýšení o 40 203 osob. Cizinci pobývající na území ČR déle než rok, tvořili většinu (97,2 %) z celkového počtu registrovaných cizinců. Ve srovnání s rokem 2017 se tak jejich podíl téměř nezměnil. Z hlediska členění podle kategorií pobytu je ze statistik Ředitelství služby cizinecké policie stále patrná převaha cizinců-držitelů povolení k trvalému pobytu (289,5 tis.) nad cizinci zdržujícími se na území republiky na základě dlouhodobých víz a povolení k dlouhodobému pobytu nebo majícími přechodný pobyt (274,9 tis.). Po poklesu mezi roky 2011 až 2014 je však od roku 2015 u cizinců posledně zmíněné kategorie registrován rostoucí trend, který - zejména v posledních dvou letech - nabývá na dynamice.

Zajímavé jsou **údaje o cizincích z třetích zemí** s povoleným přechodným pobytem podle účelu tohoto pobytu. Účelem pobytu cizinců ze zemí mimo Evropskou unii je zaměstnání a podnikání. Po přechodném snížení v roce 2016 (na 41,8 %) dosáhl podíl občanů třetích zemí, kteří jsou v ČR za účelem zaměstnání nebo podnikání v roce 2018 zatím nejvyšší sledované hodnoty, tj. 51,1 %. S odstupem (s 25,6 %) následují rodinné důvody, jejichž podíl však oproti roku 2017 mírně poklesl, a to o 1,4 procentního bodu. Výrazně nižší zastoupení, ve srovnání s rokem 2017, měli cizinci z třetích zemí pobývající na našem území **za účelem studia** (17,1 % vs. 20,3 % v roce 2017). Ze sledovaných státních občanství jsou občané Mongolska (82,2 %), Ukrajiny (65,7 %) a Vietnamu (50,7 %) mezi těmi, kteří získávají povolení k přechodnému pobytu nejčastěji za účelem zaměstnání a podnikání. Účel pobytu „rodinné důvody“ je nadprůměrně zastoupen mezi občany Koreje (37,4 %), Číny (27,5 %) a také Spojených států amerických (27,4 %), u kterých však, stejně jako u občanů Kazachstánu a Ruska, dominuje účel pobytu studium. Mezi občany Kazachstánu je tento podíl výrazně vyšší, a to 52,3 %.

Věková struktura cizinců vykazuje oproti věkové struktuře majoritní populace určité odlišnosti, které lze vysvětlit převažujícími ekonomickými motivy migrace cizinců do ČR. Silně jsou zastoupeny zejména kategorie mladšího produktivního věku, tj. 30-39 let. V tomto věkovém rozmezí se v roce 2018 nacházelo 25,7 % všech legálně pobývajících cizinců. V kategorii nejmladšího produktivního věku, 20-29 let, nedošlo oproti roku 2017 k výraznější změně. Podíl této kategorie činil v roce 2018 16,2. **Dětská složka (0-19 let) tvořila v roce 2018 14 %**. Velmi nízký podíl v porovnání se strukturou populace ČR připadá na osoby

v poproduktivním věku. V kategorii nad 65 let se v roce 2018 nacházela pouhá 5,4 % cizinecké populace.

Mezi cizinci převažují občané třetích zemí. Občané států EU tvořili v roce 2018 celkem 41,2 % z celkového počtu cizinců legálně pobývajících na našem území. Mezi cizinci z třetích zemí (i celkově) nadále dominují Ukrajinci (131,3 tis.), následováni Vietnamci (61,1 tis.) a občany Ruské federace (38,0 tis.). Nejpočetnější skupiny z hlediska státního občanství mezi cizinci ze zemí EU představují Slováci (116,8 tis.), Němci (21,3 tis.) a Poláci (21,3 tis.). V letech 2017-2018 se - s výjimkou občanů Německa, jejichž počty se nezměnily - počet občanů všech dalších uvedených zemí meziročně zvýšil, přičemž absolutně nejvyšší meziroční nárůst byl zaznamenán u občanů Ukrajiny (o 14,2 tis.).³²

Česká republika se v době po roce 1989 vypořádala bez větších problémů s relativně početnými migračními vlnami, ať už způsobenými konflikty na Balkáně (Bosna Hercegovina, Kosovo), na Kavkaze (Čečensko) či ekonomicko-politickými střety a propady v dalších zemích bývalého Sovětského svazu. Dále k nám přichází lidé z Afghánistánu, Iráku, Sýrie či celé řady afrických zemí, a to bez zaznamenáníhodných problémů co do soužití s českou majoritou. Z části může být důvodem tohoto faktu, že těchto migrantů je zde stále relativně málo, nemohou tedy tvořit jakékoliv konzistentní a nepropustné enklávy a nově příchozí do nich zapadnou.³³

1.4 Právní předpisy

V této kapitole budou uvedeny právní předpisy, které mají vztah k pobytu dětí cizinců bez doprovodu v České republice. Bezprostředně s tématem jde zejména o azylový zákon a zákon o pobytu cizinců. Budou zmíněny i další související právní předpisy. Uváděné předpisy platí jak pro dospělé cizince, tak pro děti. Pokud nezletilý cizinec bez doprovodu projeví zájem o udělení mezinárodní ochrany v naší zemi, je úkolem jeho příslušného opatrovníka postupovat v souladu se zájmem dítěte. V případě zákona o pobytu cizinců jsou pro nezletilé cizince bez doprovodu opatrovníkem nejprve zajišťovány příslušné doklady, i zde je postupováno podle platných předpisů.

³² Srov. ČSÚ. *Život cizinců v ČR – 2019*, s. 28-29

³³ Srov. UHEREK, Z., HONUSKOVÁ, V., OŠŤÁDALOVÁ, V., GÜNTNER, V. *Migrace: historie a současnost*, str. 73

Azylový zákon

České azylové předpisy zohledňují právo Evropské unie, české právo má povinnost transponovat právo evropské. Od roku 1999 je budován společný evropský azylový systém, a to zejména díky novému impulsu v podobě migrační krize.³⁴

Zákon o azylu je v platnosti od 23.12.1999, účinný od 01.01.2000. Od té doby proběhla řada jeho změn, poslední je účinná od 31.07.2019.³⁵

Obecně lze azylové právo (a právo týkající se migrace) rozčlenit do tří základních kategorií, které se ovšem vzájemně prolínají a ovlivňují a to na: mezinárodní právo, komunitární právo a vnitrostátní právo. V rámci mezinárodně-právní úpravy platí Úmluva o právním postavení uprchlíků (Ženevská úmluva) a Protokol týkající se právního postavení uprchlíků (Newyorský protokol).³⁶ Ženevská úmluva byla přijata v roce 1951 po událostech 2. světové války. K odstranění místního a časového omezení došlo přijetím Protokolu v roce 1967.³⁷

Pro Českou republiku jsou uvedené předpisy platné od 24.02.1992. Ženevská úmluva definuje osobu uprchlíka.

Další úmluvou v rámci mezinárodního práva je Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Podle této Evropské úmluvy se uprchlík může dovolávat například zákazu mučení, práva na svobodu a osobní bezpečnost, práva na respektování soukromého a rodinného života, práva na účinný právní prostředek nápravy.

V komunitárním právu právo azylu především garantuje Listina základních práv Evropské unie. S ohledem na otevřené hranice Schengenského prostoru a svobodu pohybu se však státy EU dohodly na společném přístupu k azylu a vytvořily společný evropský azylový systém (CEAS). V komunitárním právu byl pak pojem „azyl“ nahrazen pojmem „mezinárodní ochrana“.³⁸ Právní základ tohoto systému je tvořen mnoha směrnici a nařízeními Evropského parlamentu a Rady Evropy.

Na vnitrostátní úrovni tvoří právní rámec azylové problematiky nejen azylový zákon, ale i další předpisy:

³⁴ Srov. CHMELÍČKOVÁ, N. *Zákon o azylu*, s. XI - XII

³⁵ Zákon č. 325/1999 Sb. o azylu. [online]. [cit. 2020-09-28]. Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-325/zneni-20190731>

³⁶ Srov. KREJČÍ, P. *Azylové právo a právo týkající se migrace*. [online]. [cit. 2020-09-28]. Dostupné z <http://www.bulletin-advokacie.cz/azylove-pravo-a-pravo-tykajici-se-migrace?browser=mobi>

³⁷ Srov. UHEREK, Z., HONUSKOVÁ, V., OŠŤÁDALOVÁ, V., GÜNTER, V. *Migrace: historie a současnost*, s. 95

³⁸ Srov. KREJČÍ, P. *Azylové právo a právo týkající se migrace*.

- čl. 43 Listiny základních práv a svobod (ústavní zákon č. 2/1993 Sb.);
- zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů (účinnost od 01.01.2000);
- zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů (účinnost od 01.01.2006);
- zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů (účinnost k 01.01.2003);
- zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, ve znění pozdějších předpisů (účinnost od 01.01.2000);
- zákon č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců, ve znění pozdějších předpisů (účinnost většiny ustanovení od 01.01.2004);
- Úmluva o právním postavení uprchlíků z roku 1951 a ni na navazující Newyorský protokol z roku 1967 (publikováno pod č. 208/1993 Sb.), tzv. Ženevská úmluva;
- Úmluva o právech dítěte (publikováno pod č.104/1991 Sb.);
- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950 (publikováno pod č. 209/1992 Sb.);
- evropské právo upravující zejména problematiku azylu a uprchlictví.

Právo azylu je v ČR garantováno především v čl. 43 Listiny základních práv a svobod, která zaručuje ovšem poskytování azylu pouze cizincům pronásledovaným za uplatňování politických práv a svobod. Zákon o azylu plně respektuje mezinárodní závazky, zejména Ženevskou úmluvu.

Právní úprava některých otázek souvisejících s problematikou žadatelů o mezinárodní ochranu, azylantů a osob s doplňkovou ochranou je obsažena i v dalších právních normách, např. ve školském zákoně, v sociálních předpisech, ve zdravotnických normách apod.³⁹

Zákon vymezuje formy mezinárodní ochrany, tj. azyl, azyl za účelem sloučení rodiny a humanitární azyl, doplňkovou ochranu a doplňkovou ochranu za účelem sloučení rodiny, podmínky jejího získání, důvody pro odnětí či zánik uvedených forem mezinárodní ochrany.⁴⁰

Dále zákon upravuje:

- a) podmínky vstupu a pobytu občanů třetích států, kteří chtějí v ČR požádat o mezinárodní ochranu formou azylu nebo doplňkovou ochranu,
- b) podmínky pro pobyt azylantů nebo osob požívajících doplňkovou ochranu na území ČR,
- c) pravidla pro řízení o udělení a odnětí mezinárodní ochrany formou azylu nebo doplňkové ochrany,

³⁹ Srov. KREJČÍ, P. *Azylové právo a právo týkající se migrace*.

⁴⁰ Srov. Ministerstvo vnitra ČR. *Obecný přehled předmětu úpravy zákona o azylu*. [online]. [cit. 2020-09-28]. Dostupné z <https://www.mvcr.cz/clanek/obecnny-prehled-predmetu-upravy-zakona-o-azyly.aspx>

- d) práva a povinnosti žadatele o udělení mezinárodní ochrany, azylanta a osoby požívající doplňkové ochrany,
- e) pravidla integračního programu,
- f) definuje azylová zařízení.⁴¹

Zákon vymezuje důležité pojmy a vymezuje situace a důvody, za kterých je udělení mezinárodní ochrany vyloučeno. Důvodem mohou být závažné zločiny ze strany žadatele, přičemž je potřeba každý případ posuzovat individuálně. Dalšími důvody může být to, že žadatel uvádí v žádosti pouze ekonomické důvody, uvádí nesprávné údaje a nevěrohodné skutečnosti, padělání dokladů, odmítnutí sejmutí otisků prstů a například to, že žadatel pochází z bezpečné země původu.

V zákoně je stanovena povinnost zajistit tlumočníka, stanovena konkrétní oprávnění Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, upravena práva a povinnosti žadatele o udělení mezinárodní ochrany. Žadatelé například musí v případě požadavku příslušných orgánů strpět osobní prohlídku a prohlídku věcí, jsou povinni odevzdat svoje otisky prstů a nechat se vyfotit za účelem identifikace.⁴²

Tzv. zajištění se ukládá za účelem zjištění nebo ověření totožnosti a také pokud je žadatel považován za nebezpečí pro společnost nebo pro veřejný pořádek. Jde o „detenci“ neboli omezení osobní svobody žadatele o udělení mezinárodní ochrany. Nelze zajistit zranitelné skupiny žadatelů o azyl.⁴³

V zákoně jsou ošetřeny průkazy a doklady žadatelů o mezinárodní ochranu,⁴⁴ definuje Státní integrační program, který je zřízen za účelem integrace azylantů. Zákon jim neukládá povinnost se do programu zapojit.⁴⁵ Je stanovena evidence žadatelů, místa pobytu, cizinců narozených na území ČR, správních deliktů apod.⁴⁶

Zákon o pobytu cizinců

Zákon o pobytu cizinců na území České republiky upravuje podmínky vstupu cizinců na území České republiky a jejich vycestování. Tento zákon se nevztahuje na osoby, které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany formou azylu nebo doplňkové ochrany. Z hlediska uprchlíků je tento zákon významný zejména tehdy, pokud vstoupili na naše území neoprávněně;

⁴¹ Srov. KREJČÍ, P. *Azylové právo a právo týkající se migrace.*

⁴² Srov. CHMELÍČKOVÁ, Nataša. *Zákon o azylu*, s. 49 - 129

⁴³ Tamtéž s. 130-139

⁴⁴ Tamtéž s. 171- 98

⁴⁵ Tamtéž s. 199-201

⁴⁶ Tamtéž s. 203-226

tedy v případě, kdy Česká republika není státem příslušným pro vyřízení žádosti o mezinárodní ochranu a dochází v souladu nařízením Dublin III k zajištění těchto osob a k jejich následnému přemístění do příslušného státu Evropské unie. Zákon se aplikuje též v případech, kdy bylo rozhodnuto, že cizinec nemá právo na mezinárodní ochranu formou azylu nebo doplňkovou ochranu. V tomto směru zákon stanoví podmínky, za nichž jsou cizinci zajišťováni (většinou dochází k jejich umístění do detenčních zařízení) a přemístění buď na území jiného státu Evropské unie, nebo do i státu mimo Evropskou unii, většinou do státu původu.⁴⁷

Zákon o pobytu cizinců rozlišuje přechodný a trvalý pobyt na území České republiky. Co se týče dětí cizinců, může jim být přiznán **přechodný pobyt - pobyt bez víza**, a to u **dětí mladších 15 let** po dobu hospitalizace, pokud přicestovaly s jiným cizincem, v jehož cestovním dokladu je zapsán, a tento cizinec vycestoval z území a u nezletilých dětí na základě předběžného opatření příslušného orgánu. Povolován je také **dlouhodobý pobyt**, a to zejména za účelem studia a za účelem společného soužití rodiny na území ČR.⁴⁸

Zákon upravuje i další typy víz pro sezónní zaměstnání, diplomatická víza apod.⁴⁹, platnost a zrušení platnosti povolení k trvalému pobytu řeší zákon o pobytu cizinců na území ČR. Jde např. o důvody jako je nezákonné jednání cizince na území ČR, případně nabytí státního občanství České republiky.⁵⁰

Související právní předpisy

Správní řád, zákon č. 500/2004 Sb., v platném znění a **zákon o soudním řádu správním**, zákon č. 150/2002 Sb., v platném znění fungují v oblasti azylových předpisů podpůrně. Tudíž i případné opravné prostředky proti rozhodnutím orgánů veřejné správy je třeba uplatňovat v rámci správního řízení, respektive v rámci správního soudnictví.

Podle **zákona o dočasné ochraně cizinců**, zák. č. 221/2003 Sb., v platném znění, se postupuje pouze v případě, kdy je dočasná ochrana vyhlášena rozhodnutím Rady Evropské unie. Ta má právo dočasnou ochranu vyhlásit v **případech hromadných migračních vln** vzniklých na základě vojenských konfliktů, občanské války, živelné pohromy apod. Tímto zákonem byla aplikována jedna ze směrnic Rady Evropské unie, na jejímž základě má být zajištěna rovnováha mezi jednotlivými členskými státy Evropské unie.⁵¹

⁴⁷ Srov. KREJČÍ, P. *Azylové právo a právo týkající se migrace*.

⁴⁸ Zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu na území České republiky, ve znění zákona č. 176/2019 Sb., § 42-§ 42n

⁴⁹ Srov. *Informační příručka pro cizince v Plzni*. Magistrát města Plzně. 2019

⁵⁰ Zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu na území České republiky, ve znění zákona č. 176/2019 Sb., § 75-§ 77

⁵¹ Srov. KREJČÍ, P. *Azylové právo a právo týkající se migrace*.

Zákon č. 186/2013 Sb. o státním občanství České republiky, upravuje možnost získání českého občanství pro cizince.⁵²

K azylové problematice se mohou vztahovat další vybrané zákony:

- zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře;
- zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti;
- zákon č. 91/2012, o mezinárodním právu soukromém;
- zákon č. 104/2013, o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních;
- zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení

a podzákoné předpisy:

- vyhláška č. 376/2005 Sb., kterou se stanoví výše úhrady za stravu a ubytování poskytnuté v azylovém zařízení, výše kapesného a termíny jeho výplaty,
- vyhláška č. 415/2006 Sb., kterou se stanoví technické podmínky a postup při pořizování a dalším zpracovávání biometrických údajů obsažených v nosiči dat cestovního dokladu.⁵³

K problematice dětí cizinců v kontextu této diplomové práce se dále vztahují předpisy z rezortu ministerstva školství, jako je zákon č.109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních ve znění pozdějších předpisů a vyhláškou MŠMT č. 438/2006 Sb., která upravuje podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy ve znění pozdějších předpisů. Další legislativní rámec tvoří zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 564/1990 o státní správě a samosprávě ve školství ve znění pozdějších předpisů.⁵⁴ Zákon o zvláštních řízeních soudních z rezortu ministerstva spravedlnosti upravuje vydávání předběžných opatření⁵⁵ při umístování nezletilých cizinců bez doprovodu po jejich zadržení v České republice do příslušného zařízení nebo do pěstounské péče na přechodnou dobu.

⁵² Zákon č. 186/2013 Sb. o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů. [online]. [cit. 2020-11-18]. Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-186>

⁵³ Srov. KREJČÍ, P. *Azylové právo a právo týkající se migrace*.

⁵⁴ Srov. *Zařízení pro děti – cizince*. [online]. [cit. 2020-09-13]. Dostupné z <http://zdcpraha.cz/>

⁵⁵ § 452 zákona č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních. [online]. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-292>

2 Etický a křesťanský pohled na migraci

V této kapitole budou uvedeny etické souvislosti tématu migrace. Budou zmíněna lidská práva a integrace cizinců do přijímající společnosti z etického pohledu, rovněž křesťanský pohled na danou problematiku.

2.1 Lidská práva

V současné politické filosofii probíhá diskuse o právu na přistěhování a o právu států na regulaci a řízení imigrace. Uvedená diskuse může pomoci při etické reflexi základních otázek spjatých s migrací a imigrační politikou. Jednak poukazuje na fakt, že existenci imigračních politik nelze chápat jako danou skutečnost, která nepodléhá žádným kritickým otázkám. Dále může diskuse přispět k tomu, abychom si sami ujasnili argumenty pro či proti existenci imigračních politik. Nakonec tato diskuse vede k poznatku, že státní suverenity v migrační politice má rovněž morální hranice. Co se týče přijetí uprchlíka, pokud se v zemi jeho původu upírají na základě politického pronásledování základní práva, musí mu jiný stát zajistit ta práva, na která má nárok jako člověk. Zde nejde o občanská, nýbrž i lidská práva.

Ochrana pro nespravedlivě stíhané platí kategoricky. Poskytnutí azylu politickým uprchlíkům je proto přísně prioritní záležitostí. Zde státní suverenity naráží na své hranice. Politická společenství jsou zavázána poskytnout těmto osobám pomoc. Omezení migrace je eticky legitimní pouze tehdy, pokud je doprovázeno bojem proti příčinám, které lidi podněcují k opuštění jejich vlasti. Migranti jsou často posly zpráv o světě, který je tak nespravedlivý, že velká část lidstva žije v nespravedlivých podmínkách a lidé jsou díky nouzi nuceni k emigraci. Spravedlivá a eticky odpovědná imigrační politika musí být zároveň preventivní migrační politikou, což znamená, že má být utvářena v interakci a součinnosti s eticky zodpovědnou a účinnou mírovou, hospodářskou, rozvojovou a ekologickou politikou a politikou lidských práv. To nutně implikuje kooperaci na mezinárodní úrovni.⁵⁶

V mezinárodním právu bývá uprchlické právo řazeno jako samostatné odvětví vedle práva lidských práv. Uprchlické právo je v současné době s otázkou lidských práv úzce propojeno.⁵⁷

Ženevská úmluva doporučuje etické principy přístupu k uprchlíkům, jsou jimi: respekt k samostatnosti, k sociálním zvyklostem, k osobám se sníženou samostatností; zásada důvěrnosti; zásada neškodit; zásada spravedlnosti, tedy rozdělovat pomoc bez ohledu

⁵⁶ Srov. ŠTICA, P. *Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a imigrační politiky*, s. 53-56

⁵⁷ Srov. UHEREK, Z., HONUSKOVÁ, V., OŠTÁDALOVÁ, V., GÜNTER, V. *Migrace: historie a současnost*, str. 101-102

na příslušnost k rase, náboženství, národnosti, sounáležitosti s určitou skupinou. Je potřeba mít na paměti, že uprchlíci nepřestávají mít základní lidské potřeby ani v novém či nepřátelském prostředí.⁵⁸

2.2 Integrace cizinců z etické perspektivy

Integrace cizinců do přijímající společnosti představuje jeden z klíčových aspektů mezinárodní migrace. V rámci integrace a integračních politik můžeme vyzorovat dvě odlišná chápání integrace přistěhovalců – a) chápání integrace jako jednostranného procesu ze strany cizinců, jako asimilace a b) pojetí integrace jako vzájemného, oboustranného procesu, který se týká jak imigrantů, tak přijímající společnosti, a na aktéry klade jisté nároky.⁵⁹

Sociální začleňování přistěhovalců nepředstavuje jednoduše proces. Jedná se naopak o výslednici spolupůsobení dílčích mechanismů v různých oblastech sociálního života. Mechanismy a procesy působící v rámci jednotlivých dimenzí sociální integrace jsou provázané a mnohdy se i vzájemně podmiňují.⁶⁰

V integračním procesu můžeme rozlišit dimenzi strukturální, kulturní, interaktivní a identifikační. Strukturální dimenze zachycuje, jaký mají imigranti přístup ke společenským institucím. Klíčovými faktory je přístup na trh práce, ekonomická samostatnost, způsob bydlení a přístup ke vzdělání imigrantů a jejich dětí. Důležitá je rovněž participace imigrantů v přijímací společnosti, např. možnost volit a podílet se na správě věcí veřejných. Interaktivní dimenze odráží začlenění imigrantů do primárních sociálních vazeb (rodina, přátelé, známí). Dimenze identifikační popisuje subjektivní vnímání imigrantů coby příslušníků přijímající společnosti. U kulturní dimenze jde o získání znalostí a kompetencí, které umožňují porozumět typickým situacím ve společnosti a volbu jednání v souladu se společenskými normami a běžnými sociálními scénáři. Zásadní roli sehrává osvojení jazyka přijímající společnosti.⁶¹

Součástí kulturní dimenze je zásadním faktorem při vnímání obrazu hostitelské společnosti možnost praktikovat své vyznání. V rámci výzkumného projektu o existujících předsudcích a náboženské netoleranci vypovídali zejména muslimové, kteří narážejí u české populace na nezájem nejen o islám, ale i o křesťanské a jiné náboženské směry. Respondenti islámského vyznání zpravidla po letech strávených v české společnosti slevili z dogmatických

⁵⁸ Srov. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. eds. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005, str. 335

⁵⁹ Srov. ŠTICA, P. *Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a imigrační politiky*, s. 73

⁶⁰ Srov. RÁKOCZYOVÁ, M., TRBOLA, R., HOFÍREK, O. *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, s. 25

⁶¹ Srov. ŠTICA, P. *Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a imigrační politiky*, s. 73-75

požadavků, zejména v oblasti stravování. Za zásadní považují požadavek neubližovat ostatním a žít ve vzájemném respektu se zástupci odlišných náboženských směrů. Islám však zůstává podstatnou součástí jejich identity.⁶²

V etických úvahách o integraci lze formulovat dva etické principy. Jedním z nich je **kontributivní spravedlnost** jako etické kritérium integrace a integrační politiky. Ta znamená, že lidé mají povinnost podílet se aktivně a produktivně na společenském životě a že společnost je povinná tuto účast jednotlivci umožnit. Lze ji vztáhnout na integraci imigrantů do hostitelské společnosti, zahrnuje spravedlivý přístup k politickým právům, na trh práce, ke vzdělání a k základní sociální síti. Spravedlivé možnosti participace na společenském životě představují konkrétní výraz vzájemného uznání lidských práv. Druhým principem je **uznání** jako předpoklad integrace. Rovněž tento princip je založen na lidskoprávním základě. Nahlížíme-li na druhé jako na navzájem rovné osoby vybavené nezczitelnými právy, implikuje tato perspektiva vnímání druhého v jeho jinakosti. Princip zahrnuje zájem poznat kulturu a hodnoty druhého a přiblížit se jim. Na straně imigrantů pak implikuje odhodlání učit se jazyk dané společnosti a respektovat její principy.⁶³

2.3 Křesťanský pohled

Migrace je pro církev průběžným kamenem pro církev, jenž jim dává příležitost prověřit jejich katolicitu, která spočívá nejen v přijímání různých etnických skupin, ale především v uskutečňování společenství s těmito skupinami. Odrazem toho je otevřený a sociálně citlivý postoj vůči cizincům, pohostinnost a připravenost místních církví pomáhat nově příchozím při integraci do místní společnosti. Vedle pojmů společenství a poslání církve hlásat evangelium „jiným“, tedy rovněž cizincům a přistěhovalcům, přibližuje církev coby „Boží lid na cestě“. Migrace je tak chápána nejen jako společenský fenomén, ale také jako popis sebeidentifikace křesťanů a vyjádření základního křesťanského přesvědčení, že jsme na této zemi jen cizinci a přistěhovalci. Proto není místo jejich pobytu ve světě tolik důležité a smysl pro pohostinnost je jim vzorem. Pohostinnost a starost o lidi na cestách lze v tomto světle chápat jako „věčnou pečeť Boží církve“. Ta zůstává jakoby poznačena svým povoláním k vyhnání, diaspoře, rozptýlení mezi kultury a rasy, aniž by se někdy zcela ztotožnila s některou z nich.⁶⁴

⁶² Srov. RÁKOCZYOVÁ, M., TRBOLA, R., HOFÍREK, O. *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*, s. 227

⁶³ Srov. ŠTICA, P. *Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a imigrační politiky*, s. 76-78

⁶⁴ Tamtéž s. 79-81

Křesťanský postoj k migraci by neměl znamenat nezodpovědnou pošetilost „růžových brýlí“ a zavírání očí před reálnými bezpečnostními riziky. Bezpečnost je důležitá. Stejně tak je zřejmé, že spravedlnost a zákony musejí platit pro všechny stejně. V hledání rozumných podob koexistence křesťanů a např. muslimů v současném světě je třeba především maximálních odborných kompetencí, věcnosti, střízlivosti a spravedlnosti pro všechny. Ani naivita, ani zavilé nepřátelství, ani pošetilá dobrotivost, ani zjitřování hněvu nám v současné složité situaci nepomohou. V současné době je ve světě přes dvě miliardy křesťanů a 1,6 miliardy muslimů, z čehož je patrné, že budoucí podoba uspořádání věcí lidských na planetě Zemi bude do značné míry určena tím, jak se budou vyvíjet vztahy mezi muslimy a křesťany. Vždyť už dnes tvoří křesťané a muslimové dohromady více než polovinu lidstva.⁶⁵

Dalším důležitým tématem je vztah víry a kultury, potažmo vztah univerzality a kontextuality. Migranti si ze své vlasti přinášejí nejen své pracovní schopnosti, ale také svá náboženská přesvědčení a rozdílnou praxi, liturgii, hudbu či kulturní a teologickou tradici. Tyto tradice pak musí v hostitelské zemi formulovat nově v dialogu se zdejšími tradicemi a praxí. Místní církevní společenství se proto mohou nacházet v napětí mezi univerzalitou a partikularitou: na jedné straně jsou tato společenství věřících zakořeněna v partikulárním kontextu konkrétní země a kultury a na straně druhé je jejich úkolem hlásat a dávat zakusit víru v Trojjediného Boha, která je společní světové církvi a kontext místního společenství přesahuje.

Dalším klíčovým východiskem je chápání lidstva jako jedné velké rodiny. Biblické texty a křesťanská tradice chápou svět jako *totus orbis* (celý, celistvý svět), v němž je primární příslušnost k lidskému pokolení, zatímco příslušnost k určitému národu je vnímána jako skutečnost sekundární. Podle toho se předpokládá, že pohostinnost má být otevřená, doprovázena respektem ke kultuře migrantů, k jejich tradicím víry, jejich osobní důstojnosti a svobodě.⁶⁶

Integrace by neměla být pouhou asimilací, která vede k potlačení nebo zapomenutí vlastní kulturní identity. Je to dlouhotrvající proces, který směřuje k vytváření společnosti a kultury, a tak je činí stále víc odleskem rozmanitých Božích darů lidem. Uprchlík musí v tomto procesu splnit nutné kroky ke společenskému začlenění, ke kterému patří osvojení si národního jazyka a vlastní přizpůsobení se zákonům a požadavkům na práci tak, aby se vyvaroval toho, že by se příliš odlišoval. Nikdo se nevyhne konfliktu identity, který často vzniká při setkání osob odlišných kultur. Zařazením se do nového prostředí si uprchlík často více uvědomuje, kým je, zvláště cítí-li nedostatek pro něj důležitých hodnot, a chybí-li mu

⁶⁵ Srov. HOŠEK, P. *Islám jako výzva pro křesťany*. Praha: Návrat domů, 2016, str. 5-11

⁶⁶ Srov. ŠTICA, P. *Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a imigrační politiky*, s. 81-82

kontakt s blízkými osobami. V našich společnostech postižených globálním fenoménem migrace je nutné hledat správnou rovnováhu mezi úctou k vlastní identitě a poznáním identity druhého. Je nutné uznat oprávněnou pluralitu kultur přítomných v zemi, pokud je slučitelná s ochranou řádu, na němž závisí sociální pokoj a svoboda obyvatel. Mezi lidmi odlišných kultur je nutný dialog v kontextu pluralismu, který přesahuje prostou toleranci a který jde až k sympatii. Jednoduché srovnání skupin uprchlíků a původních obyvatel směřuje k vzájemnému uzavření kultur nebo k vytvoření vztahů na základě povrchnosti nebo pouhé tolerance. Zatím by se ale mělo podporovat vzájemné obohacování kultur. To předpokládá znalost a otevřenost mezi těmito kulturami v kontextu skutečného pochopení a vlídnosti. Křesťané, kteří jsou si vědomi transcendentní činnosti Ducha, dovedou mimoto v různých kulturách rozpoznat přítomnost „lidsky a nábožensky cenných prvků“, které mohou nabídnout pevné perspektivy vzájemného dorozumění. Je třeba spojit postoj úcty ke kulturním odlišnostem s ochranou společných nezpochybnitelných hodnot, protože ty jsou založeny na univerzálních lidských právech. Zde má původ ovzduší „občanské oprávněnosti“, které umožňuje přátelské a vyrovnané soužití.⁶⁷

Uvnitř ekonomicky vyspělých společností sílí tendence k prosazování individualismu, který ve spojení s utilitaristickou mentalitou násobenou působením mediálních sítí vytváří takzvanou globalizaci lhostejnosti. Migranti, uprchlíci, běženci a oběti obchodu s lidmi se v tomto prostředí stávají symbolem vyloučení. Postoj vůči migrantům je lakmusovým papírkem hrozcího mravního poklesu, pokud budeme i nadále vytvářet prostor pro „kulturu pohrdání“. Přítomnost migrantů, uprchlíků a zranitelných osob je pro nás výzvou, abychom se vrátili k některým základním dimenzím křesťanského života a našeho lidství, které by se v bohatství a pohodlí života mohly vytratit. Problémem nejsou naše pochybnosti a obavy. Problémem je, když pochybnosti a obavy ovlivní naše myšlení do té míry, že jsme netolerantní, uzavření a možná, aniž bychom si toho všimli, jsme rasisty. Strach nás obírá o touhu a schopnost se setkat s druhým člověkem, s člověkem, který je jiný než já; strach nás obírá o příležitost setkat se s Pánem. Odpovědí na výzvu, kterou současné migrace přináší, lze shrnout do čtyř sloves: přijímat, chránit, podporovat a začleňovat. Ve hře nejsou jen migranti, nejde jen o ně, ale o nás všechny, o přítomnost a budoucnost lidské rodiny.⁶⁸

⁶⁷ Srov. Česká biskupská konference. *Poselství svatého otce Jana Pavla II k Světovému dni uprchlíků – 2005*. [online]. [cit. 2020-06-27]. Dostupné z https://cbk.blob.core.windows.net/cms/ContentItems/295_00295/98-uprchlici-2005.pdf, s. 1-3

⁶⁸ Srov. *Poselství papeže Františka ke Světovému dni migrantů a uprchlíků: Nejde jenom o migranty*. [online]. [cit. 2020-11-22]. Dostupné z <https://poselstvi-ke-svetovemu-dni-migrantu-a-uprchliku-2019-fin.pdf> (windows.net)

Církevní dokumenty chápou, podobně jako sociální vědy, integraci přistěhovalců jako oboustranný proces, na němž se podílejí jak imigranti samotní, tak přijímající společnost. Církev je povolána k tomu, aby integraci přistěhovalců do nového prostředí přispívala, může být coby „společenství jednoty v různosti“ pro soužití přistěhovalců a místního obyvatelstva inspirací.⁶⁹

⁶⁹ Srov. ŠTICA, P. *Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a imigrační politiky*, s. 86

3 Situace dětí – migrantů

V této kapitole je popsána složitost situace dětí, které se ocitnou v cizí zemi a zdůraznit komplikovanost situace těch dětí, které jsou v cizí zemi bez svých blízkých. Bude také zmíněna Úmluva o právech dítěte, která je zásadním dokumentem a zdrojem pro další právní předpisy, které platí v oblasti ochrany dětí.

3.1 Životní situace nezletilých cizinců bez doprovodu a její zvládnání

Rodiny uprchlíků (včetně dětí) se obecně řadí mezi rodiny se sociokulturním znevýhodněním, které souvisí zejména s problematickými otázkami orientace a integrace v rámci majoritní společnosti. Toto znevýhodnění je důsledkem převážně současných migračních trendů a přistěhovalectví, což se následně vztahuje i na nedobrovolné migranty – uprchlíky, přičemž zahrnuje několik problematických oblastí, v němž toto znevýhodnění můžeme nejčastěji pozorovat: jazyková bariéra, národnostní nebo rasová odlišnost, případně náboženská a kulturní odlišnost, nízký ekonomický či sociální status, zdravotní omezení (dítěte, rodičů nebo jiného člena rodiny), sociálně patologické prostředí rodiny nebo komunita, v níž se rodina nachází, ústavní výchova (zejména u dětí – migrantů bez doprovodu).⁷⁰

V uprchlické populaci je třeba především se soustředit na ohrožené skupiny, kterými jsou děti a mladiství bez doprovodu dospělé osoby, ženy, staří lidé, fyzicky či mentálně postižení lidé, oběti extrémního násilí.⁷¹

Mezi ohrožené a zranitelné skupiny osob patří děti – uprchlíci s doprovodem a zejména děti – uprchlíci bez doprovodu. Zranitelnost vyplývá z nezpůsobilosti jedince odolávat otřesům a ztrátám a překonávat je. U dětí je navíc zranitelnost dána často negativními zkušenostmi s nucenou migrací a integrací v nové zemi, což se může projevit zejména v dospělosti. Klíčovými faktory jsou: věk dítěte, doba pobytu v zařízení Správy uprchlických zařízení, dostatečné materiální zázemí, přítomnost zdravotního postižení či omezení vě. psychických poruch, jazyková a komunikační bariéra, národnostní, rasová, kulturní a náboženská odlišnost, ústavní výchova, vzdálenost od rodičů, rodiny.

Jak již bylo uvedeno, nezletilými uprchlíky bez doprovodu se rozumí děti mladší 18 let, které se nachází mimo zemi svého původu a které jsou zároveň odloučeny od obou rodičů, případně zákonných zástupců. Zatímco rodiny uprchlíků, navzdory všem nepříznivým

⁷⁰ Srov. BEJČEK, J. M. *Úvod do práce s rodinami migrantů s udělenou mezinárodní ochranou: právní aspekty uprchlictví, specifika sociální práce s rodinami uprchlíků, integrace a vzdělávání dětí a žáků z uprchlických rodin*, s. 60

⁷¹ Srov. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. eds. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*, s. 333

okolnostem, mohou zajistit alespoň částečně svým dětem nebezpečné domácí zázemí a výchovu a mohou saturovat jejich materiální potřeby, děti bez doprovodu bývají umístěny do zařízení pro děti cizince. Samotný pobyt těchto dětí je upravován v režimu zákona o azylu a zákona o pobytu cizinců.⁷²

Všechny děti mají určitě společné potřeby, ale některé potřebují vyšší míru ochrany – nezletilé děti bez doprovodu a odloučené děti. Během své dlouhé a často nebezpečné cesty byly odloučeny od svých rodin či byly svěřeny do rukou převaděčů. Některé osířely již ve své vlasti. Doma byly děti vystaveny traumatizujícím zážitkům, chudobě a nedostatku vzdělání. Prožily různé strasti a nebezpečí na útěku. Toto vše z nich činí nejohroženější skupinu.⁷³

Z postupů UNHCR nesmí být nezletilým odepřena možnost azylového řízení, obdobně by měla být jejich žádost projednána a posouzena v řádném řízení, aniž by byla posuzována například z hlediska „bezpečné třetí země“ či jako „zjevně nedůvodná“. UNHCR zároveň doporučuje, aby nezletilého bez doprovodu, včetně podané žaloby či kasační stížnosti, zastupoval právní zástupce, který bude jak při podání žádosti o mezinárodní ochranu, tak během celého řízení dítěti pomáhat. V tomto ohledu je žádoucí, aby - kromě zkušeností z azylového práva - byl dotýčný právní zástupce i specialistou v zastupování nezletilých dětí.⁷⁴

Významným dokumentem, upravujícím problematiku postavení a ochrany nezletilých bez doprovodu, je Rezoluce Rady EU z roku 1997 o nezletilých osobách bez doprovodu, které jsou příslušníky třetích zemí. Podle této rezoluce by tyto děti neměly být zadržovány. K zadržení však často dochází právě ve chvíli, kdy dítě ještě není formálně žadatelem o mezinárodní ochranu a na území ČR se zdržuje nelegálně. Je-li brána v úvahu zranitelnost a potřeba zvláštního zacházení především s ohledem na věk a celkový zdravotní stav dítěte, je nezbytné, aby v azylovém řízení byla žádosti podané dítětem dána absolutní přednost s ohledem na jeho nejlepší zájem.⁷⁵

⁷² Srov. BEJČEK, J. M. *Úvod do práce s rodinami migrantů s udělenou mezinárodní ochranou: právní aspekty uprchlictví, specifika sociální práce s rodinami uprchlíků, integrace a vzdělávání dětí a žáků z uprchlických rodin*, s. 65-66

⁷³ Srov. UNHCR. *Nezletilí bez doprovodu a odloučené děti*. 2016. [online]. [cit. 2020-06-27]. Dostupné z <https://www.unhcr.org/cz/102-czco-vsechno-delamepece-o-zranitelne-skupiny-osobnezletili-bez-doprovodu-a-odloucene-deti-html.html>

⁷⁴ Srov. BEJČEK, J. M. *Úvod do práce s rodinami migrantů s udělenou mezinárodní ochranou: právní aspekty uprchlictví, specifika sociální práce s rodinami uprchlíků, integrace a vzdělávání dětí a žáků z uprchlických rodin*, s. 66

⁷⁵ Srov. KOPULETÁ, G. *Analýza: postavení a ochrana nezletilých cizinců bez doprovodu v České republice*. OPU, 2009. [online]. [cit. 2020-06-27]. Dostupné z https://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/Analýza_OPU.pdf

Nezletilí bez doprovodu do 15 let v ČR zadržování nejsou a jsou na základě předběžného opatření soudu rovnu umístování do specializovaného zařízení pro děti cizince. Doba možného zajištění v případě cizince mladšího 18 let nesmí překročit 90 dní.⁷⁶

Po přiznání statusu uprchlíka formou azylu nebo doplňkové ochrany je nutné zajistit dítěti trvalé umístění v komunitě. V těchto případech je žádoucí, aby jednotlivé úřady, školská a zdravotní zařízení a NNO koordinovaly své snahy o minimalizaci počtu různých úředních subjektů, se kterými je dítě v kontaktu. Dítěti je potřeba úměrně k jeho věku a komunikačním schopnostem vysvětlit jeho právní postavení a dále kulturu a společenská pravidla hostitelské země. Do doby nabytí zletilosti je dítěti určen opatrovník, který hájí jeho nejlepší zájmy a dbá na to, aby se dítě co možná nejlépe integrovalo do majoritní společnosti.

K dětem – uprchlíkům, zvláště pak k dětem bez doprovodu, je třeba přistupovat zvlášť citlivě, a to vzhledem k jejich věku, k prožitým traumatům, kterými prošly a kultuře, z níž přicházejí. Nezletilí bez doprovodu obvykle nejprve pobývají v zajišťovacím zařízení a později na základě předběžného opatření soudu jsou umístěni do zařízení pro děti cizince.⁷⁷

Každý člověk, tedy i dítě, je jedinečnou a neopakovatelnou bytostí. Již od narození prožívá různé situace, které jsou vlastní jen jemu, které vidí úhlem svého pohledu. K těmto situacím zaujímá nějaký postoj, musí na ně nějakým způsobem reagovat. Takové chování je v sociální práci nazýváno **sociálním fungováním**. Pokud je ale kapacita zvládnání člověka nedostatečná či oslabená, nebo nároky prostředí jsou nepřiměřené k dovednostem člověka, rovnováha je porušena a situace bývá pocíťována jako problematická. Obecným cílem intervence sociálního pracovníka je pak podpora sociálního fungování klienta tím, že mu pomáhá obnovit nebo udržovat rovnováhu mezi více či méně dostatečnou kapacitou **zvládnání** a této kapacitě více či méně přiměřenými požadavky prostředí.⁷⁸

Vzhledem k tomu, že dítě se v zařízení pro děti cizince nebo v péči jiné instituce ocitá bez přímé péče své rodiny, často i bez jakéhokoliv kontaktu s ní, v kulturně odlišném prostředí s velkou jazykovou bariérou, je důležitým předpokladem toho, co a jak bude dítě prožívat zjištění jeho psychických potřeb a především jejich uspokojování. Také je nutné si uvědomit, že v rámci různých vývojových období se potřeby liší. Nepřítomnost rodičovského vzoru může

⁷⁶ Srov. JEŘÁBKOVÁ, Z. *Zajišťování nezletilých dětí v ČR*. 2010. [online]. [cit. 2020-06-27]. Dostupné z <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/zajistovani-nezletilych-deti-v-cr>

⁷⁷ Srov. BEJČEK, J. M. *Úvod do práce s rodinami migrantů s udělenou mezinárodní ochranou: právní aspekty uprchlictví, specifika sociální práce s rodinami uprchlíků, integrace a vzdělávání dětí a žáků z uprchlických rodin*, s. 67

⁷⁸ Srov. MUSIL, L., NAVRÁTIL, P. 2000. Sociální práce s příslušníky menšinových skupin. In *Sociální exkluze a nové třídy*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 127-163

způsobit proces deprivace.⁷⁹ Psychická deprivace je psychický stav, vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojit některou z jeho základních (vitálních) potřeb v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.⁸⁰

V české sociální práci je používán také pojem ohrožené dítě. Jde o dítě, jehož zdraví nebo život jsou nějakým způsobem ohroženy. V současnosti se můžeme také setkat s pojmy: děti ve zvlášť obtížných situacích, děti v nouzi a děti se zvláštními (speciálními) potřebami. K ohroženým dětem jsou řazeni sirotci, děti ulice, děti uprchlíků, přesídlenci, děti migrujících dělníků, děti žijící v jiných sociálně znevýhodněných skupinách. Pro **životní situaci** těchto dětí jsou společná dvě základní hlediska. Tyto dlouhodobě ohrožující životní situace se týkají životního stylu jedinců, rodin, sociálních skupin a pochopitelně také dětí. Druhé hledisko představuje, že tyto děti si životní situace nevolí svobodně, ale jsou do nich – často nedobrovolně – vtaženy a až na výjimky není v jejich silách se z této životní situace vymanit.

Pro správné posuzování životní situace dítěte je nutné věnovat pozornost biologickým, psychologickým a genetickým faktorům. Je potřeba analyzovat také jeho „sociálně ekologickou niku“, tedy celý jeho sociálně ekologický prostor. Jeho rodinu, osoby, k nimž má dítě silný emoční vztah, školu, vrstevníky a další širší společenské systémy. Dále je nezbytné brát v potaz i dimenzi časovou, vývojovou, či historickou. Musíme tedy zkoumat, co současné životní situaci předcházelo a k čemu a jakým směrem se bude s největší pravděpodobností vyvíjet.⁸¹ Což ale často může být při práci s nezletilými cizinci bez doprovodu obtížné. Důležité je zmínit i rozměr duchovní, kterým je potřeba se u dětí zabývat. Většina nezletilých cizinců bez doprovodu k nám přichází ze zemí s muslimským nebo pravoslavným náboženstvím, která obvykle aktivně praktikují, a je potřeba k jejich duchovním potřebám při posuzování celkové situace přihlížet.

Právní postavení dítěte – migranta je v ČR třeba odvozovat od ústavního práva. Základními právními předpisy v oblasti právní ochrany dětí jsou Ústava České republiky a Listina základních práv a svobod.⁸² Mezinárodně právní ochrana dětí je garantována Úmluvou o právech dítěte, která zavazuje státy, které ji ratifikovaly (tedy přijaly do svého právního řádu), aby svůj právní systém, ale i praktické zacházení s dětmi, přizpůsobily myšlenkám systematické ochrany dětí.⁸³

⁷⁹ Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 111-113

⁸⁰ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 213-215

⁸¹ Tamtéž s. 201-212

⁸² Srov. KOPULETÁ, G. *Analýza: postavení a ochrana nezletilých cizinců bez doprovodu v České republice*.

⁸³ Srov. Naše práva. *Úmluva o právech dítěte*. [online]. [cit. 2021-01-30]. Dostupné z Úmluva o právech dítěte/naseprava.cz

Dalšími významnými právními předpisy jsou zák. č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, zák. č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy, nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivní výchovné péči ve školských zařízeních, zákon o azylu, zákon o pobytu cizinců, zák. č. 89/2012, Sb., občanský zákoník. V oblasti vzdělávání jsou děti – uprchlíci v souladu s ustanovením § 16 odst. 4 písm. c zák. č. 561/2004 Sb., školského zákona, považovány za žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a žáky se sociálním znevýhodněním. Vzdělávání těchto žáků upravuje i vyhláška MŠMT č. 147/2011 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami (novela vyhlášky č. 73/2005 Sb.).

V České republice se pomocí dětem ohroženým sociálně patologickými jevy zabývá OSPOD, často ve spolupráci s rodinou nebo zákonným zástupcem dítěte, pracovníky školských a poradenských zařízení, s pracovníky pověřených orgánů státní správy a zástupci NNO.⁸⁴

3.2 Úmluva o právech dítěte a nejlepší zájem dítěte

Česká republika převzala ke dni svého vzniku, k 1. lednu 1993, všechny mezinárodních závazků České a Slovenské federativní republiky. Od okamžiku svého vzniku tak je ČR smluvní stranou Úmluvy o právech dítěte.⁸⁵

Dítětem se v Úmluvě rozumí osoba mladší 18 let. V dokumentu je dáno dětem právo na život a přežití, na jejich osobní rozvoj, zároveň se požaduje, aby byly děti chráněny před jakoukoli formou vykořisťování a zneužívání. Úmluva chrání všechny děti bez rozdílu a zdůrazňuje **nejlepší zájem a blaho dítěte**.⁸⁶ K Úmluvě byly přijaty tři opční protokoly. Česká republika přistoupila k Opčnímu protokolu k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů ke dni 12. února 2002. Opční protokol zavazuje státy, aby nepovolávaly mládež do 18 let do ozbrojených sil a zajistily, aby se dobrovolníci v tomto věku přímo neúčastnili boje. Také jiné ozbrojené skupiny nemají povolávat dětské vojáky mladší 18 let a používat je v bojových akcích. Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii ratifikovala Česká republika dne 26. září 2013. Opční protokol stanoví závazné mezinárodní standardy k prevenci, potlačování a trestání činů spojených s prodejem dětí za účelem jejich sexuálního zneužívání, nucené práce či nelegální

⁸⁴ Srov. BEJČEK, J. M. *Úvod do práce s rodinami migrantů s udělenou mezinárodní ochranou: právní aspekty uprchlictví, specifika sociální práce s rodinami uprchlíků, integrace a vzdělávání dětí a žáků z uprchlických rodin*, s. 67-68

⁸⁵ Srov. Vláda ČR. *Úmluva o právech dítěte*. [online]. [cit. 2021-01-30]. Dostupné z: Úmluva o právech dítěte Vláda ČR (vlada.cz)

⁸⁶ Srov. Česká rada dětí a mládeže. *Mami, tati, znáš má práva?* [online]. [cit. 2021-01-30]. Dostupné z Mami, tati, znáš má práva? (crdm.cz)

adopce, činů spojených s dětskou prostitucí a dětskou pornografií. Třetí Opční protokol zavádějící postup předkládání oznámení Česká republika ratifikovala v roce 2015.⁸⁷

Úmluva vychází ze **zásady „tři P“**:

1. provision, tj. zaopatření, přežití a výchova dětí;
2. protection, tj. ochrana dětí;
3. participation, tj. účast na životě společnosti.

Zaručenými právy dítěte jsou: právo na život, právo na jméno, právo poznat své rodiče a být jimi vychováván, svoboda projevu a svobodný přístup k informacím, svoboda myšlení a náboženského vyznání, svoboda sdružování a pokojného shromažďování, právo na ochranu soukromí, právo na ochranu před násilím, ponižováním a vykořisťováním, právo na zajištění ochrany a pomoci poskytované státem, pokud je dítě zbaveno rodinného prostředí, duševně nebo tělesně postižené děti mají právo prožít plný a řádný život, právo na ochranu zdraví a využívání zdravotnických zařízení, právo na výhody sociálního zabezpečení, právo na životní úroveň potřebnou pro jeho rozvoj, právo na vzdělání, právo na používání vlastního jazyka, právo na odpočinek a volný čas, právo na ochranu před nebezpečnou prací, právo na svobodu projevu.

Stát musí podle Úmluvy přijmout opatření: ke snížení dětské úmrtnosti, k zajištění lékařské pomoci dětem, k zajištění odpovídající péče matce před porodem, k rozvoji zdravotní osvěty, k poskytování pomoci rodičům se zabezpečením životních podmínek dítěte, k zajištění bezplatného základního vzdělání pro všechny děti, k zajištění podpory středního vzdělání, které je buďto bezplatné, nebo je dítěti v případě nutnosti poskytnuta finanční pomoc, k zajištění poradenské služby v oblasti vzdělání a profesní přípravy, k zajištění ochrany před užíváním narkotik, k zajištění ochrany před sexuálním vykořisťováním (prostituce, dětská pornografie apod.), k zabránění únosů a obchodování s dětmi, k ochraně dětí před mučením, omezování osobní svobody, k zákazu trestu smrti vztahujícímu se na nezletilé, k tomu, aby děti, které byly zadrženy pro trestný čin, byly zadrženy po nejkratší nutnou dobu, a to odděleně od dospělých, a aby se jim dostalo právní pomoci, k tomu, aby se děti do 15 let nezúčastňovaly válečných akcí, k podpoře začleňování dětí, se kterými bylo nelidsky zacházeno, ke stanovení věkové hranice pro vstup do zaměstnání a délky pracovní doby nezletilých.⁸⁸

Výbor OSN pro práva dítěte vydal v roce 2013 komentář k Úmluvě, který vysvětluje pojem **nejlepší zájem dítěte**. Jde o komplexní a dynamický koncept, který obsahuje tři složky:

⁸⁷ Srov. Vláda ČR. *Úmluva o právech dítěte*.

⁸⁸ Srov. Česká rada dětí a mládeže. *Mami, tati, znáš má práva?*

1. základní právo dítěte, aby byl jeho nejlepší zájem posouzen a bylo k němu přihlédnuto;
2. základní interpretační princip (je-li možné interpretovat právní předpis vícero způsoby, zvolí se ten, který nejefektivněji naplňuje nejlepší zájem dítěte);
3. procesní pravidlo (kdykoliv se přijímá rozhodnutí, které by mohlo ovlivnit dítě, je třeba posuzovat, jaké pozitivní či negativní dopady na dítě může toto rozhodnutí mít).

Nejlepší zájem dítěte je rovněž nedílnou součástí ostatních práv dítěte upravených Úmluvou. Při jeho hodnocení je třeba přihlédnout k několika aspektům, záleží však na každém jednotlivém případě, zda budou relevantní všechny a jakou budou mít důležitost:

1. názor dítěte;
2. identita dítěte;
3. zachování rodinného prostředí a vztahů;
4. péče o dítě, ochrana a bezpečí dítěte;
5. zranitelnost dítěte;
6. právo dítěte na nejvyšší dosažitelnou úroveň zdravotního stavu;
7. právo dítěte na vzdělání.⁸⁹

⁸⁹ Srov. Vláda ČR. *Výbor OSN pro práva dítěte vydal komentář k nejlepšímu zájmu dítěte*. [online]. [cit. 2021-01-30]. Dostupné z: [Výbor OSN pro práva dítěte vydal komentář k nejlepšímu zájmu dítěte | Vláda ČR \(vlada.cz\)](https://vlada.cz)

4 Aktéři zapojení do práce s dětmi - cizinci bez doprovodu

V této kapitole bude popsána práce konkrétních aktérů zapojených do pomoci dětem, které se ocitli v České republice bez péče zákonných zástupců. Bude popsána praktická činnost orgánů a zařízení, které o uvedené děti v České republice pečují, starají se o jejich výchovu a další prosperitu.

4.1 Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) je bezesporu jedním z nejdůležitějších orgánů při řešení situace dětí – cizinců bez doprovodu po příchodu do ČR. Budou zde uvedeny jednak nejdůležitější ustanovení příslušného zákona a dále také konkrétní činnost OSPOD ve vztahu k nezletilým cizincům bez doprovodu. Kompetence stanovuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí.

Zákon o sociálně – právní ochraně dětí

Podle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně – právní ochraně dětí, v platném znění sociálně-právní ochrana náleží všem dětem bez ohledu na státní občanství a všem dětem, které se nacházejí na území České republiky. Rozdíl spočívá pouze v rozsahu, v jakém se sociálně-právní ochrana poskytuje.

V plném rozsahu se SPO poskytuje dětem, které na území České republiky:

- a) mají trvalý pobyt;
- b) mají podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo jsou hlášeny k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů;
- c) podaly žádost o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky;
- d) jsou oprávněny trvale pobývat;
- e) pobývají s rodičem, který podal žádost o udělení mezinárodní ochrany nebo oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území České republiky nebo které pobývají na základě uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany na území České republiky podle zvláštního právního předpisu;
- f) pobývají s rodičem, který na území České republiky pobývá na základě potvrzení o strpění pobytu na území České republiky podle zvláštního právního předpisu nebo který je azylantem anebo osobou požívající doplňkové ochrany, nebo
- g) jsou azylanty nebo osobami požívající doplňkové ochrany.

V rozsahu stanoveném tímto zákonem se sociálně-právní ochrana **poskytuje také** dítěti, které nemá na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo není hlášeno k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky ani není oprávněno podle zvláštního právního předpisu trvale pobývat na území České republiky.

Konkrétně to znamená to, že každý obecní úřad je povinen učinit opatření k ochraně života a zdraví a zajistit uspokojování základních potřeb v nejnutnějším rozsahu včetně zdravotních služeb, ocitlo-li se takové dítě bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny. O uvedených opatřeních uvědomí obecní úřad neprodleně obecní úřad obce s rozšířenou působností, který je povinen učinit další nezbytná opatření směřující k ochraně dítěte a - je-li to možné - uvědomit o této skutečnosti neprodleně zastupitelský úřad státu, jehož je dítě občanem; současně je povinen projednat s ním způsob spojení dítěte s rodiči nebo jinými osobami za dítě odpovědnými. O uvedených skutečnostech obecní úřad obce s rozšířenou působností informuje Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí.

Nezbytnými opatřeními, která obecní úřad obce s rozšířenou působností učiní, jsou zejména

- a) podání návrhu na nařízení předběžného opatření,
- b) podání návrhu na ustanovení poručníka nebo opatrovníka dítěte,
- c) podání návrhu na ústavní výchovu dítěte,
- d) zprostředkování umístění dítěte v azylovém zařízení.⁹⁰

V tomto režimu „nezbytných“ opatření je tedy poskytována sociálně-právní ochrana dětí právě také nezletilým cizincům bez doprovodu.

Obecním úřadem se v tomto zákoně rozumí jakýkoli obecní úřad obce, v níž se dítě zdržuje, obecním úřadem s rozšířenou působností je úřad obce, který je kompetentní vykonávat sociálně-právní ochranu dětí.

Zákon také vyjmenovává jednotlivé **orgány** sociálně-právní ochrany dětí a jejich kompetence. Jsou to obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, krajské úřady (v Praze Magistrát hlavního města Prahy), Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. V praxi se můžeme setkat s výrazem OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí) a nejčastěji je myšleno příslušné oddělení sociálně-právní ochrany dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností, méně často příslušné oddělení

⁹⁰ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. [online]. [cit. 2020-11-18]. Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

sociálně-právní ochrany dětí krajského úřadu. Sociálně-právní ochranu dětí vykonávají i další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny.

Ve vztahu k tématu diplomové práce ještě zmíním institut **pěstounské péče na přechodnou dobu**, který zákon o SPOD rovněž upravuje. Dalším typem náhradní rodinné upraveným zákonem o SPOD je také „klasická“ **pěstounská péče**.

Podle zákona mohou být ohrožené děti umístěny do **zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP)**.

V kompetenci OSPOD je také podávat soudu návrhy na ústavní výchovu do zařízení, která jsou v gesci Ministerstva zdravotnictví ČR, do **dětských center** (dříve kojeneckých ústavů) a která jsou v gesci Ministerstva školství ČR, do **školských zařízení**: diagnostických ústavů, dětských domovů, dětských domovů se školou a výchovných ústavů.

V této souvislosti ještě uvádím tzv. **hostitelskou péči**, kterou povoluje dle zákona o SPOD ředitel zařízení, do jehož péče je dítě svěřeno, a to po předchozím souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Dítě může strávit určitý čas mimo ústav, tedy nejen ve vlastní rodině, ale i u jiných fyzických osob, než jsou rodiče nebo další příbuzní.⁹¹

Činnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí na podporu nezletilých cizinců bez doprovodu

Pracovnice OSPOD jsou jedněmi z prvních lidí po policistech, kteří se uvedeným dětem snaží pomoci a zajišťují jim prvotní podmínky pro pobyt na našem území a legální právní postavení. Spolupracují rovněž na dalším postupu během pobytu dětí cizinců v ČR, při běžném životě v naší zemi nebo při návratu do země původu.

Podle Metodického doporučení MPSV č. 1/2016 k postupu obecních úřadů obcí s rozšířenou působností při poskytování sociálně-právní ochrany nezletilým cizincům bez doprovodu (NBD) zahrnuje pojem nezletilý cizinec bez doprovodu děti, které se ocitnou na území ČR bez oprávněné osoby. Může jít nejen dítě, které vstoupilo na území ČR bez odpovídajícího oprávnění, ale také dítě matky – cizinky opuštěné ještě v porodnici, dítě rodičů – cizinců, kteří zahynuli při dopravní nehodě, musí nastoupit výkon trestu odnětí svobody apod. Rozsah sociálně-právní ochrany dětí je upraven příslušnými paragrafy zákona o SPOD.

Orgán SPOD má povinnost umístit dítě do co nejvhodnějšího prostředí s ohledem na jeho potřeby formou předběžného opatření. Vhodným opatřením nemusí být pouze prostředí

⁹¹ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.

pobytového zařízení jako je školské zařízení nebo ZDVOP, ale rovněž péče jiné fyzické osoby, příbuzného, pěstounská péče nebo pěstounská péče na přechodnou dobu.⁹²

Ačkoliv česká legislativa dává přednost pěstounské péči před péčí ústavní, obvykle děti, které přijdou do České republiky, končí v ústavním zařízení. Překážkou není jen to, že je u nás nedostatek pěstounů, ale i věk dětí, které k nám přichází. Navíc i to, že Česká republika je brána jen jako „přestupní stanice“. Hodně dětí cizinců bez doprovodu přichází, až když je jim patnáct a více let. Integrace takto starých dětí není vůbec jednoduchá a dospívající také často upřednostňují ústavní výchovu.

Přesto by inspirací mohl být nizozemský model. Kořeny má v 70. letech 20. století, kdy do Nizozemska přicházely hlavně vietnamské děti. Tento model stojí do velké míry na etnických komunitách, které si berou do pěstounské péče děti pocházející ze stejných oblastí a stejného náboženského vyznání.⁹³

OSPOD spolupracuje ve věcech NBD s policií. Policisté jsou obvykle první, kteří se s NBD setkávají. Policie ČR je povinna bez zbytečného odkladu poté, co zjistí, že cizinec, jehož zajistila, je nezletilý, přivolat na policejní služebnu OSPOD. Postačuje přitom, že cizinec prohlašuje, že je nezletilý. Místní příslušnost orgánu SPOD, který je Policií ČR přivolán, se řídí nikoli místem prvního záchytu NBD, ale místem, kde se nachází služebna cizinecké policie, kam bylo dítě převezeno. Služebny cizinecké policie jsou zřízeny při krajských ředitelstvích Policie ČR.⁹⁴ Z vlastní praxe vím, že realita je oproti platnému metodickému doporučení trochu jiná. Případy dětí cizinců řeší obvodní oddělení Policie ČR, ne cizinecká policie, společně s orgánem SPOD v místě služebny obvodního oddělení v rámci pracovní pohotovosti OSPOD. V praxi to znamená urychlení řešení případu dítěte.

Pokud se dítě - cizinec nerozhodne na našem území požádat o mezinárodní ochranu, zahájí s ním cizinecká policie správní řízení o vyhoštění. V poslední době se toto pravidlo v případech nezletilých cizinců neuplatňuje, což lehce zlehčuje postup pro následné získávání nových dokladů. Po dobu řešení pobytové situace nezletilého cizince bez doprovodu, musí být tento někde umístěn. Zjistí-li tedy policejní orgán, že se jedná o nezletilého cizince, kontaktuje

⁹² Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Metodické doporučení MPSV č.1/2016 k postupu obecních úřadů obcí s rozšířenou působností při poskytování sociálně-právní ochrany nezletilým cizincům bez doprovodu*. [online]. [cit. 2020-06-27]. Dostupné z <https://www.mpsv.cz/web/cz/rok-2016-4>, s. 4-6

⁹³ Srov. JABLONICKÁ, K. *Ztraceni v Česku? Opuštěné děti cizinců by se podle expertů lépe integrovaly v pěstounských rodinách*. [online]. [cit. 2020-06-27]. Dostupné z https://www.lidovky.cz/domov/ztraceni-v-cesku-opustene-deti-cizincu-by-se-podle-expertu-lepe-integrovaly-v-pestounskych-rodinach.A190824_130720_ln_domov_ele#utm_source=rss&utm_medium=feed&utm_campaign=ln_domov&utm_content=main

⁹⁴ Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Metodické doporučení MPSV č.1/2016 k postupu obecních úřadů obcí s rozšířenou působností při poskytování sociálně-právní ochrany nezletilým cizincům bez doprovodu*, s. 7-8

místně příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí. Ten podává místně příslušnému opatrovníckému soudu návrh na předběžné opatření nad cizincem, jímž budou zajištěna jeho další práva a zejména faktická péče o něj. Podle tohoto předběžného opatření bývá NBD umístěn do zařízení pro děti cizince (ZDC) případně do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Ve výjimečných případech je NBD namísto do ústavního zařízení umístěn do zařízení Správy uprchlických zařízení, a to v případech, že existují důvody pro jeho zajištění, např. při podezření ze spáchání trestného činu.⁹⁵

V případě zvýšeného počtu NBD na území České republiky zajistí obecní úřady obcí s rozšířenou působností pracovní pohotovost větším počtem pracovníků. Pokud obec nemá dostatečnou personální kapacitu, je možné řešit situaci formou veřejnoprávní smlouvy s jinou obcí, která tuto kapacitu má.⁹⁶

Po propuštění NBD z policejní služebny je vhodné zajistit aktuální vyšetření zdravotního stavu dítěte. Zpráva je nezbytným předpokladem pro přijetí dítěte do školského zařízení pro výkon ústavní výchovy, je doporučeno tuto zprávu zajistit i v případech, kdy je dítě umístěováno do ZDVOP. Vyšetření aktuálního zdravotního stavu probíhá ještě před umístěním dítěte a obvykle i před vydáním předběžného opatření, tedy před vznikem účasti NBD na veřejném zdravotním pojištění. Toto vyšetření je hrazeno z dotace OSPOD.⁹⁷

Často se řeší rovněž další praktická věc, kterou je převoz NBD k soudu pro předání návrhu a převzetí předběžného opatření. V běžné praxi OSPOD a soudy korespondují prostřednictvím datových schránek. Tento způsob komunikace však není např. o víkendech pružný, často ani možný. Proto je s Policií ČR je dohodnuta spolupráce na tomto převozu dětí, obdobně je řešen převoz na lékařskou prohlídku a převoz do příslušného zařízení. Převoz dítěte do zařízení po vydání předběžného opatření je v gesci soudního vykonavatele.⁹⁸ V praxi to však funguje tak, že soudce při vydávání předběžného opatření během víkendu v době pohotovostní služby nemá k dispozici soudního vykonavatele s vozidlem, proto převoz zajišťuje OSPOD za spolupráce policie.

Po předání dítěte do příslušného zařízení informuje OSPOD, který zajišťoval vydání předběžného opatření soudem a převoz do zařízení, místně příslušný OSPOD v místě sídla

⁹⁵ Srov. *Metodický materiál k sociální práci s nezletilými cizinci bez doprovodu se zaměřením na pobytové záležitosti*. ZDC, Praha 2019, s. 5-7

⁹⁶ Tamtéž s. 8

⁹⁷ Tamtéž s. 10-11

⁹⁸ Tamtéž s. 14

zařízení. Dále je informován ÚMPOD a případně i zastupitelský úřad země původu dítěte, tento však jen v případě, kdy dítě nebude žádat o mezinárodní ochranu.⁹⁹

Repatriací NBD se rozumí situace, v nichž dochází k navrácení dítěte do země původu, je vyloučena v případech, kdy dítě žádá o udělení mezinárodní ochrany. I v dalších případech je potřeba zvážit všechny ostatní okolnosti včetně situace v domovském státě dítěte a na jejich základě zvážit nejlepší zájem dítěte.¹⁰⁰ V posledních letech se upouští od používání termínu repatriace a je nahrazen pojmem dobrovolný návrat.¹⁰¹

Metodické doporučení dále uvádí další vybrané oblasti zajištění péče o NBD v době jeho pobytu na území České republiky. Jde zejména o zdravotní pojištění, které je vázáno na vykonatelnost předběžného opatření soudu. Podobně je to s oprávněním pobývat na území České republiky bez víza.¹⁰²

Další důležitou oblastí je zastupování NBD. Je rozlišováno jednak procesní opatrovnictví v případech soudního řízení péče o nezletilé, správní řízení o zajištění, vyhoštění apod. Dále hmotněprávní zastoupení, kdy je oprávněn dítě zastoupit v běžných záležitostech jeho pečovateli nebo např. ředitel zařízení, do kterého je dítě umístěno. Soudem může být stanoven také poručník nebo opatrovník pro správu jmění.

Důležitým bodem je také zajištění povinné školní docházky a dalšího vzdělání, kdy se postupuje podle platných školských předpisů. Podle možností je zajištěna výuka nejen češtiny, ale také výuka mateřského jazyka a kultury země původu, která by měla být koordinována s běžnou výukou na základní škole.¹⁰³

Pracovníci OSPOD by se v této oblasti měli orientovat a znát práva NBD pro jejich ochranu a zajištění jejich potřeb a zájmů.

4.2 Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí

V roce 2000 byl zákonem o sociálně-právní ochraně dětí zřízen Úřad pro mezinárodní ochranu dětí (ÚMPOD) se sídlem v Brně, Úřad poskytuje sociálně-právní ochranu primárně dětem do dovršení 18 let, ale v některých specifických případech pomáhá i osobám starším

⁹⁹ Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Metodické doporučení MPSV č.1/2016 k postupu obecních úřadů obcí s rozšířenou působností při poskytování sociálně-právní ochrany nezletilým cizincům bez doprovodu*, s. 14-17

¹⁰⁰ Tamtéž s. 18

¹⁰¹ Srov. *Metodický materiál k sociální práci s nezletilými cizinci bez doprovodu se zaměřením na pobytové záležitosti*. ZDC, Praha 2019, s. 9-17

¹⁰² Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Metodické doporučení MPSV č.1/2016 k postupu obecních úřadů obcí s rozšířenou působností při poskytování sociálně-právní ochrany nezletilým cizincům bez doprovodu*, s. 21-22

¹⁰³ Tamtéž s. 20-29

(např. při vymáhání výživného zletilého dítěte, které studuje apod.) Mezi konkrétní činnosti, které Úřad vykonává ve vztahu k dětem cizincům, patří zprostředkovávání osobních dokladů a jiných listin do a z ciziny, spolupráce se státními orgány nebo institucemi obdobnými Úřadu cizího státu. Pokud je to zapotřebí, poskytuje součinnosti dalším zařízením či právníckým osobám v řešení situace dětí zapojených.¹⁰⁴

Orgán SPOD je povinen informovat ÚMPOD o situaci NBD, rolí ÚMPOD je poskytnutí součinnosti v procesu získávání informací o rodičích NBD či jiných osobách odpovědných za jeho výchovu, a to prostřednictvím využití svých kontaktů a spolupráce s partnerskými orgány v cizině.¹⁰⁵ ÚMPOD často do zahraničí zasílá žádost za účelem zjištění, zda se v cizím státě (zpravidla, ale ne nutně stát občanství dítěte) nachází příbuzní nezletilého, kteří by byli schopni a ochotni o dítě pečovat.¹⁰⁶

ÚMPOD spolupracuje při navrácení dítěte do země jeho původu.¹⁰⁷ V praxi je také obvykle ÚMPOD formálně jmenován soudem kolizním opatrovníkem v řízení o vydání předběžného opatření při prvotním umístění dítěte do péče příslušného zařízení, kdy navrhovatelem v tomto opatrovnickém řízení je OSPOD, a nemůže tedy být zároveň jmenován opatrovníkem. ÚMPOD disponuje kvalifikovanými pracovníky pro jednotlivé státy tzv. Haagské úmluvy¹⁰⁸ a dále je vyčleněn jeden pracovník pro agendu nezletilých bez doprovodu.

4.3 Soudy

Soudy mají v systému ochrany práv dětí výjimečné postavení. Zahajují řízení buď z vlastního podnětu nebo na základě vnějšího podnětu. V případě nezletilých cizinců

¹⁰⁴ Srov. MACELA, M. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 447-448

¹⁰⁵ Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Metodické doporučení MPSV č.1/2016 k postupu obecních úřadů obcí s rozšířenou působností při poskytování sociálně-právní ochrany nezletilým cizincům bez doprovodu*, s. 17-18

¹⁰⁶ Srov. LORENC, J. „Repatriace“ nezletilých do zahraničí a vybrané problémy s nimi spojené. *Právo a rodina*. Praha: WoltersKluwer, 2020, **22**(8), s. 3

¹⁰⁷ Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Metodické doporučení MPSV č.1/2016 k postupu obecních úřadů obcí s rozšířenou působností při poskytování sociálně-právní ochrany nezletilým cizincům bez doprovodu*, s. 19

¹⁰⁸ Haagská úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí přijatá v roce 1996 stanoví pravidla pro lepší ochranu dětí v mezinárodních situacích a brání konfliktům mezi rozdílnými vnitrostátními právními systémy. Cílem úmluvy je zaručit mezinárodní ochranu dětí do 18 let tím, že určuje: zemi, která má pravomoc přijímat opatření na ochranu dítěte nebo jeho majetku, právo, které se má používat při výkonu této pravomoci, právo použitelné na rodičovskou zodpovědnost, že ochranná opatření jsou uznávána a prosazována ve všech signatářských zemích, spolupráci mezi signatářskými zeměmi. Opatření zaměřená na ochranu dítěte se týkají: rodičovské zodpovědnosti, práv péče o dítě, poručnictví, toho, jak je dítě zastupováno, umístění dítěte do pěstounské nebo jiné péče, dohledu nad takovou péčí, toho, jak je spravován majetek dítěte. Zemí s pravomocí poskytovat ochranná opatření je obecně země, kde má dítě místo obvyklého pobytu. Případně je to země, na jejímž území se nacházejí: děti uprchlíků nebo děti přemístěné do různých zemí, děti, jejichž bydliště nelze zjistit, děti v nouzové situaci.

bez doprovodu je tímto podnětem návrh na vydání předběžného opatření orgánem SPOD. Dále soudy v souvislosti s tématem diplomové práce rozhodují o nařízení, prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy. V první instanci jsou místně příslušné rozhodovat ve věcech nezletilých cizinců bez doprovodu okresní, resp. obvodní soudy, odvolacími soudy jsou krajské soudy a městský soud.¹⁰⁹

4.4 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Soud může na návrh orgánu sociálně-právní ochrany svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu (PPPD) osobám v evidenci příslušného krajského úřadu, a to na dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat. PPPD je součástí systému náhradní rodinné péče v České republice. Jejím účelem je umožnit dětem vyrůstat v náhradním rodinném prostředí u proškolených pěstounů krátkodobě po omezenou dobu, nejdéle na dobu jednoho roku. PPPD je ustanovena v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociální právní ochraně dětí, od roku 2006. Účelem přijetí tohoto institutu byla profesionalizace pěstounské péče a snížení počtu dětí v ústavních zařízeních, především malých dětí v dětských domovech do tří let.

V kompetenci krajského úřadu je provádět odborné posouzení žadatele a zařadit žadatele do evidence pěstounů na přechodnou dobu. Obecní úřad obce s rozšířenou působností podává podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí návrh soudu na svěřením dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu pěstounovi z evidence krajského úřadu, případně návrh na jeho zrušení.¹¹⁰

Jako vhodný typ péče byla PPPD vybrána také pro chlapce, jehož kazuistiku byla zařazena do výzkumného šetření. Je zde však potřeba zmínit, že PPPD je v Plzeňském kraji téměř nedostupná. Volných pěstounů na přechodnou dobu je nedostatek. Proto i při řešení akutní situace dětí v našem kraji musí pracovnice OSPOD obvykle volit jako nezbytnost umístění dítěte do zařízení – dětského centra, případně ZDVOP.

¹⁰⁹ Zákon č. 6/2002 Sb. o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích). [online]. [cit. 2021-01-30]. Dostupné z: 6/2002 Sb. Zákon o soudech a soudcích (zakonyprolidi.cz)

¹¹⁰ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.

4.5 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP) poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy anebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, v zajištění zdravotních služeb a v psychologické a jiné obdobné nutné péči. Dítě se umísťuje v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc:

- a) na základě rozhodnutí soudu;
- b) na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností;
- c) na základě žádosti zákonného zástupce dítěte, nebo
- d) požádá-li o to dítě.¹¹¹

Konkrétním zařízením tohoto typu, které jsem navštívila v souvislosti s vypracováním diplomové práce, byl ZDVOP Robinson Stod. Zařízení bylo zřízeno k 01.02.2012 jako součást Dětského domova Staňkov, zřizovatelem je Plzeňský kraj. S tímto zařízením náš OSPOD dlouhodobě spolupracuje a byli sem rovněž umístěni nezletilí cizinci bez doprovodu, které zmiňuji v dále uvedených kazuistikách.

ZDVOP Robinson Stod poskytuje ochranu a pomoc dětem, které se ocitly v tísní. Jedná se o děti bez jakékoliv péče, bez péče přiměřené jejich věku, děti, jejichž život, zdravotní stav, přiměřený vývoj či základní práva jsou vážně ohrožena. Péče je zde poskytována dětem ve věku od 0 do 18 let a je zajišťována personálem s odborným vzděláním. Jde o pobytové zařízení s nepřetržitým provozem, které zajišťuje základní potřeby dětí – stravování, ubytování, ošacení. Dále také výchovnou péči, poradenství, pomoc při přípravě dětí na školní vyučování. V zařízení je umožněn kontakt dětí s rodinou. Je zajištěna sociální práce s rodinou ve spolupráci s OSPOD s cílem sanace rodinného prostředí.

O děti se pečuje po všech stránkách jako v rodině. Děti jsou ubytovány v pokojích po třech až čtyřech, celková kapacita zařízení je 17 dětí. Děti pobývají v zařízení jen po nezbytně nutnou dobu, po kterou je řešena situace rodiny, kam se děti mohou vrátit. Nebo je pro ně nalezeno jiné řešení.¹¹²

¹¹¹ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí

¹¹² Leták ZDVOP Robinson Stod. 2018

Nezletilí cizinci byli do ZDVOP Robinson Stod umístěni naposledy v roce 2015. Bylo to v době migrační krize, kdy Zařízení pro děti cizince v Praze mělo naplněnou kapacitu a nebyla možnost okamžitě tam děti umisťovat. Navíc se prokázalo, že zařízení ZDVOP, do kterého jsou běžně umisťovány děti v krizových situacích, jako je domácí násilí, sexuální zneužívání, děti, které se náhle ocitnou bez rodičů a bez možné péče jiných příbuzných, není připraveno na komplexní péči o nezletilé cizince z důvodu jazykové a kulturní bariéry, možného zdravotního rizika. V uvedeném zařízení, které je malým zařízením, není například možno zajistit na odděleném pokoji karanténní opatření po dobu před provedením komplexního lékařského vyšetření.¹¹³

4.6 Zařízení pro děti cizince

Zařízení bylo zřízeno Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy České republiky v roce 2003 a bylo zařazeno do sítě ústavní a ochranné výchovy. Jde o jediné podobné zařízení v České republice, má tedy celorepublikovou působnost. Vzhledem k jedinečnosti tohoto zařízení, bude jeho činnosti věnována větší část diplomové práce.

Nezletilí cizinci bez doprovodu (NBD) jsou děti, které k nám přichází ze všech koutů světa, zpravidla ze zemí méně vyspělých. Do ČR přichází s velkou jazykovou bariérou, před svým příchodem do ČR o naši zemi neslyšeli. Neznají zdejší sociální a pracovní systém, systém vzdělávání, veřejného zdravotního pojištění a mnoho dalších oblastí, které se dotýkají jejich dalšího života v ČR.

NBD jsou zpravidla na území ČR zadrženi Policií České republiky při namátkových pohraničních kontrolách, např. jsou schovaní v kamionech. Česká republika je považována spíše za tranzitní zemi, jako cílovou destinaci volí ČR jen minimum migrantů. Bezprostředně po zadržení na území ČR je uprchlík podroben výslechu Policie ČR, kdy se zjišťuje jeho identita, věk, motivace pro opuštění země původu, cíle cesty a zda disponuje platným cestovním dokladem a povolením k pobytu. Ve většině případů se nepodaří identitu uprchlíka spolehlivě prokázat, protože žádné doklady nemá. V mnoha zemích se tyto doklady nevydávají, neexistují v nich matriky, evidence obyvatel, kde by byla možnost sdělené informace ověřit. Jsou případy, kdy migrant nezná datum svého narození, neboť v zemi původu se nejedná o významný údaj.¹¹⁴

¹¹³ Záznam rozhovoru s Monikou Makrlíkovou, DiS., vedoucí ZDVOP Robinson Stod dne 27.01.2021

¹¹⁴ Srov. *Metodický materiál k sociální práci s nezletilými cizinci bez doprovodu se zaměřením na pobytové záležitosti*. ZDC, Praha 2019, s. 5

Základní informace o zařízení pro děti cizince

Co se legislativy týče, pro ZDC platí legislativa stejná jako pro zařízení institucionální péče pro české děti. Legislativní rámec je utvářen zejména zákonem o výkonu ústavní a ochranné výchovy, zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, zákonem o pobytu cizinců, zákonem o azylu, zákonem o ochraně veřejného zdraví, zákonem o zdravotním pojištění a školským zákonem.

ZDC je tvořeno diagnostickým ústavem, střediskem výchovné péče a základní školou. Základní úkoly zařízení jsou jednak diagnostické, dále výchovně vzdělávací, terapeutické a sociální. Diagnostický ústav má kapacitu 30 lůžek, přijímá děti ve věkovém rozpětí 3 – 18, resp. 26 let. Délka diagnostického pobytu je 2 měsíce. Další doba pobytu je omezena dobou studia dítěte. Jde o internátní pobyt se 24 hodinovým provozem. Děti navštěvují základní školu popř. tzv. diagnostickou třídu. Součástí diagnostického ústavu je také studentské oddělení a tréninkový byt. Podmínkami pro přijetí dítěte do ZDC je cizí stání příslušnost dítěte, předběžné opatření soudu, soudní rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy a lékařské osvědčení.¹¹⁵

Škola je provozována při školském zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Proto se zde provádí po ukončení diagnostického pobytu vřazení žáka ve správním rozhodnutí do příslušného ročníku základní školy nebo zápis do diagnostické třídy diagnostického ústavu. Výuka je vedena podle ŠVP Různé země, různé děti, jedna škola, na obou stupních s navýšením hodin českého jazyka. Všem žákům je na základě závěrečné diagnostické zprávy vypracován vzdělávací plán.

Ve třídě ZŠ při diagnostickém ústavu bylo vzděláváno například ve školním roce 2018/19 celkem 29 žáků, z toho 5 dívek.

Klienty ZŠ při ZDC jsou děti cizinci s odlišným mateřským jazykem, a tedy s rozsáhlou jazykovou, etnickou, kulturní a náboženskou bariérou. Dokumentuje to tabulka č. 1. Ke každému žákovi ve spolupráci s odbornými pracovníky zařízení je přístupováno individuálně s ohledem na všechna jeho specifika. Není snahou pracovníků školy přizpůsobit děti učivu, ale naopak učivo podávat s maximálně možným zohledněním individuálních potřeb všech žáků.

Žáci prochází před zařazením do tříd odborným posouzením týmu pracovníků zařízení ve složení – ředitelka ZDC, vedoucí školy, psycholog ZDC, psychoterapeut, etoped, vychovatel, speciální pedagog – učitel.

¹¹⁵ Záznam rozhovoru s Mgr. Zuzanou Chmelířovou Vučkovou, ředitelkou ZDC z 27.08.2020

Bývají řešeny výchovné problémy klientů, stejně jako na běžných českých školách, typu: porušování školního řádu v oblastech žádoucího chování ke spolužákům a respektování odlišné kultury a neuctivé chování k učiteli.

Tabulka č. 1 ukazuje přehled počtu žáků a příslušnost k národnosti ve školním roce 2018/2019. Údaje předkládám jako příklad toho, v jakém věkovém rozmezí jsou žáci základní školy při ZDC a jaké bylo jejich národnostní složení. Jde o žáky II. stupně základní školy. Mladší žáci klienty základní školy při ZDC nebyli.

Tab. č. 1 Počet žáků dle národnosti v ZŠ při ZDC ve školním roce 2018/19

Třída	Počet žáků	Národnost
1. - 5.	0	-
6.	8	5× Afghánistán, 1× Ázerbájdžán, 1× Chorvatsko, 1× Rumunsko
7.	4	1× Albánie, 1× Angola, 1× Polsko, 1× Afghánistán
8.	15	1× Ukrajina, 7× Afghánistán, 1× Lotyšsko, 1× Polsko, 2× Guinea, 1× Nigérie, 1× Moldávie, 1× Arménie
9.	2	1× Angola, 1× Albánie

116

V uvedeném školním roce k 30. 6. 2018 ukončil školní docházku v nižším ročníku jeden kmenový žák, který pokračuje ve studiu na SOU Praha, Jarov v oboru truhlář. Jeden žák přestoupil na českou ZŠ Praha v Klánovicích, další žák nastupuje do 1. ročníku SOŠ v oboru IT. Tři žáci postupují do 9. ročníku ZŠ při ZDC a jeden žák přestupuje do diagnostické třídy, kde setrvá do své zletilosti, do poloviny září 2020. Ostatní žáci byli repatriováni do země původu nebo svévolně opustili zařízení a tím vzdělávání ukončili.

V diagnostické třídě se vzdělávají klienti starší šestnácti let a připravují se ke studiu na středních odborných učilištích. Výuka zde je vedena s podporou vzdělávacích dokumentů studijního oboru Praktická škola dvouletá, s využitím také dalších vzdělávacích dokumentů vždy s přihlédnutím ke konkrétnímu žákovi. Všem studentům je vypracováno doporučení dalšího rozvoje studenta po opuštění diagnostického ústavu, ve kterém jsou podrobně rozebrány vzdělávací potřeby studenta a nároky pro jeho další rozvoj. Diagnostika se zaměřuje na problematiku vlivu předcházejícího vzdělávání a vzdělávacího režimu ovlivněného často působením rozpadu rodiny, zkušeností s drogovou závislostí, negativního přijetí působení

¹¹⁶ Srov. Zařízení pro děti – cizince. [online]

pedagogů, dlouhodobé neúčasti ve školském systému, přechodu z jiného kulturního prostředí, jazykové bariéry apod.

V diagnostické třídě byli ve školním roce 2018/2019 celkem 3 studenti, z toho žádná dívka. Po jednom zde byli žáci z Angoly, Vietnamu a Albánie. Jeden žák přestoupil na SOU Holečkova, Praha 5, obor čalouník, jeden student byl přeřazen po ukončené diagnostice na základní školu při ZDC do 9. ročníku a jeden student opustil svévolně ZDC.

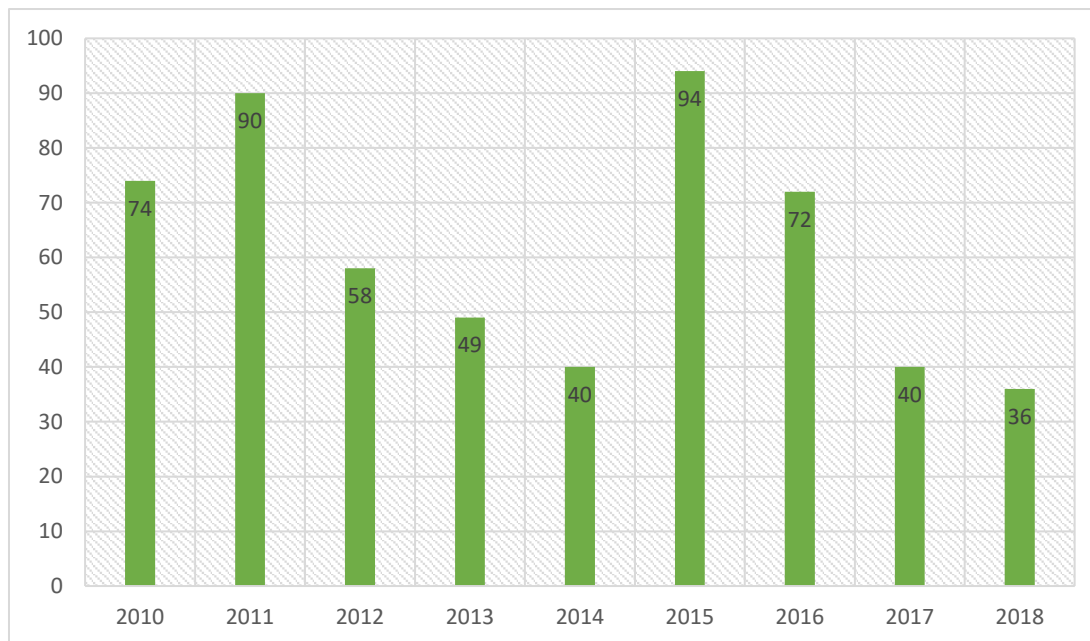
Všichni žáci ZŠ při ZDC mají speciální vzdělávací potřeby se zařazením s podpůrným opatřením na stupni tři, jako studenti s odlišným mateřským jazykem. Z toho důvodu jim jsou vypracovávány individuální vzdělávací plány s důrazem na výuku českého jazyka, prohlubování socio – kulturního rozhledu a všeobecných znalostí, přípravu na inkluzi do hlavního vzdělávacího proudu mimo ZDC.

Diagnostické oddělení má 6 lůžek a provádí se komplexní diagnostika: psychologická, speciálně pedagogická, školská, zdravotní a sociálně právní. V oddělení dlouhodobých pobytů je 12 lůžek a s dětmi se zde pracuje podle individuálních plánů rozvoje osobnosti klienta. Studentské oddělení má 8 lůžek a délka pobytu se řídí podle doby studia. Tréninkový byt má 4 lůžka a připravuje děti na vstup do samostatného života. Možností odchodu dětí ze ZDC je více. Všechny děti po absolvování dvouměsíčního diagnostického pobytu nezůstávají v ZDC. Několik dětí je vždy momentálně na útěku. Děti mohou odcházet do péče vlastní rodiny, případně náhradní rodiny. Dále jsou umisťovány do spolupracujících pobytových školských zařízení: Dětský domov se školou Prčice, Středisko výchovné péče Klíčov, Výchovný ústav Višňová.¹¹⁷

Nyní uvádím číselné údaje o počtu přijatých dětí do ZDC v předchozích letech, graf. č. 1. Čísla uvádím pro představu, aby bylo patrné, kolik dětí k nám ročně přichází se statutem nezletilého cizince bez doprovodu. Zjišťovala jsem v rámci získávání podkladů pro zpracování diplomové práce na ÚMPOD v Brně statistiky počtu dětí – cizinců bez doprovodu v České republice, ale byla jsem odkázána právě na údaje ze ZDC v Praze, které ÚMPOD považuje za přesné.

¹¹⁷ Srov. Zařízení pro děti – cizince. [online]

Graf č. 1 Počty dětí přijatých do ZDC

118)

Zajímavé jsou údaje o národnosti přijatých dětí, uvádím v tab. č. 2. Dá se říci, že na prvních místech figurují děti z Afghánistánu, Sýrie, Vietnamu a Iráku. Co se týče dětí ze Slovenska, v roce 2013 došlo na ministerské úrovni k rozhodnutí, že slovenské děti budou v případě potřeby umisťovány do zařízení stejným způsobem jako české děti, protože v jejich případě neexistují jazykové a kulturní bariéry, tak jako je to u dětí z dalších zemí.¹¹⁹

Tab. č. 2 Země původu dětí přijatých do ZDC

Rok	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Příjem do ZDC celkem	74	90	58	49	40	94	72	40	36
Země počet	Slovensko 26	Slovensko 38	Slovensko 11	Slovensko 11	Nebylo zjištěno	Afghánistán 43	Afghánistán 20	Afghánistán 14	Afghánistán 9
	Vietnam 8	Afghánistán 21	Afghánistán 9	Polsko 4		Sýrie 18	Vietnam 10	Vietnam 4	Irák 5
	Rusko 6	Ukrajina 8	Ukrajina 4	Kazachstán 3		Irák 4	Irák 3	Rumunsko 3	Vietnam 3
	Polsko 4	Vietnam 6	Kongo 2	Vietnam 3		Ukrajina 2	Pákistán 3	Slovensko 3	Albánie 2

120)

¹¹⁸ Srov. Zařízení pro děti – cizince. [online]

¹¹⁹ Záznam rozhovoru s Mgr. Zuzanou Chmelířovou Vučkovou, ředitelkou ZDC z 27.08.2020

¹²⁰ Tamtéž

V další tabulce č. 3 uvádím statistické údaje o počtech dětí přijatých do ZDC v letech 2017 - 2019 s rozbořením údajů o pohlaví, věku, odkud přišly, kam byly umístěny a kolik jich žádalo o mezinárodní ochranu. V ZDC byly umístěny děti z 31 zemí Evropy, Asie a Afriky.

Tab. č. 3 **Statistika ZDC, 2017 - 2019**

	2017	2018	2019
celkem přijatých	40	36	54
nově přijatých	34	33	47
opakovaných příjmů z útěku	2	1	2
rediagnostika	1	1	0
záchytů (z jiných zařízení)	3	1	5
studentské oddělení - chlapců	7	6	6
dívky	2	2	1
byt chlapci	2	2	3
dívka	1	0	0
stav vždy k 31.12. :			
v zařízení	25	23	15
na útěku	4	0	3
na propustce	1	0	0
celkem stav	30	23	18
pohlaví:			
přijatých dětí	35	34	47
chlapci	30	33	39
dívky	5	1	8
věk:			
přijatých dětí	35	34	47
do 15 let	7	10	8
15 - 18 let	28	24	39
nad 18 let	0	0	0
žadatelé o azyl:			
přijatých dětí	35	34	47
žadatelů	7	12	8
země původu:			
přijatých dětí	35	34	47
1. Afghánistán	14	9	27
2. Albánie	1	2	2
3. Angola	0	2	0
4. Arménie	0	0	1
5. Azerbajdžán	0	1	0
6. Čína	0	0	1
7. Francie	0	1	0
8. Gambie	0	0	1
9. Guinea	0	0	2
10. Chorvatsko	0	1	0
11. Irák	2	5	2

12. Jemen	0	1	0
13. Kongo	0	1	0
14. Lotyšsko	0	0	1
15. Maďarsko	0	0	1
16. Moldávie	0	0	1
17. Nepál	0	1	0
18. Nigérie	0	0	1
19. Pákistán	1	0	0
20. Polsko	0	0	4
21. Rumunsko	3	0	1
22. Rusko	0	0	1
23. Slovensko	3	0	0
24. Somálsko	1	0	0
25. Súdán	2	2	0
26. Sýrie	1	0	1
27. Švédsko	0	2	0
28. Švýcarsko	0	1	0
29. Ukrajina	2	1	0
30. Vietnam	4	3	0
odkud byly děti umístěny:			
přijatých dětí	35	34	47
z ulice	29	29	37
z rodiny	3	4	1
ze ZDVOP	3	0	0
z jiného zařízení	0	1	2
ze SUZ	0	0	7
umístění dětí po ukončení pobytu:			
přijatých dětí	35	34	47
stále v ZDC	15	12	4
útěk	9	12	28
péče rodiče	6	5	8
jiné zařízení	4	3	7
SUZ	1	2	0

¹²¹⁾

Do země svého původu se vrátila v předchozím období jen malá část dětí ze ZDC, všechny do evropských zemí. V roce 2014 se vrátilo 5 dětí na Slovensko a 3 děti do Rumunska. V roce 2015 se vrátilo 1 dítě do Rumunska. V roce 2016 se vrátilo 1 dítě do Německa, jedno dítě do Chorvatska a dvě děti do Rumunska. V roce 2017 se vrátily 3 děti do Rumunska a 1 dítě na Ukrajinu. V roce 2018 se vrátily 2 děti do Švédska, 1 dítě do Polska a 1 dítě do Švýcarska.

¹²¹ Srov. Zařízení pro děti – cizince. [online]

Sociální práce v ZDC

V ZDC byl zpracován Metodický materiál k sociální práci s nezletilými cizinci bez doprovodu. Podle uvedeného materiálu pracují sociální pracovníci zařízení a ostatní pracovníci, kteří se zapojují do přímé práce s dětmi v zařízení. Tento materiál mi byl ředitelkou ZDC poskytnut jako zdroj pro diplomovou práci. Vznikl jako nezbytná pomůcka k tomu, aby byl zajištěn pobytový status nezletilých dětí bez doprovodu přicházejících na území České republiky bez jakéhokoliv cestovního dokladu a povolení k pobytu. Legalita pobytu je jedním ze základních předpokladů života těchto dětí v ČR, jejich integrace a sociálního fungování.

Materiál poskytuje nejprve východiska pro sociální práci s dětmi v ZDC a dále pak stanovuje detailní konkrétní postupy pro pracovníky, vzory žádostí a dokumentů, seznam spolupracujících organizací.

V úvodu metodického materiálu se uvádí, že nezletilí cizinci bez doprovodu jsou zpravidla nezletilí uprchlíci, kteří hledají v cizí zemi ochranu a podporu, protože v zemi jejich původu je jejich život, zdraví a příznivý vývoj ohrožen například válkou, občanskými nepokoji, náboženskou a kulturní diskriminací nebo ekonomickou situací. V České republice se ocitly bez svých rodičů a žádají zde o ochranu nebo se pokouší přiblížit se lepším životním podmínkám. Přicházejí k nám nelegálně, obvykle za pomoci převaděčů, které pak již nezajímá jejich další osud. Některé děti opouští svou zemi nedobrovolně, jsou přinuceny svou rodinou, a to zejména z důvodu ochrany dítěte nebo celé rodiny. Byly zaznamenány i případy dětí, které byly v rámci obchodu s lidmi zavlčeny do jiné země organizovanými skupinami.

Zde bych chtěla zdůraznit, že ZDC v Praze, Radlické, je jediné zařízení tohoto druhu u nás a ojedinělé je i mezi ostatními státy Evropské unie. Pracovníci zařízení tedy měli snahu vytvořit manuál, jak postupovat při získávání dokladů pro děti cizince bez identity. Na vyřizování pobytových záležitostí dětí spolupracují s Ministerstvem vnitra ČR a jeho složkami – Odborem azylové a migrační politiky (OAMP), Inspektorátem cizinecké policie, Dublinským střediskem, se zastupitelskými úřady zemí původu dětí. V oblasti vzdělávání se složkami Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, v oblasti další péče o cizince jsou to instituce zřizované a vedené Ministerstvem práce a sociálních věcí, zejména orgány SPOD.

Nezastupitelnou roli v oblasti poskytování sociálního a právního poradenství směřujícího k ochraně práv a povinností cizinců hrají nestátní neziskové organizace (NNO).

Jak vyplývá z předchozího, nezbytným předpokladem ve vztahu k integraci NBD a jejich sociálního fungování je **pobytový status**. Bez legalizace pobytu dětí cizinců na území ČR by další práce směřující k jejich integraci ztrácela smysl. Nejistota spojená se získáním pobytového statusu je pro klienty velkým rizikovým faktorem a rovněž zdrojem negativních

pocitů. Samotní cizinci nerozumí pobytovému systému v ČR a také fakt, že se jedná do děti, vede k tomu, že se neorientují ve svých možnostech a právech a zákonných požadavcích ze strany úředních institucí. Proto je potřeba této oblasti věnovat zvýšenou pozornost. Agenda spojená s vyřizováním pobytových záležitostí nezletilých je poměrně náročná. Vyžaduje znalost dotčené legislativy, procesních postupů a velkou trpělivost. Je proto žádoucí využívat pomoci právníků specializovaných na pobytové právo cizinců, ZDC v tomto ohledu spolupracuje již mnoho let s pracovníky OPU. Dále tato agenda je náročná časově i finančně, vydání dokladů vyžaduje uhrazení několikatisícových správních poplatků. Také v tomto případě mohou často nabídnout svou pomoc NNO, které klienta při podání žádosti na úřad mohou doprovodit namísto sociální pracovnice ústavního zařízení a uhradit některé náklady ze svého rozpočtu.¹²²

Metodický materiál dále uvádí postupy, které je potřeba dodržet při získávání jednotlivých typů pobytových statusů pro NBD.

V některých případech zahájí cizinecká policie správní řízení o vyhoštění cizince z území ČR. V podstatě to znamená, že cizinec musí ukončit pobyt na území ČR ve stanovené lhůtě, zároveň je cizinci zapovězen pobyt na našem území po určitou dobu (6 měsíců až 10 let). Zákon umožňuje v některých případech správní vyhoštění neuložit, například když cizinec žádá o azyl, tedy v případě ohrožení života cizince v zemi původu. Překážkou k vycestování může být soudem uložená ústavní výchova. V tomto případě se výkon rozhodnutí o vyhoštění odkládá pod dobu uložené ústavní výchovy, nejdéle do věku 18 let. Ve všech případech je potřeba zjistit, zda bylo správní vyhoštění uloženo, a pokud ano, je nutno požádat o zrušení správního vyhoštění, případně o snížení či prominutí poplatků za náklady správního, protože toto by mohlo být v budoucnu příčinou nemožnosti vyřízení trvalého pobytu. Dále je uváděn přehled potřebných dokumentů k podání žádosti. Vzhledem k rozsahu této práce nemohu zde uvádět přehled dokumentů a detailní postup.

Jak již bylo zmíněno v předcházejících kapitolách, mezinárodní ochranou je nazýván institut ochrany osoby, která je významným způsobem ohrožena na svém životě zdraví, právech a svobodě ve svém domovském státě. Je udělována buď ve formě azylu nebo doplňkové ochrany. Osoby s přiznanou mezinárodní ochranou mají v ČR stejná práva a povinnosti jako čeští občané a mají stejný přístup k sociálnímu zabezpečení.

Azyl se přiznává navždy, **doplňková ochrana** se uděluje na dobu určitou a po této době je přezkoumáváno, zda trvají důvody, pro které byla udělena.

¹²² Srov. *Metodický materiál k sociální práci s nezletilými cizinci bez doprovodu se zaměřením na pobytové záležitosti*. ZDC, Praha 2019, s. 18

Trvalý pobyt do 18 let (oprávnění k trvalému pobytu – OTP) je dítěti do 18 let oprávněn trvale pobývat na území ČR, pokud byl svěřen do ústavního zařízení na území ČR, tedy byla mu soudem nařízena ústavní výchova. Předběžné opatření je nedostačující, musí se vyčkat na pravomocný rozsudek o ústavní výchově. Zařízení poté hlásí tuto skutečnost na Ministerstvo vnitra ČR a dítě je přihlášeno k trvalému pobytu na adresu, kde ústavní zařízení sídlí. Pokud byla ústavní výchova nařízena před dovršením 15. roku věku, dítě má automaticky trvalý pobyt v ČR i po 18. roce věku. Pokud byla ústavní výchova nařízena až po 15. roce věku, klient může **po 18. roce věku požádat o trvalý pobyt v ČR z humanitárních důvodů** (TPHD). Klient má větší šanci s touto žádostí uspět, pokud se stále zdržuje v ústavní výchově a např. stále studuje.

V roce 2014 vstoupil v platnost nový zákon o státním občanství ČR, který významně změnil možnost získání **českého státního občanství** pro cizince svěřené do náhradní rodinné výchovy, do ústavní péče nebo do jiné formy náhradní péče. Dítěti musí být náležitě vysvětleno, co pro něj ztráta jejího původního občanství. Některé země umožňují mít dvojí občanství.¹²³

Nyní bych se ráda zmínila o tom, jaká jsou **specifika sociální práce** s dětmi cizinci bez doprovodu v ZDC. Jak vyplývá z údajů v tabulce č. 2, jsou celkem časté **útěky** dětí ze ZDC. Ne všechny děti, které jsou umístěny do ZDC, zde chtějí zůstat a například zde studovat. Přijely do evropské země za účelem práce, aby mohly finančně podporovat svou rodinu v zemi původu. Svůj pobyt v ZDC hodnotí jako nedobrovolný. Proto má také ZDC zvýšené procento útěkovosti. V případě útěku klienta nahlásí ZDC tuto skutečnost pátrací službě Policie ČR a po klientovi je vyhlášeno pátrání. Úspěšnost jeho vypátrání je však malá, klienti obvykle vystupují pod jinou identitou nebo směřují za státní hranice ČR.

Pokud klient ZDC projeví zájem o **návrat do své země**, ZDC kontaktuje Ministerstvo vnitra ČR, OAMP jsou zajišťovány konkrétní kroky k návratu. Musí být zrušena ústavní výchova. Takto se postupuje u dětí z 3. zemí. Pokud jde o dítě z Evropské unie, zajišťují návrat dítěte orgány sociálně-právní ochrany dětí a Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí (ÚMPOD). Mimo dobrovolných návratů existují také nedobrovolné návraty, a to v případě, že klient je v zemi původu podezřelý ze spáchání trestného činu. V takové situaci jednájí Policie ČR a cizinecká policie.

Pokud klient požádá o **sloučení rodiny**, ZDC kontaktuje MVČR OAMP - Dublinské středisko, které věc začne bezodkladně řešit. Zjišťují se funkční kontakty na příbuzné dítěte, OAMP se pokusí ze země původu vyžádat úřední cestou. Pokud dotazovaná země odmítne dítě

¹²³ Srov. *Metodický materiál k sociální práci s nezletilými cizinci bez doprovodu se zaměřením na pobytové záležitosti*. ZDC, Praha 2019, s. 18-35

přijmout, lze se proti jejich stanovisku odvolat. K odmítnutí by nemělo dojít, pokud má být dítě sloučeno přímo s rodiči. U vzdálenějších příbuzných se žádost posuzuje velmi přísně.

V průběhu diagnostiky v ZDC se může zjistit, že dítě přijaté do ZDC vykazuje známky vyššího věku, než původně uvedlo. Jednak to mohlo být způsobeno tím, že klient si chtěl uvedením nepravdivé informace o věku zajistit výhodnější postavení. Nebo to může být způsobeno předčasnou vyspělostí dítěte, která je podmíněna jeho dosavadním životem. Pokud je podezření, že klient záměrně uvedl nepravdivý údaj o věku, může ZDC, MVČR nebo opatrovnický soud požádat příslušné zdravotnické zařízení o **zkoušku věku**. Ověření věku se provádí rentgenem záprstních kůstek na levé ruce (osifikace kosti), to může být doplněno ještě o zubní prohlídku. Výsledky zkoušky mohou být zkráceny s ohledem na dosavadní životní styl a kulturní a fyziologické odchylky cizinců 3. zemí v porovnání s Evropany. Pokud se zkouškou prokáže významná odchylka ve věku cizince (± 2 roky), je jeho pobyt v ZDC po rozhodnutí soudu ukončen a péči o něj přebírá MVČR - SUZ. Pokud cizinec zkoušku odmítne, hledí se na něj jako zletilého. V hraničních případech by měla platit presumpce ve prospěch cizince. Zkoušku mohou provádět pouze odborná pracoviště jako je antropologická laboratoř Fakultní nemocnice v Praze – Motole.

Opatrovnictví dítěte je v případě NBD důležitým předpokladem k zajištění jeho práv. Soudem je stanoven opatrovník pro pobyt. Ten zastupuje nepřítomné zákonné zástupce u soudních jednání, bývá jím OSPOD případně ÚMPOD. Opatrovníka stanovuje opatrovnický soud usnesením. Dále je stanoven opatrovník pro správní řízení. Jde osobu nebo instituci, která dohlíží na průběh správního řízení při řešení pobytových záležitostí dítěte. Opatrovníka pro správní řízení ustanovuje rozhodnutím orgán, který správní řízení proti dítěti vede, zpravidla OAMP a jeho složky. Opatrovníkem je obvykle určen konkrétní pracovník OSPOD případně jakákoliv jiná osoba (pracovník NNO), u které je předpoklad, že bude jednat v zájmu dítěte.

Jak již bylo zmíněno, dítě po příchodu do ČR často není schopno uvést své datum narození, neboť jej nezná. V lepším případě dítě uvede alespoň rok narození. Díky neexistenci evidence obyvatel v jeho zemi původu nebo nemožnosti kontaktovat zastupitelský úřad z důvodu ochrany dítěte není možné jeho přesné datum narození spolehlivě zjistit. Při zadržení **určuje datum narození** policie. Podle platných směrnic by takové datum mělo být určeno na den 31.12. roku, který dítě uvede. V minulosti se stávalo, že dítěti bylo určeno datum narození na den 01.01., což ale není v nejlepším zájmu dítěte a mohlo by ho poškozovat na jeho právech. Opatrovník by měl v takovém případě zajistit změnu data na 31.12. podáním návrhu k soudu na změnu data narození.

Od počátku pobytu na území ČR a jednání s příslušnými orgány je nezbytné pro NBD **zajištění tlumočnických služeb**. Vzhledem k tomu, že je potřeba zajistit zákonný nárok dítěte na přístup k informacím o právech, dostupných službách, azylovém řízení, o možnosti vyhledat rodinné příslušníky nebo o přístupu k informacím o situaci v zemi původu, bez tlumočnicka se to zpravidla neobejde. Překážkou častějšího využívání tlumočení a překládání je nejen nedostatek kvalifikovaných tlumočnicků, ale i jeho finanční nákladnost. Služby tlumočnicka by měly být v ústavním zařízení využívány nejen k dorozumívání s dítětem, zjišťování jeho aktuálních potřeb psychického stavu, ale také k realizaci sociální, psychologické a lékařské péče. Tlumočnick je pro pracovníky zařízení také cenným nositelem kultury jedince, se kterým pracovník právě komunikuje. Tlumočnick se také stává jakýmsi učitelem a zprostředkovatelem interkulturní komunikace mezi pracovníkem a klientem. Tomu, aby měl klient možnost pravidelně používat svůj jazyk, by měla být věnována zvýšená pozornost. Do ZDC je tlumočnick zván nejméně jedenkrát týdně. Na výběr tlumočnicků je dáván velký důraz. Nemusí jít vždy o tlumočnicka zapsaného v seznamu soudních tlumočnicků. Spíš jde o to, jak je tlumočnick přijímán klientem, jak si vzájemně rozumí a zda je tlumočnick schopen tlumočit zodpovědně, co má být tlumočeno. Výběr tlumočnicků ze strany ZDC se obvykle řídí referencemi ostatních institucí pracujících s cizinci a vlastní zkušeností s prací konkrétního tlumočnicka.

Příprava na samostatný život má nezastupitelnou úlohu v integraci NBD i sociální fungování, neboť se učí všem kulturním a sociálním odlišnostem v naší zemi oproti zemi původu. Důležité je proto naučit tyto děti orientovat se v každodenním životě české společnosti a naučit se samostatně řešit problémy, které by z jejich začlenění do tohoto systému mohly plynout. Příprava může probíhat formou individuálních školení, skupinových kurzů či workshopů, formou přednáškové činnosti i praktických nácviků. Důležité je vytvářet kvalitní sociální síť podporou sociálně pozitivních kontaktů pro NBD z řad spolužáků, učitelů, pracovníků NNO a přátel. Pod vedením sociálních pracovníků se klienti ZDC seznamují s institucemi, s nimiž se mohou v praxi setkat a které jsou pro jejich život v ČR důležité. Učí se vyplňovat různé přihlášky, formuláře, trénují jednání na úřadech, posilují své komunikační kompetence. Děti postupně zjišťují, na co mají v ČR nárok a jaké jsou jejich povinnosti. Pracovníci ZDC se rovněž snaží o to, aby klienti postupně přebírali péči o svou osobu ve smyslu sebeobslužných činností jako je nácvik samostatné přípravy jídla, praní, nákupů, zodpovědnosti za vlastní osobu a vlastní jednání.

Pro psychickou stabilitu dítěte se ZDC snaží zajistit **kontakt s rodinou**. Hned po příchodu dítěte do ústavního zařízení mají odborní pracovníci povinnost zjistit informace o rodině dítěte a - je-li to možné - spojit se s nejbližšími příbuznými. Pro dítě je ve většině

případů důležité, aby jeho příbuzní byli informováni o tom, že je v pořádku a kde se nachází. Stejně tak chce i dítě vědět, zda je jeho rodina v pořádku. Některé děti nemají s rodinou již žádný kontakt, ani přehled o tom, zda jsou stále na živu. Pokud mají zájem, lze se pokusit rodinu najít. Tuto bezplatnou službu zajišťuje Český červený kříž, případně organizace Člověk v tísni. V některých případech je ale právě rodina příčinou odchodu dětí ze země původu, dítě bylo v rodině ohroženo na životě či zdraví. Může se jednat o tzv. **obchodované dítě**, které je zneužíváno za účelem prostituce, kriminálního jednání nebo dalších ohrožení dítěte, které přináší ohrožení dítěte. Pro zajišťování kontaktu rodiny s dítětem je tedy tato možnost brána v úvahu a z dostupných informací je vyhodnocováno, zda kontakt nebude pro dítě ohrožující.¹²⁴

4.7 Nestátní neziskové organizace

Jak již bylo zmíněno, do poskytování sociálního a právního poradenství směřujícího k ochraně práv a povinností cizinců se aktivně zapojují nestátní neziskové organizace. Konkrétní spolupráce s ZDC se zaměřuje rovněž na oblast vzdělávání a přípravy na samostatný život dětí po upuštění ZDC.

Předně se jedná o Organizaci pro pomoc uprchlíkům (OPU), dále o Poradnu pro integraci, organizace META a InBáze a s dalšími organizacemi. Přínos NNO je spatřován zejména v zajišťování volnočasových, vzdělávacích a podpůrných aktivit a odborného poradenství. Zajišťují doučování českého jazyka s dobrovolníky i profesionálními lektory, pořádají nejrůznější kulturní, vzdělávací i sportovní akce a mnoho dalších aktivit „šitých na míru“ právě klientům ZDC.

ZDC jejich pomoc využívá také při vyřizování pobytových záležitostí, kdy NNO doprovází klienty na úřady, pomáhají s podáváním žádostí, uhrazením správního poplatku, poskytují právní poradenství. V posledních letech je velmi úspěšný projekt OPU, kdy je pro každého klienta ZDC, který pobývá v zařízení delší dobu, nalezen vhodný dobrovolník, který tráví s klientem volný čas a je pro něj kamarádem a pomocníkem při přípravě do školy a zprostředkovatelem s českou kulturou a sociálním prostředím. Existuje také projekt hostitelské péče.¹²⁵

¹²⁴ Srov. *Metodický materiál k sociální práci s nezletilými cizinci bez doprovodu se zaměřením na pobytové záležitosti*. ZDC, Praha 2019, s. 9-17

¹²⁵ Tamtéž s. 8-9

5 Výzkumné šetření

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jaké jsou důvody odchodu dětí ze země původu, a také to, které instituce spolupracují při řešení situace dětí. V první fázi výzkumu byla shromažďována odborná literatura a další informační zdroje k tématu děti - cizinci bez doprovodu. Při studiu literatury jsem postupně uvažovala o tom, jaké budou výzkumné cíle výzkumného šetření a otázky, na které budu během výzkumného šetření odpovídat.

Pro druhou fázi výzkumu byly připraveny otázky pro polostrukturovaný rozhovor s ředitelkou Zařízení pro děti cizince v Praze. Zjištěné údaje byly použity v kapitole o Zařízení pro děti cizince. V druhé fázi výzkumu byl rovněž na doporučení ředitelky proveden rozhovor se sociální pracovnící Zařízení pro děti cizince v Praze.

Rozhovory probíhaly v červenci a srpnu 2020. Během těchto rozhovorů byly poskytnuty jednak písemné materiály a další podklady formou rozhovorů, ze kterých byly pořizeny písemné záznamy, viz přílohy I. a II.

Během výše uvedené fáze výzkumného šetření jsem si uvědomila, že by bylo vhodné doplnit zde také informace o nezletilých cizincích bez doprovodu, které neprocházejí zařízením pro děti cizince. Jde o děti ve věku do 3 let, které by měly být umístěny do náhradní rodinné péče nebo do dětských center – dříve kojeneckých ústavů. V diplomové práci v jedné z kazuistik proto popisuji rovněž případ novorozeného chlapečka, který se po porodu a odchodu matky - cizinky z porodnice ocitl v péči pěstounky na přechodnou dobu. V říjnu a listopadu 2020 vyústilo tedy výzkumné šetření na základě podkladů získaných na mém pracovišti Městského úřadu v Přešticích ve zpracování kazuistiky uvedeného dítěte.

V lednu 2021 došlo ještě o doplnění informací prostřednictvím rozhovoru s vedoucí Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP) Robinson ve Stodu, viz příloha III.

Pro získání informací pro výzkumné šetření byly použity polostrukturované rozhovory s výše uvedenými odbornými pracovníci, které však nebyly jádrem výzkumu, ale důležitou součástí celé diplomové práce.

5.1 Metodika výzkumu

Pro práci byla využita kvalitativní metoda výzkumu – tvorba kazuistik a polostrukturované rozhovory. Na rozdíl od kvantitativního výzkumu nejsou u kvalitativního

výzkumu vyvinuty speciální analytické postupy, je třeba najít si vlastní styl empirického uvažování.¹²⁶

Ke tvorbě kazuistik bylo použito informací jednak z poskytnutých písemných materiálů o dětech a jednak z polostrukturovaných rozhovorů s pracovníci příslušných zařízení. Pro získání dat byla zvolena metoda dotazování technikou polostrukturovaného rozhovoru. Základní charakteristikou tohoto typu rozhovoru je definování tzv. jádra interview, které představuje minimum témat a otázek, jež je s tazatelem v plánu probrat. Na jádro se nabalují doplňující témata a otázky, které tazatel považuje za smysluplné a mohou rozšířit původní zadání.¹²⁷ Tato určitá volnost může napomáhat k vytvoření přirozenějšího kontaktu výzkumníka s účastníkem a nízká míra formalizace usnadňuje třídění údajů a práci s nimi. Výhodu lze spatřovat také v možnosti otázky během rozhovoru modifikovat a přidat doplňující či rozšiřující otázky.¹²⁸

Kazuistika je metodou kvalitativního výzkumu, která umožňuje hlouběji proniknout do zvolené problematiky. Kazuistika nebo též případová studie patří mezi výzkumné metody a zabývá se popisem jednotlivých případů, a to jedinců nebo skupin lidí. Slouží jako pomoc a srovnání pro obdobné případy. Jedná se o způsob práce s jednotlivými případy, kdy si podle daného schématu uspořádáme dostupná fakta a následně je analyzujeme. Díky metodě případových studií můžeme postihnout souvislosti, které nejsou na první pohled zjevné a pomohou nám pochopit případ do hloubky.¹²⁹

Případ je jednotkou případové studie, rozumí se jím hlavní případ zkoumání v rámci případové studie. Obvykle jde o konkrétní entitu, např. osobu, organizaci, instituci, komunitu. U případové studie se jedná o celostní holistický přístup, jenž se snaží poznat konstitutivní složky případu, zachytit zkoumaný případ v kontextu reálného života a dospět k jeho hlubšímu porozumění.¹³⁰ V případě diplomové práce se jedná o případy dětí - cizinců bez doprovodu.

Z obsahového hlediska má kazuistika obvykle následující části:

Na úvod případové studie je vhodné krátce uvést případ krátkou charakteristiku případu. Anamnéza je základní součástí kazuistiky. Anamnéza znamená vlastně souhrn informací, které nám poskytují různé zdroje ve vztahu k historii daného případu. Je uváděna rodinná a osobní anamnéza dítěte. Dále jsou uváděny současné problémy dítěte. Ze zjištěných údajů o dítěti je

¹²⁶ Srov. MAREŠ J., *Tvorba případových studií pro výzkumné účely*. [online]. [cit. 2020-11-15]. Dostupné z file:///C:/Users/42060/Downloads/Ped_2015_2_02_Mare%C5%A1_113_142%20(1).pdf

¹²⁷ Srov. MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 160

¹²⁸ Srov. REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, Praha: Grada Publishing, 2009, s. 111-112

¹²⁹ Srov. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004, s. 253

¹³⁰ Srov. MAREŠ J., *Tvorba případových studií pro výzkumné účely*.

provedena analýza případu a následně je provedeno shrnutí případu a navržena případná možná opatření.¹³¹

Pro práci byl zvolen typ případové studie – kazuistiky – osobní, kdy se jedná o podrobný výzkum u jedné osoby. Zároveň byl vybrán instrumentální typ případové studie, zde je nejprve vybrán jev a následně podrobně zkoumány případy, které tento jev reprezentují. Byl použit i přístup deskriptivní, jehož cílem je podat co nejkomplexnější popis daného jevu.¹³² Pro zpracování kazuistik byly využity komplexní diagnostické zprávy z archivu ZDC. Z těchto zpráv byly vybrány údaje tak, aby mohla být zpracována kazuistika ve struktuře úvodní informace, rodinná a osobní anamnéza, současné problémy dítěte, doporučení pro další práci s dítětem. Bylo tak možno ze všech zpracovaných kazuistik zjistit informace stejného druhu.

V rámci prováděného kvalitativního výzkumného šetření byly vytvořeny čtyři výzkumné otázky, na které bylo během analýzy kazuistik postupně zodpovězeno. V přípravné fázi výzkumu byly zpracovány kazuistiky v částech: úvod, rodinná anamnéza, sociální anamnéza, doporučení, aktuální situace.

V realizační fázi výzkumu byly rozebrány informace z vytvořených kazuistik a výsledky shrnuty do tabulky 4.

5.2 Výzkumné otázky

Pro výzkum byly stanoveny výzkumné otázky, na které bude v následujícím textu hledána odpověď.

1. Jak je dítě v domovské zemi ohroženo?
2. Na jaké sociální úrovni je rodina dítěte?
3. Jaké má dítě vzdělání?
4. Jaké instituce spolupracují na řešení situace dítěte?

Otázky se vztahují k tématu migrace dětí a k cíli mého výzkumu, kterým je zjistit, co vede děti k odchodu ze země původu a kdo v naší zemi řeší jejich situaci.

5.3 Popis respondentů

Pro polostrukturované rozhovory byly vybrány respondentky, a to pracovnice Zařízení pro děti cizince v Praze a Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc ve Stodu.

¹³¹ Srov. HADJMOUSOVÁ, Z., Případová studie – Kazuistika. online]. [cit. 2020-11-15]. Dostupné z <https://turbo.cdv.tul.cz/mod/book/view.php?id=3737&chapterid=5289>

¹³² Srov. MAREŠ J., *Tvorba případových studií pro výzkumné účely.* [online]. [cit. 2020-11-15]. Dostupné z: Ped_2015_2_02_Mareš_113_142 (2).pdf

První polostrukturovaný rozhovor byl veden s ředitelkou ZDC v Praze, Mgr. Chmelířovou Vučkovou. Vím z vlastní praxe, že má dlouholeté zkušenosti z vedení uvedeného zařízení, a může tak podat ucelené informace o zařízení, které řídí, jako i o konkrétních zkušenostech s prací s dětmi cizinci bez doprovodu v ČR. Paní ředitelka je vzděláním psycholog a zařízení vede od počátku jeho existence. Paní ředitelkou byly poskytnuty základní informace o zařízení a o dětech, které jsou do zařízení umisťovány. Odpovědi na polostrukturované otázky vedly k dalším dotazům, ke konkretizaci a doplnění podaných informací.

Paní ředitelka mi dále doporučila provést další polostrukturovaný rozhovor se sociální pracovnící ZDC paní Mgr. Kolmanovou. Sociální pracovnice sdělila informace ke konkrétním dětem a poskytla z archivu komplexní diagnostické zprávy z diagnostického pobytu a informace o dalším osudu dětí. Uvedené děti již nejsou klienty zařízení. Údaje o nich byly použity pro vytvoření sekundárních kazuistik jednotlivých dětí.

Další polostrukturovaný rozhovor byl veden s paní Makrlíkovou, DiS., vedoucí ZDVOP ve Stodu. Jak bylo uvedeno v kapitole 4.5, jde o zařízení, které má oprávnění poskytovat péči o nezletilé cizince bez doprovodu. Přišlo mi tedy logické začlenit do diplomové práce i informace z výzkumného šetření v tomto zařízení, aby byla popsána činnost všech zařízení, která se podílí v České republice na péči o nezletilé cizince bez doprovodu. Tak jako v případě pracovníc ZDC byly i pro vedoucí a zároveň sociální pracovníci ZDVOP připraveny polostrukturované otázky, které byly postupně zodpovídaný a na něž navazovaly další otázky, které při rozhovoru vznikaly. Na základě archivních materiálů ZDVOP a doplňujících informací z rozhovoru byly vytvořeny dvě sekundární kazuistiky dětí, které zařízením v minulosti prošly.

Rozhovory byly realizovány pouze za přítomnosti výzkumníka a respondenta. Rozhovory trvaly přibližně 60 – 90 minut, byly pořizeny ruční písemné záznamy, které byly přepsány do počítače a archivovány. Rozhovory probíhaly v srpnu a září 2020 a v lednu 2021.

5.4 Výsledky - prezentace kazuistik

Výběr příběhů dětí, o kterých byly zpracovány kazuistiky, byl proveden tak, aby byl získán specifický typ informací. Snahou bylo maximalizovat získané informace z jednotlivých případů, kdy vybrané případy jsou vybírány podle předpokládaného obsahu informací. Šlo

o maximálně variující případy, cílem je získat informace o důležitosti různých okolností, které ovlivňují průběh a vyústění případů.¹³³

V diplomové práci bylo zpracováno 8 kazuistik. Metoda výběru byla provedena s vědomím uvedení co možná nejširšího spektra případů, se kterými se pracovníci OSPOD a dalších odborných institucí v práci s nezletilými cizinci bez doprovodu setkávají. Základní data o dětech byla získána z Komplexních diagnostických zpráv ZDC. Tuto zprávu vždy zpracovávají společně jednotliví pracovníci, kteří v ZDC pracují s konkrétním dítětem. Diagnostický pobyt trvá obvykle 2 měsíce. Takto získaná data byla proto rozšířena o informace získané z polostrukturovaného rozhovoru se sociální pracovníci ZDC, která uvedla vývoj práce s dítětem případně jeho další osud.

Dále byl použit i můj vlastní záznam jednoho případu, který jsem sama v rámci své pracovní činnosti řešila a další záznamy případu novorozence řešený na OSPOD Přeštice, zejména proto, aby bylo do diplomové práce zahrnuto celé věkové rozpětí dětí od narození do 18 let.

Nakonec byly čerpány informace o nezletilých cizincích bez doprovodu ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc umístěných v minulosti do tohoto zařízení z důvodu, aby byly popsány všechny možnosti řešení krizové situace dětí cizinců bez doprovodu v ČR.

Bylo vybráno 5 případů dětí, které prošly ZDC v Praze, čtyř chlapců a jedné dívky z různých zemí původu, 1 případ dítěte, které matka - cizinka opustila v porodnici a 2 případy ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Jsou popisovány případy dětí ve věku novorozence a ve věku 12 až 17 let.

(Jména všech dětí a další osobní údaje byly změněny.)

Kazuistika 1

Úvod

S Muhammadem jsem se setkala v září 2019 na policejní služebně obvodního oddělení Policie ČR v Přešticích. Policisté jej zadrželi na nádraží. Policii telefonicky informoval výpravčí železniční stanice o tom, že je zde přítomen mladík, který se dožaduje vydání jízdenky do Německa a nemá žádné peníze. Nehovoří česky, jen částečně anglicky. Policisté tedy mladíka zadrželi a přivedli na policejní služebnu. Kontaktovali mě, jako pohotovostní službu konající pracovníci OSPOD, abych jim pomohla situaci chlapce řešit. Muhammad uvedl, že je

¹³³ Srov. MAREŠ J., *Tvorba případových studií pro výzkumné účely*.

mu 12 let a narodil se v březnu 2007 v Afghánistánu, přesný datum narození neví. Do České republiky se dostal v kamionu ze Srbska, chtěl dojet do Frankfurtu na Mohanem za svým bratrem.

Ve spolupráci s policisty, lékařkou v nemocnici bylo zajištěno vydání předběžného opatření soudem a Muhammad byl převezen do ZDC. Po převezení chlapce do ZDC bylo zjištěno, že již v ZDC asi 2 týdny pobýval a z tohoto zařízení utekl, protože se chtěl dopravit do Německa, kde má bratra a chce tam s ním pracovat a dále žít. Je s ním v kontaktu přes sociální sítě, pokud se dostane k internetu.

Rodinná anamnéza

Muhammad uvedl, že se narodil v roce 2003 v malé vesnici v Afghánistánu. V ZDC však při předchozím pobytu uvedl, že se narodil v roce 2002. K datu svého narození uvedl, že jej nezná. Ke své rodině sdělil, že má v Afghánistánu další 3 sourozence a dalšího nejstaršího bratra v Německu.

Sociální anamnéza

S Muhammadem bylo komunikováno v angličtině, uměl několik základních frází, lékařka při vyšetření v nemocnici s ním hovořila anglicky a zdálo se, že jí částečně rozumí. K odchodu z Afghánistánu se rozhodl kvůli špatné sociální a ekonomické situaci a jeho cílem bylo Německo, kde se chtěl připojit ke svému bratrovi, najít si tam práci a případně podpořit svou rodinu.

Aktuální situace

O Muhammadovi nebyly zjištěny další údaje, nebyl v ZDC tak dlouho, aby absolvoval celý dvouměsíční diagnostický pobyt. Podle sdělení sociální pracovnice ZDC asi 10 dnů po druhém příchodu do ZDC opět ze zařízení utekl, nevrátil se a nedal o sobě vědět.

Doporučení

Během diagnostického pobytu Muhammada v ZDC byla prověřována situace Muhammadova bratra v Německu, v září 2019 měl Muhammad nastoupit do příslušné třídy základní školy. Vzhledem k útěku ze ZDC nebyla stanovena žádná doporučení, diagnostická zpráva nebyla vypracována.

Kazuistika 2

Úvod

Alaodina se narodil 01.01.2003, byl přijat do ZDC v květnu 2020 na základě předběžného opatření Okresního soudu v Ústí nad Labem, návrh podal OSPOD Ústí nad Labem.

Rodinná anamnéza

Alaodinovou rodnou zemí je Sýrie. Alaodin při vstupním pohovoru uvedl, že žil s rodinou v malé obci společně s matkou, otcem a 7 sourozenci. Otec je obchodník s ovocem a matka je v domácnosti. Sdělil, že pravidelně chodil do školy 10 let a pak začal pracovat jako řidič bagru. Volný čas nikdy neměl, mluví jen arabsky. Praktikuje islám.

Sociální anamnéza

Jako důvod odchodu ze Sýrie uvedl válku. Nechtěl nastoupit v 18 letech na vojnu. V oblasti, kde žil, dochází k častým únosům a vydírání. K odchodu ze Sýrie se rozhodl sám, jeho rodina s tím souhlasila. Domov opustil přibližně v lednu 2020. Cílem jeho cesty bylo Německo, kde má bratrance. Cestu zaplatil otec, který prodal nákladní automobil, vše zařídila agentura. Cestoval přes Turecko, hranice přecházel pomocí převaděčů. Z jejich vesnice odcházela skupina 15 lidí. V Srbsku se sešel se svým bratrancem, dostali se do Rakouska a odtud se vydali přes ČR do Německa. V ČR byli zadrženi bez jakýchkoliv dokladů totožnosti. O azyl nežádal. Alaodin chtěl nejprve požádat o sloučení s rodinou – příbuznými v Německu, po čase se rozhodl, že chce zůstat v ČR a studovat.

Lékař konstatoval Alaodinův dobrý zdravotní stav. Alaodin musel být hned po příjmu odšívěn. Byl mu rovněž zjištěn svrab, který musel být sledován. Alaodinovy hygienické návyky jsou na dobré úrovni. Byl mu ošetřen chrup. Postupně si zvykal na českou stravu.

Psycholog v diagnostické zprávě uvedl, že Alaodin je vstřícný a má zájem o kontakt, umí spolupracovat. Zpočátku se u něj objevovalo vzdorovité chování, ale neprosazoval se na úkor skupiny, v komunikaci je slušný, zdvořilý. Díky základní znalosti angličtiny se domluví i s dalšími klienty zařízení. Ve škole se učí rychle, je patrné, že byl vzděláván. Učí se aktivně používat češtinu, se kterou začíná. Alaodin má svůj vnitřní svět, své plány do budoucna, profesní i osobní. Je zvyklý rozhodovat sám za sebe. Rád by v ČR studoval, vidí v tom určité výhody, a v budoucnu by chtěl pracovat jako řidič stavebních strojů.

Psychoterapeut po dvouměsíčním diagnostickém pobytu doporučil individuální psychoterapii pro lepší zvládání frustrace a negativních emocí, podporu při hledání vhodných volnočasových aktivit, podporu kontaktů s rodinou. Etoped vyhodnotil Alaodina jako bezproblémového a nekonfliktního chlapce, u kterého doporučil pokračování ve sportovních aktivitách, pomoc s navázáním vztahu mimo ZDC.

Všichni odborníci doporučili rozvoj českého jazyka, rozvoj školních dovedností, vědomostí a návyků, dlouhodobý pobyt v ZDC a vypracování individuálního vzdělávacího plánu.

Co se týče sociální práce, byla řešena Alaodinova pobytová situace a byl podán ve spolupráci s OSPOD návrh k soudu na změnu data narození na 31.12.2003 z důvodu možnosti delšího času pro adaptaci v českém školním prostředí.

Doporučení

Lékař doporučil stanovit plán preventivních prohlídek a očkování a průběžnou zdravotní osvětu v případě dlouhodobého pobytu. Psychoterapeut po dvouměsíčním diagnostickém pobytu doporučil individuální psychoterapii pro lepší zvládnání frustrace a negativních emocí, podporu při hledání vhodných volnočasových aktivit, podporu kontaktů s rodinou. Etoped vyhodnotil Alaodina jako bezproblémového a nekonfliktního chlapce, u kterého doporučil pokračování ve sportovních aktivitách, pomoc s navázáním vztahu mimo ZDC.

Aktuální situace

Uvedená diagnostická zpráva o Alaodinovi byl zpracována 18.08.2020, dne 24.08.2020 Alaodin ze ZDC utekl.

Kazuistika 3

Úvod

Kamel uvedl, že se narodil 17.04.2002 v Afghánistánu, ale datem si nebyl zcela jistý. Kamel byl v listopadu 2018 nalezen s dalšími dvěma muži v kamionu při kontrole Policií ČR. Důvodem umístění do ústavní výchovy bylo zjištění, že se jedná o nezletilého cizince bez doprovodu a byl bez jakýchkoliv dokladů. Obvodním soudem pro Prahu 4 bylo vydáno na návrh OSPOD městské části Prahy 4 předběžné opatření na umístění do ZDC.

Rodinná anamnéza

Kamel uvedl, že má 5 bratrů a 4 sestry. Žil společně s otcem a matkou ve větším městě. Matka je v domácnosti, otec pracuje ve státní správě ve vodohospodářství. Uvedl, že chodil 9 let do školy. Jeden ze starších bratrů žije ve Francii, tam Kamel směřoval.

Sociální anamnéza

Ve městě, kde Kamel žil, působilo hnutí Táliban. Byly pořádány náborové akce nových členů, ve městě se občas střílelo, byla zde válka. Kamel odešel, protože se situace zhoršovala. Kamelův otec si půjčil peníze od strýce, aby mohl zaplatit převaděčům. Kamel se nejprve dostal do Kábulu, pak přes Írán, Turecko a Makedonii do Srbska a odtud v kamionu do České republiky. Většinou jel autem nebo v kamionu, jen přes turecko – íránskou hranici šel pěšky. Cesta trvala asi dva měsíce, z toho jeden měsíc strávil v táboře pro uprchlíky z Afghánistánu v Srbsku. Vyznává islám.

Kamel si požádal v ČR o azyl v lednu 2019. Chtěl, aby byl sloučen s bratrem žijícím ve Francii. Chyběly však doklady prokazující příbuzenský vztah, a to i přes spolupráci s pracovníky OPU.

Zdravotně byl Kamel v pořádku. Kožním lékařem mu byly odstraněny bradavice a ekzém na ruku. Hygienické návyky si Kamel postupně upevňoval a dobře si přivykl na evropskou stravu.

Psycholog v diagnostické zprávě po Kamelově dvouměsíčním diagnostickém pobytu uvádí, že při testování dostal Kamel v jazycích paštu a farsí, pracoval klidně, bez známek úzkosti. Kamel působil celkově plaše a introvertně. Kontakt byl přístupný. V používání češtiny se zlepšil až v době, kdy byl v ZDC bez krajanů. Kamel svým chováním občas vyvolával konflikty s některými vrstevníky. Se svými krajany vychází dobře. Vyhýbá se otevřeným konfliktům. Kamelova osobnost je nevyzrálá, má svůj vnitřní svět a svoje názory a pocity si nechává pro sebe. Svou současnou situaci vnímá jako dočasnou, ale je schopen se přizpůsobit.

Kamelův učitel uvádí ve zprávě, že Kamel přišel do ZŠ při ZDC bez znalosti latinského písma, umí číst a mluvit jen v mateřském jazyce. Má značné nedostatky ve znalostech vzhledem k uvedenému věku, s obtížemi zvládá s pomocí učitele osnovami předepsané učivo pro 6. ročník ZŠ. Neprojevuje o výuku velký zájem, nemá zažité školní návyky. Nedokáže se koncentrovat po celou dobu výuky, cítí se rychle unavený. Zvládá základní práci na počítači, ovládá internet.

Vychovatel ve zprávě uvedl, že Kamel nebyl motivovaný k výuce ve škole. Učil se pouze pod pohrůžkou zákazu internetu. Komunikace s pracovníky ZDC byla v pořádku, večerní a ranní režimy dodržoval. Byl slušný a rád si povídal s vychovateli. Dbal na svůj zevnějšek, čistotu i na pořádek ve svém pokoji.

Sociální pracovníci s dalšími kolegy z organizace OPU se pokoušeli o to, aby mohl být Kamel sloučen se svým bratrem. Nebylo však možné zajistit potřebné doklady. Doklady, které bratr českým úřadům zaslal, neprokazovaly rodinnou vazbu, aby se dal zařídit azyl a žádost o sloučení s rodinou.

Doporučení

Ve spolupráci s pediatrem byl stanoven plán preventivních prohlídek a očkování, kontroly chrupu a plán průběžné zdravotní osvěty v případě dlouhodobého pobytu. Psycholog doporučil podporu Kamelových kontaktů s rodinou, sociální a kulturní adaptaci.

Aktuální situace

Nakonec se po několika měsíčním pobytu v ČR Kamel zařídil podle sebe. Jednoho dne se nevrátil z vycházky. Pracovníkům ZDC zaslal z Francie společnou fotografii se svým bratrem.

Kazuistika 4

Úvod

Rayan byl v únoru 2018 při kontrole na Letišti Václava Havla zadržen Policií ČR a následně zde požádal o azyl. Měl albánský cestovní doklad, ve kterém byl uveden datum narození dne 03.02.2003. Uvedl, že neví proč, protože se narodil 20.11.2003, rozdíl neuměl vysvětlit. Obvodním soudem pro Prahu 6 bylo vydáno na návrh OSPOD městské části Prahy 6 předběžné opatření na umístění do ZDC.

Rodinná anamnéza

Rayan žil spolu s rodiči, starším bratrem a třemi sestrami v malém domku se zahrádkou na venkově. Oba rodiče jsou nemocní, nikdy nechodili do školy, jsou negramotní. O rodiče i domácnost se staraly sestry. Rodina je velmi chudá, prostředky na obživu jim poskytoval strýc, který měl obchod. O ten však přišel, takže rodinu již nemůže podporovat. Vzhledem k uvedené situaci se Rayan rozhodl i s bratrem opustit Albánii, kde je nečekaná dobrá budoucnost, a odejít do západní Evropy. Zde by jejich život mohl být lepší a mohli by i podporovat svou rodinu v Albánii.

Sociální anamnéza

Rayan uvedl, že v ČR nemá žádné příbuzné, jeho cesta směřovala kamkoliv do Evropy. Rayan obdržel průkaz žadatele o azyl. S ohledem na to, že neměl žádné závažné azylové důvody, byla Rayanova žádost o azyl zamítnuta. Při podání žádosti o azyl je OAMP zadržen cestovní doklad žadatele, ten byl po zamítnutí žádosti vrácen zpět. Předběžným opatřením byl Rayan umístěn do ústavní výchovy ZDC, protože se na území ČR nacházel bez doprovodu zákonných zástupců. Předběžné opatření bylo soudem dvakrát prodlouženo do doby, kdy byla nařízena ústavní výchovy do věku 18 let.

Rayan při vstupním pohovoru uvedl, že do školy chodil v Albánii 7 let, 8. ročník nedokončil. Ovládá albánštinu a částečně angličtinu. Jazykové schopnosti nebyly zpočátku natolik dostatečné, aby mohl být Rayan integrován do českého vzdělávacího systému. Rayan hovořil o zájmu zůstat a pracovat v ČR, konkrétně o kuchařské profesi.

V Rayanově lékařské zprávě se uvádí, že Rayan se jeví jako odolný a zdravý chlapec. Hygienické návyky měl upevněné, bylo doporučeno upevnit zubní hygienické návyky.

Během pobytu nevykazoval žádné prvky poruch chování ani problémové chování, má částečnou snahu naučit se česky, v budoucnu má zájem o pobyt v České republice.

Zpráva základní školy uvádí, že Rayan má velké nedostatky ve školních znalostech. Jeho skutečné znalosti a vědomosti jsou na úrovni žáka druhé třídy. V kolektivu třídy je Rayan energický a ochotný ke komunikaci a spolupráci s ostatními žáky. Patří mezi oblíbené žáky. Má kladný vztah ke sportu. Po dvouměsíčním diagnostickém pobytu Rayan zvládl osvojit si základní slovní zásobu, umí psát latinkou, čte na úrovni žáka 2. třídy. V angličtině rozuměl několika slovíčkům, nebyl schopen se dorozumět ani konverzovat v základních frázích. Zvládá základní práci na počítači, ovládá internet, Google, Facebook. Sociální síť používá v kontaktu se svou rodinou.

Doporučení

Rayanovi byl doporučen návrat do Albánie vzhledem k tomu, že jeho život a zdraví nejsou, dle jeho vlastních slov, ohroženy. Rayan však se svým návratem do Albánie nesouhlasil.

Při zubní prohlídce byla doporučena péče ortodonta. Ve spolupráci s pediatrem byl stanoven očkovací plán. Etoped doporučil, aby měl pobyt v ZDC stabilizační charakter a získal důležité informace o své sociální situaci a zároveň se seznámil s českými tradicemi a kulturou.

Aktuální stav

Na základě rozhodnutí soudu byla nařízena ústavní výchova v ZDC. Rayan je tedy na tzv. dlouhodobém pobytu v ZDC, částečně dohnal své školní neznalosti a v současné době (září 2020) je na studijním oddělení ZDC a učí se na Středním odborném učilišti Jarov podlahářem.

Kazuistika 5

Úvod

Katerina se narodila 15.02.2005 v Bulharsku, na území České republiky pobývala již delší dobu. Přijela sem za prací za svou sestřenicí, která se o ni však odmítla nadále starat. Obvodním soudem pro Prahu 5 bylo vydáno na návrh OSPOD městské části Praha 5 předběžné opatření na umístění do ZDC.

Rodinná anamnéza

Katerina žila v menším městě s rodiči a pěti sourozenci. Matka je nezaměstnaná a otec pracuje jako popelář. Matka je dle vyjádření Bulharka, otec je Rom. Při vstupním pohovoru do ZDC Katerina řekla pracovníkům, že v Bulharsku chodila do školy do 7. třídy, mluví bulharsky, trochu anglicky, německy a romsky. V ČR je od podzimu 2019, do ZDC byla umístěna na jaře 2020. Katerina uvedla, že cestovala nejprve do Sofie a pak autobusem do Prahy

se svou sestřenicí a svým „manželem“ a jeho rodinou za prací. V ČR pracovali na poli a v lese. Se svojí sestřenicí pak utekly od známých do Prahy, kde bydlely na ubytovně. Pomáhala jim Diakonie Českobratrské církve evangelické. Sestřenice se o Katerina nejdříve starala, ale pak péči odmítla, tak byla Katerina umístěna do ZDC. Někteří lidé ze skupiny, se kterou Katerina přijela do ČR, byli vzati do vazby. Katerina neví přesně proč.

Sociální anamnéza

V ZDC byla Katerina několikrát v kontaktu s matkou i otcem přes mobil. Katerina také byla podata vysvětlení na Policii ČR k prověření trestného činu obchodování s lidmi. Katerinu byl v ZDC navštívit bulharský konzul. Rovněž probíhá spolupráce s ÚMPOD a Velvyslanectvím Bulharské republiky v Praze na návratu Kateriny zpět do Bulharska. Katerina i její rodina si přejí, aby se Katerina vrátila. Jen nemají peníze na letenky. V místě bydliště Kateriny v Bulharsku bylo bulharskými úřady ve spolupráci s ÚMPOD provedeno sociální šetření, potvrzující možnost Katerinina návratu.

Lékař uvedl, že Katerina je zdráva. Stomatolog provedl extrakci zbytků mléčného chrupu, což je v 15 letech anomální. Je potřeba upevňování základních hygienických návyků. Učitel ve škole upozornil na možnou oční vadu, ale při vyšetření bylo zjištěno, že zrak má Katerina dobrý, ale problém spočívá v neznalosti latinky.

V konečné diagnostické zprávě po dvouměsíčním pobytu v ZDC uvádí psycholog, že Katerina uvedla, že sice uváděla, že chodila 7 let do školy, ale pak se opravila a uvedla, že už delší dobu do školy nechodila a pomáhala sestřenicí v kadeřnickém salónu. Toto se podepsalo na jejích kognitivních dovednostech při testování, neměla zkušenost s podobnými úkoly ze školní docházky, pochází nejspíš z málo podnětného prostředí. Katerina neznala hodiny, má problém psát bulharsky, neumí pracovat s internetem, s informacemi. Dále Katerina uvedla, že rodiče o jejím odchodu nevěděli. Katerina je komunikativní, mluvná, nedává se odradit jazykovou bariérou. Mluví i o svých obavách a potřebách. Pravděpodobně není zvyklá být v prostředí, kde je sama za sebe, bez rodinného příslušníka. Má velkou potřebu se doptávat a ujišťovat se o informacích, které dostává. Pravidla respektuje, nevyhledává konflikty. Katerina je mladá dívka s jednodušším myšlením. Její kognitivní schopnosti jsou velmi oslabené. Vynahrazuje si to ale pozitivním přístupem a sociálním zájmem. Je schopná se dobře adaptovat na nové prostředí. I přes svoje zkušenosti a rozvolněnou výchovu jí strukturované prostředí s jasnými mantinely v ZDC vyhovovalo. Její pobyt v ZDC měl stabilizační efekt. Psycholog vidí riziko v možnosti opakovaného útěku z domova, ve zneužití pro ilegální pracovní a trestnou činnost, v navazování patologických sociálních vztahů.

Pedagog ve zprávě uvedl, že Katerina má znalosti na úrovni žáka 3. ročníku. Umí částečně psát jen azbukou, učí se psát latinkou, aby mohla využívat překladač na počítači. V matematice umí je sčítat a odčítat, neumí násobit. Neumí hodiny. Neprojevovala žádnou motivaci k výuce.

Etoped uvedl, že Katerina je dívka velmi malého vzrůstu odpovídající věku 12 – 13 let. Ze začátku pobytu byla velmi plačtivá. Jde o milou, komunikativní, společenskou, temperamentní dívku, udržující si dobrou náladu. Ve skupině vrstevníků je přátelská, ráda pomáhá ostatním. Není schopna samostatné soustředěné přípravy do školy, je patrná její malá zkušenost se školním prostředím a s řešením problémů. Autority respektuje a reaguje na běžné výchovné prostředky.

Doporučení

V konečné zprávě z diagnostického pobytu bylo v závěru doporučena bezodkladná repatriace do země původu, dále ještě zlepšování komunikačních schopností po dobu pobytu v ZDC a podpora větší samostatnosti v oblasti hygieny, učení a vztahů.

Aktuální stav

Aktuálně Katerina pobývá v září 2020 na dlouhodobé propustce u svých rodičů v Bulharsku. Zatím nenabyla právní moci rozhodnutí soudu o ukončení ústavní výchovy v ZDC. Velvyslanectví a ÚMPOD musely dodat potvrzení o tom, že souhlasí s tím, aby Katerina odcestovala do Bulharska sama.

Kazuistika 6

Úvod

Paní Petrescu, původem z Rumunska, porodila 14.07.2020 ve fakultní nemocnici zdravého chlapečka, dala mu jméno Grigore. Po porodu se prostřednictvím tlumočnice vyjádřila, že o dítě nemá zájem pečovat, souhlasí s jeho osvojením. Předběžným opatřením soudu bylo dítě předáno do péče pěstounky na přechodnou dobu.

Rodinná anamnéza

Matce dítěte je 30 let, je rumunské národnosti, otce nevedla v rodném listě. Matka sdělila v porodnici, že má další dvě děti v péči cizích osob, jedno žije v Rumunsku a jedno žije ve Španělsku. V záznamu o pohovoru s matkou uvedeno, že matka je velice pohledná žena, vyšší postavy, čistá upravená, upravené nehty. Ještě v porodnici matka uvedla, že v České republice je pouze na návštěvě u své německé kamarádky a dala souhlas s osvojením dítěte. Nechce převzít dítě do své péče. Matka opustila porodnici po 2 dnech o dítě dále neprojevovala zájem.

Sociální anamnéza

Na cizinecké policii bylo zjištěno, že matka ani dítě nemají na území České republiky trvalý ani přechodný pobyt. Matka ani dítě nemají v České republice zdravotní pojištění. Vzhledem k vydání předběžného opatření a předání dítěte pěstounce na přechodnou dobu se dítě stává pojištěncem zdravotní pojišťovny. Je tedy zajištěna zdravotní péče, možnost očkování a dalších lékařských kontrol a vyšetření. O dítě je pečováno v rodině pěstounky, jsou zajištěny jeho základní potřeby.

Doporučení

Vzhledem k tomu, že matka dala souhlas s adopcí dítěte a dále neprojevuje o dítě žádný zájem, budou úřady dále jednat o osvojení dítěte. Krajský úřad vytypuje vhodné osvojitele a dále již bude postupovat podle příslušných právních předpisů. Ve věcech dítěte bude rozhodovat soud.

Aktuální situace

Dítě bylo v porodnici opuštěno matkou. Hned po propuštění z porodnice bylo předáno do péče pěstounky na přechodnou dobu. Bylo zajištěno vydání rodného listu a kartičky zdravotní pojišťovny. Spis orgánu SPOD dítěte byl postoupen do aktuálního místa bydliště dítěte u pěstounky. Péče pěstounky je podle záznamu OSPOD vzorná, je zajištěna péče pediatra, základní očkování. Soudní jednání bylo odročeno z důvodu koronavirové epidemie. O narození dítěte cizince bez doprovodu byl informován zastupitelský úřad Rumunské republiky a ÚMPOD.

Kazuistika 7

Úvod

Hamid byl v srpnu 2015 hlídkou Policie ČR zadržen v Plzni, neměl žádný doklad totožnosti. Uvedl, že se narodil 11.04.2003 a pochází z Afghánistánu. Po návrhu orgánu SPOD Magistrátu města Plzně byl předběžným opatřením umístěn Okresním soudem Plzeň – město do Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc Robinson ve Stodu.

Rodinná anamnéza

Hamid přišel do České republiky společně se svými kamarády dvěma bratry, kterým bylo 16 a 11 let. Po zadržení policií byli všichni tři předáni 21.08.2015 do péče ZDVOP Stod. Nejprve se domnívali, že jsou v Německu, když zjistili, že se ocitli v České republice, pokusili se společně dvakrát o útěk. Uvedeným bratrům se podařil třetí pokus o útěk, a ze zařízení zmizeli. Hamid byl 18.09.2015 přemístěn do Zařízení pro děti cizince v Praze.

Vzhledem ke krátkému pobytu ve ZDVOP Stod a vzhledem k jazykové bariéře nebylo možné zjistit rodinnou ani osobní anamnézu dítěte. Služeb překladatele bylo za tuto krátkou dobu využíváno zejména k vysvětlování a podávání informací chlapci o tom, kde se nachází, jaký bude následující postup při řešení jeho situace.

Sociální anamnéza

Pozorováním ze strany pracovníků ZDVOP bylo zjištěno u Hamida hluboké kulturní rozdíly například při používání WC, ve stravování, praktikování náboženství, vztahu k autoritám, ženám a dívkám. Hamid se choval agresivně, a nebylo tedy vhodné, aby setrval dále ve ZDVOP a ohrožoval ostatní zde umístěné děti.

Předběžným opatřením byl Hamid umístěn do ZDVOP Stod proto, aby mu byla poskytnuta lepší péče a vzhledem k jeho agresivním projevům byl přemístěn do ZDC v Praze, které je pro práci s nezletilými cizinci bez doprovodu lépe uzpůsobeno.

Ve ZDVOP nebyly zjištěny žádné příbuzenské vztahy ani další informace o dítěti vzhledem ke krátké době pobytu. Nebyly zjišťovány jeho školní znalosti, Hamid používal pouze vlastní jazyk a několik anglických slov.

Hamid si ve ZDVOP odpočinul. Ve ZDVOP není stanoven uzavřený režim, proto měl možnost volného pohybu a dvakrát se pokusil o útěk. Vždy byl policií nalezen na hranicích a vrácen zpět do zařízení. Cílem jeho cesty bylo Německo.

Doporučení

Hamid byl přemístěn na návrh OSPOD Stod do Zařízení pro děti cizince v Praze. Doporučen dvouměsíční diagnostický pobyt, kdy budou zajištěny základní doklady, zjištěny informace o dítěti a doporučen další postup pro jeho život v České republice, případně sloučení s rodinou v zahraničí nebo návrat do země původu.

Aktuální stav

Po předání Hamida do ZDC v Praze nebyly další informace ze strany ZDVOP o dítěti zjišťovány.

Kazuistika 8

Úvod

Ali byl v srpnu 2015 pracovníky odboru cizinecké policie Policie ČR zadržen v Plzni, neměl žádný doklad totožnosti. Uvedl, že se narodil v Somálsku dne 25.11.1999. Byl bez dokladů totožnosti a bez doprovodu zákonných zástupců případně jiných osob zodpovědných za výchovu. Po návrhu orgánu SPOD Magistrátu města Plzně byl předběžným

opatřením umístěn Okresním soudem Plzeň – město do Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc Robinson ve Stodu.

Rodinná anamnéza

Ali byl předán 13.08.2015 do péče ZDVOP Stod. O sobě a své rodině zde nesdělil nic. Cílem jeho cesty bylo Švédsko. Jeho pobyt ve ZDVOP skončil dne 22.08.2015 útekem z tohoto zařízení.

Sociální anamnéza

Ali uvedl, že ve své zemi chodil do školy. Působil jako chytrý, vzdělaný, používal angličtinu, choval se kultivovaně, uměl poděkovat. Ve ZDVOP nebyly zjištěny žádné příbuzenské vztahy ani další informace o dítěti vzhledem ke krátké době pobytu. Vzhledem k tomu, že ve ZDVOP není stanoven uzavřený režim, využil možnost volného pohybu a zařízení po několika dnech opustil.

Doporučení

Pokud by Ali setrval ve ZDVOP a projevil zájem setrvat v České republice, byl by přemístěn do ZDC v Praze. Toto zařízení je lépe uzpůsobeno pro naplňování potřeb dětí cizinců. ZDVOP je krizové zařízení.

Aktuální stav

Po útěku Aliho ze ZDVOP nebyly další informace ze strany ZDVOP o něm zjišťovány.

Výsledky výzkumného šetření byly shrnuty do tabulky č. 12. Pro přehlednost uvádím znovu výzkumné otázky

1. Jak je dítě v domovské zemi ohroženo?
2. Na jaké sociální úrovni je rodina dítěte?
3. Jaké má dítě vzdělání?
4. Jaké instituce spolupracují na řešení situace dítěte?

Tab. 4 Shrnutí výsledků výzkumného šetření

Kazuistika	Otázka 1.	Otázka 2.	Otázka 3.	Otázka 4.
1	špatná sociální situace	více než 3 sourozenci	špatné jazykové a školní znalosti	soud OSPOD
2	válka špatná sociální situace	více než 3 sourozenci	dobré jazykové a školní znalosti	soud OSPOD
3	válka	více než 3 sourozenci	špatné jazykové a školní znalosti	soud OSPOD

4	špatná sociální situace	více než 3 sourozenci nefunkční rodinné prostředí	špatné jazykové a školní znalosti	soud OSPOD
5	špatná sociální situace	více než 3 sourozenci nefunkční rodinné prostředí	špatné jazykové a školní znalosti	soud OSPOD
6	nebylo možno zjistit	nefunkční rodinné prostředí	-	soud OSPOD
7	nebylo možno zjistit	nebylo možno zjistit	špatné jazykové znalosti	soud OSPOD
8	nebylo možno zjistit	nebylo možno zjistit	dobré jazykové znalosti	soud OSPOD

6 Diskuse

Analýzou bylo ve většině zkoumaných případů potvrzeno, že v zemi původu jsou děti ohroženy, ať už dlouhotrvajícím válečným konfliktem, špatnou sociální situací nebo jsou ohroženy sociálně-patologickými jevy. Jen v případě novorozence, kterého matka – cizinka zanechala v České republice, se ohrožení v zemi původu nepotvrdilo.

Provedená analýza kazuistik potvrdila, že děti - cizinci bez doprovodu pocházejí ze sociálně slabých rodin. Některé z rodin dětí jsou v lepší situaci a mohou si dovolit zajistit dětem prostředky na cestu do západní Evropy. Většina dětí pochází z rodin, kde je vychováváno více dětí, než je obvyklé u nás. Nepotvrdilo se slabé rodinné zázemí novorozenceho chlapce původem z Rumunska, k tomuto nebylo dostatečné množství podkladů.

Z uvedeného také vyplývá, že děti cizinci se u nás ocitají s nízkou úrovní vzdělání a jazykových znalostí.

Uvedená zjištění odpovídají informacím v kapitole 1, kde se uvádí, že ne vždy je migrace vlastní volbou migrujících osob, často jde o mnohem hlubší a bolestnější problémy, než si dokážeme představit. Rovněž se potvrdilo, že Česká republika je pro dětské uprchlíky z Východu zemí tranzitní, informace ze ZDC dokládají, že velká část dětí opouští toto zařízení útekem. O azyl u nás žádá jen málo z uvedených dětí a to proto, že o azyl lze požádat jen v jedné zemi a přednost je dáвана zemím jako je Německo, Švédsko, Francie před Českou republikou.

Také byla potvrzena informace z úvodní kapitoly. Počty dětských uprchlíků umístěných do ZDC kopírují informace z úvodní kapitoly o současném vývoji migrace, kdy nejvíce migrují lidé z Afghánistánu.

Pokud mají nezletilí cizinci bez doprovodu zájem zůstat v naší zemi, studovat zde a pracovat, mají zde perspektivu integrovat se do naší společnosti. V kapitole o integraci jsou uvedena různá úskalí a principy integrace. Co se týče nezletilých cizinců bez doprovodu v ČR, mají dobré možnosti využít péče a služeb Zařízení pro děti cizince v Praze. Podle mého názoru se pracovníci tohoto zařízení vypracovali na experty v tak specifickém oboru, jakým je péče o nezletilé cizince bez doprovodu. Musejí zvládat řešit situaci dětí a jejich blízkou i vzdálenější budoucnost s ohledem na kulturní a jazykové bariéry. Zkušenosti pracovníků jsou zde využívány ve prospěch dětí. V případě možných dalších migračních krizí, které mohou v budoucnu přijít, je toto zařízení zárukou, že budeme zvládat správné postupy při řešení životní situace dětí, které k nám z různých zemí světa mohou přijít. Je zde poskytována pomoc při zajišťování potřebných dokladů, pomoc v případě požadavku zažádání o mezinárodní ochranu, případně může být požádáno o české občanství. Pokud je vydáno předběžné opatření na umístění do zařízení v ČR, začíná pro děti platit zdravotní pojištění a je tím zajištěna lékařská

péče hrazená z veřejného zdravotního pojištění. Rovněž je zajištěno vzdělávání, možnost vyznávat své náboženství, vyplnit volný čas zájmovou činností. Přítomností tlumočnicků, pracovníků OSPOD, případně právníků je také zajištěno právo dětí na participaci při rozhodování o jejich vlastní budoucnosti. Toto vše koresponduje s Úmluvou o právech dítěte, která zaručuje dětem plnění základních práv a ochranu těchto dětí.

Na děti, které k nám přichází z kulturně odlišného prostředí, jsou kladeny vysoké nároky na zvládnutí obtížných situací, jazykové bariéry a dalších překážek. I proto jsou v ZDC přítomni zkušení pedagogové, etopedi, psychologové a vychovatelé, kteří se snaží dětem tyto překážky postupně překonávat a zajistit jim zejména pocit bezpečí a podmínky pro další rozvoj.

Umístění nezletilých cizinců bez doprovodu do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je řešena jen akutní situace těchto a zajištění jejich základních potřeb. Uvedená zařízení nejsou vybavena pro přijímání těchto dětí na delší pobyt, nejsou zaměřena na péči o děti – cizince. Pracovnice nejsou jazykově vybaveny, služeb překladatele je využíváno jen ke komunikaci o závažných skutečnostech a pro informování o dalším postupu při řešení situace dětí. Také materiální vybavení ZDVOP pro tyto děti není dostatečné. Přesto se domnívám, že umístění těchto dětí do ZDVOP je někdy nevyhnutelné. Má své opodstatnění, aby tato zařízení zůstala v síti péče o nezletilé cizince. Pro děti je zde zajištěna základní péče a poté jsou děti převedeny do ZDC, kde může být péče o ně komplexní.

Pro velmi malé děti je zajištěna péče v dětských centrech, kde je kladen důraz na zdravotní péči. Individuální přístup k dětem je zajišťován v přechodné pěstounské péči případně v péči klasických pěstounů. V této oblasti má ale ČR velké slabiny spočívající v nedostatku volných pěstounů.

Zcela se potvrdilo to, že české instituce spolupracují na řešení situace dětí – cizinců, které se ocitnou v naší zemi bez doprovodu zákonných zástupců. Ve všech případech řešily umístění do zařízení nebo pěstounské péče a další postup české soudy ve spolupráci s orgány sociálně-právní ochrany dětí a se sociálními pracovníky příslušných zařízení.

Pro praxi pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí je v případě řešení problémů nezletilých cizinců bez doprovodu nezbytná znalost Metodického doporučení MPSV č. 1/2016. Mým názorem je to, že uvedené doporučení je v souladu s platnou legislativou, je praktickou pomůckou pro pracovníky OSPOD pro řešení situací dětí - cizinců bez doprovodu. Obdobná problematika je řešena také v Metodickém materiálu k sociální práci s nezletilými cizinci bez doprovodu se zaměřením na pobytové záležitosti, které jsem dostala k dispozici v ZDC. Metodické doporučení MPSV č. 1/2016 by však v některých konkrétních věcech mělo být přepracováno, aby více odpovídalo skutečné praxi roku 2021, například v případě aktivity

ÚMPOD, spolupráce OSPOD a cizinecké policie a odpovědnosti soudů za výkon předběžného opatření.

Při zpracování podkladů o konkrétních dětech v rámci výzkumného šetření byly zjištěny důvody příchodu těchto dětí na naše území a v některých případech také jejich předchozí životní situace. Konkrétně pro mě bylo překvapením to, že většina dětí, jejichž kazuistiky jsem zpracovávala, pochází z mnohočetných sourozeneckých skupin a dále i jejich častá negramotnost.

Vybrala jsem si téma nezletilých cizinců bez doprovodu a jejich život v naší zemi také z toho důvodu, že jde o kontroverzní téma. Na pozadí slyšíme otázky o tom, proč se o ně nepostará někdo jiný, poznámky typu: stejně u nás nechtějí zůstat, ať zůstanou tam, kde jsou, máme dost starostí s vlastními dětmi a plná zařízení pro naše děti a podobné. Na uvedené otázky jsem odpovídala v kapitole etický pohled na migraci. Akcent na naši povinnost postarat se o lidi v nouzi je zesílen ještě faktem, že se jedná právě o děti.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo zjistit, jaká je situace dětí cizinců bez doprovodu. Tento cíl byl naplněn, bylo zjištěno, že péči o uvedené děti zabezpečuje síť školských zařízení a sociálních zařízení a dalších institucí. V naší zemi existují právní předpisy, které zohledňují i mezinárodní právo, na základě kterých je zajištěno plnění práv nezletilých cizinců bez doprovodu a naplňování jejich potřeb. Ve výzkumném šetření bylo zjištěno, že situace nezletilých dětí, které se k nám dostanou bez doprovodu zákonných zástupců, je v jejich domovské zemi obvykle neradostná a odchodem z této země hledají zlepšení své životní situace

V diplomové práci jsem se zabývala tématem řešení situace dětí cizinců bez doprovodu, které prochází naší zemí, některé ji rychle opustí, některé zde zůstávají a snaží se sžít se s úplně novým prostředím, odlišným od toho v zemi svého původu. Domnívám se, že jsou to v podstatě stejné děti jako ty naše, plné obav a očekávání, potřeby lásky a porozumění. Jen nejsou tak bezstarostné a zvyklé na blahobyť, jsou předčasně dospělejší a berou svůj život předčasně do svých rukou. Přicházejí s představou, že jim bude někde lépe.

Během zpracování diplomové práce jsem si utřídila informace, které se týkají nezletilých cizinců bez doprovodu speciálně, a dále jsem získala také velké množství informací k tématu migrace a uprchlictví obecně. Existuje velké množství právních předpisů v celé šíři jejich právní síly, se kterými jsem se seznámila a jejich znalost bude obohacením pro moji praxi. Možná se zdá, že život uvedených dětí je životem plným paragrafů, jednání s úřady a odbornými pracovníky z oblasti cizineckého práva a z prostředí soudů. Po seznámení se s prostředím v zařízeních, která o děti pečují, mám jistotu, že život uvedených dětí je naplněný možnostmi pro jejich rozvoj a dobrou péčí na vysoké úrovni v oblastech zdravotní péče, školního vzdělávání včetně toho jazykového, naplnění volného času a zvykání si v novém prostředí.

Velkým přínosem pro mě bylo seznámení se s činností Zařízení pro děti cizince v Praze. Toto zařízení je zcela unikátní. Jistě by bylo zajímavé v nějaké další odborné práci zpracovat a komparovat činnost obdobných zařízení v zemích Evropské unie, případně zjistit, jaký je v těchto zemích postup, který je aplikován při řešení situace dětí – uprchlíků.

V diplomové práci jsem systematizovala také informace o dalších zařízeních, institutech a orgánech a jejich postupech, které se do práce s nezletilými cizinci zapojují.

Co se týče nás pracovníků OSPOD, domnívám se, že by bylo vhodné více se zajímat o problematiku nezletilých cizinců bez doprovodu, byť je to pro většinu kolegů jen okrajové téma. V budoucnu by se mohlo stát, že zcela okrajovým nebude. Toto téma by mohlo být vhodným námětem pro povinné vzdělávání a důležitým doplněním spektra znalostí při práci

s ohroženými dětmi a specifickými skupinami dětí a získáním kompetencí pro řešení životní situace dětí – cizinců bez doprovodu.

Obohacím pro mě bylo studium zdrojů, které se týkaly etické stránky popisovaného tématu, jednak vzhledem ke studovanému oboru na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích a rovněž také v souvislosti s máj pracovním zařazením sociálního pracovníka OSPOD.

Přílohy

Příloha I

Záznam rozhovoru

27.08.2020, 10 – 11:30 hodin

ZDC Praha, Mgr. Zuzana Chmelířová Vučková, ředitelka

Jaké děti přichází do vašeho zařízení?

Jde o děti cizince na útěku, které chtějí do západní Evropy. Hlásí je obvykle policii různé orgány. Také k nám přicházejí děti ze Správy uprchlických zařízení a děti, které byly ve skupině uprchlíků v kamionu. Dítě se někdy i samo přihlásí, přechází k nám z jiného zařízení, například ZDVOP. Přes ZDC se řeší i děti cizinci s doprovodem, např. děti rodičů ve výkonu trestu apod. Jde o děti od 3 let, nejmladší jsme tu však zatím měli 7 leté dítě. Horní hranice je 26 let, stejně jako u ostatních školských zařízení v ČR, pokud dítě studuje.

Kam jsou umísťovány mladší děti?

Děti do 3 let řeší dětská centra, dříve kojenecké ústavy, jsou v gesci Ministerstva zdravotnictví ČR. Nebo děti procházejí náhradní rodinnou péčí, ta je v gesci MPSV.

Z jakých zemí původu k vám obvykle děti přicházejí?

Jsou tu děti z celého světa, statistiky najdete na našich internetových stránkách, jsou zde výroční zprávy ZDC od roku 2005 za jednotlivé školní roky. Co se týče slovenských dětí, ty jsou zařazovány do běžné sítě školských zařízení, dětských domovů, Došlo k dohodě mezi jednotlivými ministerstvy, protože u slovenských dětí nejsou kulturní a jazykové bariéry.

Jaká je aktuální kapacita vašeho zařízení?

Kapacita je 30 dětí, aktuálně máme přijato 27 dětí, z nich je 5 dětí na útěku, máme 9 dětí na střední škole a další 2 děti budou v září 2020 nastupovat do SŠ.

Jak postupujete, když přichází děti už nesplňují věk školní docházky, ale nemohou nastoupit na střední školu z důvodu neznalosti češtiny?

Tyto starší děti nastupují do tzv. diagnostické třídy, zde si doplňují jazyky i další znalosti. Všechny naše děti chodí do nějaké školy.

Lze někde získat přesné statistiky dětí, které přijdou do České republiky jako cizinci bez doprovodu?

Celorepubliková statistika je problém, řeší to pracovní skupina na úrovni vlády ČR. Většina dětí prochází přes naše zařízení. Jiná čísla nejsou. Nejvíce dětí zde bylo v roce 2006 a to 140 dětí. (paní ředitelka mi předala statistiku v papírové formě).

Do jakých zařízení nebo kam obvykle od vás děti odcházejí?

Nejčastějším způsobem odchodu je útek, dále děti odcházejí zpět k rodině. Některé děti odcházejí z důvodu zletilosti do zařízení Správy uprchlických zařízení, pokud dítě studuje, prodlužuje si u nás pobyt nad 18 let, do 26 let věku jde o smluvní vztah se ZDC podle zákona o ústavní výchově. Násilná repatriace se neděje.

Jak vypadá pobyt dítěte ve vašem zařízení?

Nejprve prochází každé dítě diagnostickým pobytem, který trvá 2 měsíce (přesné informace jsou na našich internetových stránkách), pak dítě pokračuje dlouhodobým pobytem v ZDC. Máme také studentské oddělení v Praze v Hájích a tréninkový byt. Součástí našeho zařízení je středisko výchovné péče, to zajišťuje ambulantní služby. V rámci diagnostického pobytu je dětem stanoven vzdělávací a výchovný plán. Děti chodí po 16. roce na brigády, po vyřešení pobytového statusu, mají o brigády zájem.

Jaké dokumenty o dětech máte, vedete nějaký spis?

Každé dítě má v ZDC spis, jsou v něm zaznamenány rozhodnutí soudu, místně příslušný je Obvodní soud pro Prahu 5, stanovení opatrovníků, soudem a dalšími orgány, zaznamenává se spolupráce s OSPOD, OPU (poskytování právního poradenství), platná předběžná opatření, záznamy z lékařských prohlídek, záznamy z návštěv OSPOD.

Jak zjišťujete skutečné jméno a věk dítěte?

Co se týče věku a jména, vychází se z toho, co je na soudním rozhodnutí. Případnou změnu řeší soud na žádost OSPOD, dítě např. řekne, že se spletlo, došlo k omylu, mělo falzifikát dokladů. K legalizaci osobních údajů může dojít, když rodina zašle vysvědčení, doklady nebo je dohledá ambasáda - jinak se vychází z toho, co dítě řekne.

Jak spolupracujete s Úřadem pro mezinárodně-právní ochranu dětí v Brně?

S ÚMPOD spolupracujeme při repatriaci dětí, Úřad pomáhá také při prošetření poměrů rodiny v jejich zemi.

S jakými dalšími úřady ještě spolupracujete?

Nejužší spolupráce je s OSPOD MČ Praha 5.

Dále spolupracujeme s konzuláty a zastupitelskými úřady ohledně postupů, jak dostat děti do země původu. Pokud dítě požádalo o mezinárodní ochranu, nelze zastupitelské úřady kontaktovat. Problém také nastává, když zastupitelské úřady země původu dětí nemají v ČR sídlo.

Jaké činnosti ve vašem zařízení provádí sociální pracovnice?

Sociální pracovnice zařizuje pro dítě pobytový status, který opravňuje dítě k trvalému pobytu v ČR, (získává kartičku, potvrzení). Před 18. rokem se žádá o trvalý pobyt na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově. V některých případech se podává žádost o azyl. K vyhoštění dochází jen v závažných případech např. z důvodu závažného trestného činu, kdy se ruší ústavní výchova.

Popis práce sociální pracovnice je sepsán v interní Metodice ZDC – poskytnuta v písemné podobě.

S jakými dalšími školskými zařízeními spolupracujete?

Spolupracujeme se Střediskem výchovné péče Praha, Klíčov, to je SVP pro děti po ukončení povinné školní docházky, dále s Dětským domovem se školou Sedlec – Prčice, s Výchovným ústavem Obořiště u Příbrami dříve jsme spolupracovali i s VÚ Višňová

Jak zajišťujete pro děti tlumočníky a vlastně, jak se s dětmi v běžném životě domlouváte?

Máme již propracovaný přehled tlumočnicků. V Praze jsou větší možnosti sehnat tlumočníka, pokud se vyskytne potřeba tlumočníka v jazyce, který zatím nebyl potřeba. Tlumočníky hradí ZDC. Nemusí se jednat jen s akreditovanými tlumočníky, často máme lepší zkušenost s tlumočníky z řad rodilých mluvčích, kteří si s dětmi lépe porozumí.

U každého dítěte je nejprve prostřednictvím tlumočníka veden vstupní pohovor, jde o úvodní rozhovor s tlumočnickem, kdy jsou dítěti vysvětlena jeho práva a povinnosti.

Každý týden je veden pohovor – dítě + pracovníci + tlumočnick + komunita, jsou pravidelně probírány potřeby dítěte. V případě potřeby si konkrétní pracovník (vychovatel, učitel) může vyžádat pomoc překladatele v některých situacích. Tlumočnick vždy dochází na úřední jednání, když je potřeba něco pečlivě vysvětlit.

V běžném životě je používán google překladač, pomoc tlumočníka po telefonu, různé cedulky na věcech, kartičky, obrázky apod.

Jak probíhá ve vašem zařízení výuka češtiny?

Výuka češtiny je základním integračním momentem. Český jazyk je vyučován pomocí obrázků, označení věcí ve škole, štítky s názvy, děti si mezi sebou pomáhají vzájemně v rámci jednoho jazyka, využívá se skupinových forem práce. Máme zkušené učitele.

Jak zvládáte ve vašem zařízení překonávat kulturní odlišnosti mezi jednotlivými dětmi?

Děti vedeme ke vzájemné vstřícnosti a k respektu.

Například nevaříme vepřové maso, děti mají možnost jídlo odmítnout. Často mají odlišné stravovací návyky, ale zvykají si, zdravotníci pracují na úpravě jídelníčku. Co se týče například muslimských dětí, všimla jsem si, že děti mají větší úctu k matkám, starším ženám, uznávají funkce (autorita ženy ředitelky). Autorita se u dětí projevuje odstupem od dané osoby.

Jak řešíte odlišnosti náboženských vyznání dětí?

V ZDC jsou děti vedeny k přijímání evropských pravidel, k respektu k ostatním náboženstvím, informujeme je o tom, jak to u nás funguje.

Děti z východní Evropy obvykle vyznávají pravoslaví, africké děti bývají křesťany, děti z Asie jsou obvykle muslimové. Muslimům jsou kupovány modlitební koberečky, všem klientům je umožněno praktikovat vlastní náboženství.

V ZDC se slaví Vánoce, přibližujeme dětem naše zvyky, nakonec všichni rádi dostávají dárky...

Pořádáme setkání s českými dětmi, a to na základě projekt OPU.

Jaké mají v ZDC děti zájmové aktivity?

Pořádáme pro ně různé kroužky a sportovní aktivity. Děti mají samostatné vycházky – na 2 hodiny, polodenní, celodenní vycházky, aby měly kontakty s běžnou populací. Vedeme je k tomu, aby si uměly poradit – říci si o pomoc, nakoupit.

Děti mají také společné aktivity – sportovní turnaje, kulturně-historické výlety, vycházky, turistika po republice, zimní lyžařské výcviky, plavání, podobně jako děti v běžných dětských domovech v ČR.

Navazují „vaše“ děti běžné partnerské vztahy?

Ano. Protože jsou u nás zejména starší děti, nalézají si partnery. A to mezi Čechy i cizinci, akceptují naše česká pravidla. Navazují vztahy stejně jako česká mládež.

Jaké jsou odlišnosti, co se týče dívek a chlapců ve vašem zařízení?

Dívky v ZDC obvykle pochází ze zemí z EU, ze třetích zemí jde o dívky z Afriky. Jde o dívky na útěku z jiného zařízení nebo z rodiny. Z muslimských zemí zde dívky nemáme.

Paní ředitelko, děkuji vám, za odpovědi na moje otázky.

Navrhuji, abyste se sešla ještě s naší sociální pracovnící, která vám podá další informace ke konkrétním případům dětí.

Zapsala dne 27.08.2020 Lenka Hříšná

Příloha II

Záznam rozhovoru

24.09.2020, 13 – 14:30 hodin

ZDC Praha, Mgr. Kolmanová, sociální pracovnice

Jaké děti přichází do vašeho zařízení?

Oficiálně jsou v ZDC děti od 3 let. Nejmladší zde zatím byla vloni 7 letá holčička z Arménie. Pokud jsou děti umístěny na základě předběžného opatření soudu, už mají nárok na zdravotní pojištění. Vychází se z údajů na předběžném opatření.

Jaké činnosti ve vašem zařízení provádí sociální pracovník?

V ZDC je sociální pracovník veden jako nepedagogický pracovník.

Sociální pracovník vede vstupní pohovor s klientem, zpracovává a připravuje rozhodnutí o přijetí, zpracovává část diagnostické zprávy o dítěti za sociální úsek. Dále vyřizuje pobytové žádosti dětí. Spolupracuje s OSPOD a soudy (prodloužení PO, řízení o ÚV). Pokud je nařízena ústavní výchova, je povolen trvalý pobyt, děti obvykle dostanou prodloužení i po 18. roce věku, pokud zde studují. Zajišťuje podmínky k návratu do země původu, komunikuje s ambasádami, s ÚMPOD, zajišťuje letenky. S ÚMPOD se řeší jen repatriace dětí zpět do země původu. Ambasády se kontaktují, když se hledají rodiny dětí.

Spolupracuje s orgány OSPOD na urgování prodloužení předběžného, OSPOD MČ Praha 5 bývá opatrovníkem, řeší se víkendové propustky, hospitalizace, přítomnost u pohovoru v řízení o azylu, pracovnice OSPOD navštěvují děti 1 x za 3 měsíce.

Co se týče žádostí o azyl, klienti si žádají minimálně, když požádají u nás, nemohou již žádat např. v Německu, obvykle žádají o trvalý pobyt, azyl dostávají málo, je prověřováno, zda jim skutečně hrozí ohrožení života v zemi původu, např. v r. 2020 jsme měli v ZDC zatím 44 příjmů, z toho jen 3 žadatelé o azyl.

Sociální pracovník v ZDC nevypracovává individuální plán dle zákona o sociálních službách nebo o SPOD, v rámci diagnostické zprávy dává doporučení k další práci s nezletilým cizincem.

Mají děti v ZDC zájem o české občanství?

Nemají. O české občanství je žádáno, až když děti žijí v Čechách delší dobu a prověřuje se jejich skutečný zájem o život v ČR. Často mají falešnou identitu, která se prověřuje.

Jak u vás funguje dobrovolnický projekt OPU?

Dobrovolník má vždy na starost jedno dítě ze ZDC a dělá mu průvodce. Tento projekt funguje velmi dobře.

Jak u vás funguje projekt hostitelské péče?

Tento projekt příliš nefunguje, žádné dítě v hostitelské péči aktuálně není.

Jak dlouho se buduje vaše důvěra k dětem přicházejícím do ZDC, na čem je založena?

Klienti do ZDC obvykle přichází s falešnou identitou, často neuvádí svůj opravdový věk. Důvěra se buduje obvykle postupně, podle toho, zda vydrží v ZDC alespoň po dobu dvouměsíčního diagnostického pobytu. Pokud v ZDC vydrží po tuto dobu, důvěra je větší. Velký počet dětí však v ZDC 2 měsíce nevydrží. Pokud jsou děti na útěku, jsou v pátrání PČR po dobu platnosti předběžného opatření soudu. Když nejsou nalezeni, má se za to, že už jsou v jiné zemi.

Jak se řeší situace, kdy se například vaši klienti nechtějí svléknout před lékařkou – ženou?

Klienti ZDC mají někdy ostych svléknout se např. u lékařky, nehrotí se to, vždy se to nějak vyřeší, mívají dobrý vztah k vychovateli nebo terapeutovi, vypráví jim svůj příběh a získávají důvěru

Mají vaši klienti zájem o studium u nás?

Co se týče studia, klienti často uvádí, že by se chtěli stát lékaři, studovat obor s maturitou atd., ale to naráží na jejich negramotnost. Aktuálně je na studijním oddělení ZDC 6 klientů, 12 lůžek je kapacita, pracuje tam vychovatel.

V bytech ZDC jsou 3 místa, jeden byt je obsazený, 2 klienti odcházeli v srpnu 2020.

Informace k aktuální situaci dětí:

(k vybraným dětem byla poskytnuta závěrečná diagnostická zpráva, pokud děti absolvovaly celý diagnostický pobyt, jména byla změněna)

Alaodin, Afghánistán

- vyjadřoval se, že chce zůstat v ČR;
- rodina tlačí, aby nezůstal v ČR, aby byl raději s někým z rodiny a nebyl v ČR sám; rodina má pocit, že by mu bylo lépe někde, kde je afghánská komunita;
- 18.08.2020 byla zpracována diagnostická zpráva, 24.08.2020 utekl ze ZDC.

Katerina, Bulharsko

- zahájena ústavní výchova; zrušeno předběžné opatření, zatím nenabylo právní moci; měla cestovní pas;
- do ČR ji vyslala rodina, pracovala v Lounech na chmelu, asi otrocká práce, neměla možnost svobodného pohybu;
- dívka je na dlouhodobé propustce doma v Bulharsku;
- v Bulharsku je obdobný systém jako v ČR, dívka by tedy neměla být v zařízení u nás;
- přes ÚMPOD proběhlo 20.07.2020 sociální šetření v rodině v Bulharsku, mělo být prověřeno, když se dívka vrátí do Bulharska, aby nebyla vystavena stejné situaci, z jaké odešla;
- ÚMPOD + bulharské velvyslanectví – potvrzení, že souhlasí s tím, aby cestovala do Bulharska sama bez doprovodu.

Kamel, Afghánistán

- nepodařilo se zajistit sloučení s rodinou ve Francii;

- nevrátil se z vycházky; poslal fotku z Francie, na které je s bratrem.

Rayan, Albánie

- Albánie není v EU;
- dlouhodobý pobyt v ZDC, studijní oddělení Háje;
- učí se podlahářem na SOU Jarov;
- Albánci často uvádí důvodem odchodu ze své země „vendetu“.

Paní magistro, děkuji vám za odpovědi na otázky a poskytnuté materiály.

Zapsala dne 24.09.2020 Lenka Hříšná

Příloha III

Záznám rozhovoru

27.01.2021, 13 – 15 hodin

ZDVOP Robinson Stod, Monika Makrlíková, DiS., vedoucí

Jaké děti přichází do vašeho zařízení?

Jsme zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, proto jsou k nám umisťovány děti, které se ocitly v nouzi. Poskytujeme péči dětem od narození do 18 let.

Jaké máte zkušenosti s dětmi cizinci bez doprovodu?

Jde o děti cizince do 18 let, které k nám přiveze policie obvykle společně s pracovníci orgánu SPOD na základě předběžného opatření soudu. Naposledy jsme zde měli děti cizince v roce 2015, kdy byla migrační krize a Zařízení pro děti cizince v Praze bylo plné.

Z jakých zemí původu k vám obvykle děti přicházejí?

Měli jsme zde děti z Afghánistánu a ze Somálska.

Jaká je aktuální kapacita vašeho zařízení?

Kapacita je 17 dětí.

Do jakých zařízení nebo kam obvykle od vás děti cizinci odcházejí?

Děti cizinci, které u nás byly umístěny buď utekly, nebo byly přemístěny do ZDC v Praze.

Jak vypadá pobyt dítěte cizince ve vašem zařízení?

Měli jsem zde celkem 4 děti cizince. Bylo to v době letních prázdnin, takže jim nebylo zajišťováno školní vzdělávání. Spíše se řešilo, co s nimi bude dál, protože my zde na cizince nejsme speciálně zařízení. Jinak zde dětem během školního roku zajišťujeme docházku do základní školy nebo do střední školy.

Jaké dokumenty o dětech máte, vedete nějaký spis?

Každé dítě má v ZDVOP spis, jsou v něm zaznamenány rozhodnutí soudu, záznamy z lékařských prohlídek, záznamy z návštěv OSPOD, záznamy z pohovorů.

Jak zjišťujete skutečné jméno a věk dítěte?

Vycházíme ze soudního rozsudku. Osobně se ale domnívám, že chlapci, které jsme zde měli, byli starší, než uváděli. Měli například šedivé vlasy.

S jakými úřady spolupracujete na řešení situace dětí?

Nejužší spolupráce je s OSPOD, případně s policií.

Jaké činnosti ve vašem zařízení provádí sociální pracovníce ve vztahu k dětem cizincům?

Sociální pracovníce zejména spolupracuje s příslušným OSPOD a řeší další situaci dítěte. Je potřeba si uvědomit, že pro děti cizince zde nemáme například vhodné ubytování. Děti jsou zde na 3 – 4 lůžkových pokojích a nelze je ubytovat společně se staršími – obvykle chlapci – ze zahraničí. Je zde také jazyková a kulturní bariéra. Proto se řešilo zejména přemístění uvedených chlapců do ZDC Praha, zdravotní prohlídka, prodloužení předběžného opatření soudem.

Jak zajišťujete pro děti cizince tlumočníky a jak se s těmito dětmi v běžném životě domlouváte?

Pro uvedené děti jsme sehnali tlumočníky z Plzně. Šlo o to dětem vysvětlit jejich situaci a další postup úřadů. V běžném životě jsme používali pomoc tlumočnicka po telefonu, různé nápisy, obrázky, „ruce – nohy“.

Jak probíhá ve vašem zařízení výuka češtiny?

V našem zařízení výuka češtiny neprobíhala, nemáme na to kapacitu ani vyškolené pracovníky. Děti byly směřovány do speciálního zařízení v Praze.

Jak zvládáte ve vašem zařízení překonávat kulturní odlišnosti mezi jednotlivými dětmi?

S dětmi cizinci, které u nás byly to bylo velmi zajímavé. Například co se týče jídla, jedly ke všemu rohlíky, ke všemu čichaly. Myly si třeba nohy a nesměly si je utřít, takže bylo všude mokro. Jeden z chlapců byl agresivní, což muselo být řešeno individuálně. Všechny tyto děti byly ale vděčné za čistou postel a za dobré zázemí. Ostatní děti byly nabádány k respektu k nim a jejich odlišnostem.

Informace ke konkrétním vybraným dětem:

(k vybraným dětem byly poskytnuty zprávy ze spisové dokumentace, zde doplnění údajů, jména byla změněna)

Hamid, Afghánistán

- v srpnu 2015 umístěn do ZDVOP Stod Okresním soudem Plzeň – město;
- směřoval do Německa;
- choval se agresivně, 2 x se pokusil o útěk, ve ZDVOP je možnost volného pohybu;
- přemístěn do ZDC Praha.

Ali, Somálsko

- v srpnu 2015 umístěn do ZDVOP Stod Okresním soudem Plzeň – město;
- směřoval do Švédska, kde již měl údajně nějaké příbuzné;
- choval se slušně a uctivě, bylo vidět, že má nějaké vzdělání, uměl anglicky;
- odpočinul si a využil možnosti volného pohybu mimo zařízení a opustil jej.

Paní vedoucí, děkuji vám, za odpovědi na moje otázky a za poskytnuté materiály.

Zapsala dne 27.01.2021 Lenka Hříšná

Seznam použité literatury

BEJČEK, J. M. *Úvod do práce s rodinami migrantů s udělenou mezinárodní ochranou: právní aspekty uprchlictví, specifika sociální práce s rodinami uprchlíků, integrace a vzdělávání dětí a žáků z uprchlických rodin*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2016. ISBN 978-80-7452-123-2.

CARENS, J. H. *Imigranti a právo na pobyt*. Přeložili: Martin BRABEC, Miluš KOTIŠOVÁ, Josef VELEK. Praha: Filosofía, 2016. Filosofie a sociální vědy. ISBN 978-80-7007-471-8.

HÁLA, V. *Morální odpovědnost a její aspekty*. Praha: Filosofía, 2013. Filosofie a sociální vědy. ISBN 978-80-7007-412-1.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-303-X.

HOŠEK, P. *Islám jako výzva pro křesťany*. Praha: Návrat domů, 2016. ISBN 978-80-7255-375-4.

CHMELÍČKOVÁ, N. *Zákon o azylu*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Praktický komentář. ISBN 978-80-7552-479-9.

MACELA, M. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-481-4.

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-19-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. eds. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

MIOVSKÝ, M. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

MUSIL, L., NAVRÁTIL, P. 2000. Sociální práce s příslušníky menšinových skupin. In Sociální exkluze a nové třídy. Brno: Masarykova univerzita, 2000, Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity. ISBN 80-210-2426-7.

RÁKOCZYOVÁ, M., TRBOLA, R., HOFÍREK, O. *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-023-0.

REICHEL, J. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů, Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.

SCHIRRMACHER, T. *Morální odpovědnost: tři rozměry etického rozhodování - zákon, moudrost, svědomí*. Přeložil René DRÁPALA. Praha: Návrat domů, 2016. ISBN 978-80-7255-353-2.

ŠTICA, P. *Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a imigrační politiky*. Ostrava: Moravapress, 2014. ISBN 978-80-87853-20-7.

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

UHEREK, Z., HONUSKOVÁ, V., OŠŤÁDALOVÁ, V., GÜNTER, V. *Migrace: historie a současnost*. Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2016. Moderní dějiny (Občanské sdružení Pant). ISBN 978-80-905942-9-6.

Časopisy, příručky

Informační příručka pro cizince v Plzni. Magistrát města Plzně. 2019

Informační leták ZDVOP Robinson Stod. 2018

LORENC, J. „Repatriace“ nezletilých do zahraničí a vybrané problémy s nimi spojené. *Právo a rodina*. Praha: WoltersKluwer, 2020, **22**(8), s. 1-6. ISSN 1212-866X.

Internetové zdroje

Česká biskupská konference. *Poselství svatého otce Jana Pavla II k Světovému dni uprchlíků – 2005*. [online]. [cit. 2020-06-27]. Dostupné z https://cbk.blob.core.windows.net/cms/ContentItems/295_00295/98-uprchlici-2005.pdf

Česká biskupská konference. *Poselství papeže Františka ke Světovému dni migrantů a uprchlíků: Nejde jenom o migranty*. [online]. [cit. 2020-11-22]. Dostupné z <https://poselstvi-ke-svetovemu-dni-migrantu-a-uprchliku-2019-fin.pdf> (windows.net)

Česká rada dětí a mládeže. *Mami, tati, znáš má práva?* [online]. [cit. 2021-01-30]. Dostupné z [Mami, tati, znáš má práva? \(crdm.cz\)](https://www.crdm.cz)

Člověk v tísní. *Uprchlíci v číslech*. [online]. [cit. 2020-06-28]. Dostupné z <https://www.clovekvtisni.cz/migracni-statistiky-4518gp>

ČSÚ. *Život cizinců v ČR – 2019*. [online]. [cit. 2020-06-27]. Dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/91605941/29002719.pdf/74e31838-8cfa-4e93-9aed-4771e13683a8?version=1.0>

HADJMOUSSOVÁ, Z., *Případová studie – Kazuistika*. [online]. [cit. 2020-11-15]. Dostupné z <https://turbo.cdv.tul.cz/mod/book/view.php?id=3737&chapterid=5289>

Informační systém Masarykovy univerzity. *Podklady k vypracování kazuistiky*. [online]. [cit. 2020-11-15]. Dostupné z https://is.muni.cz/el/phil/jaro2016/PSA_021/Podklady_k_vypracovani_kazuistiky.pdf

JABLONICKÁ, K. *Ztraceni v Česku? Opuštěné děti cizinců by se podle expertů lépe integrovaly v pěstounských rodinách.* [online]. [cit. 2020-06-27]. Dostupné z https://www.lidovky.cz/domov/ztraceni-v-cesku-opustene-deti-cizincu-by-se-podle-expertu-lepe-integrovaly-v-pestounskych-rodinach.A190824_130720_ln_domov_ele#utm_source=rss&utm_medium=feed&utm_campaign=ln_domov&utm_content=main

JEŘÁBKOVÁ, Z. *Zajišťování nezletilých dětí v ČR.* 2010. [online]. [cit. 2020-06-27]. Dostupné z <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/zajistovani-nezletilych-deti-v-cr>

KOPULETÁ, G. *Analýza: postavení a ochrana nezletilých cizinců bez doprovodu v České republice.* OPU, 2009. [online]. [cit. 2020-06-27]. Dostupné z https://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/Analyza_OPU.pdf

KREJČÍ, P. *Azylové právo a právo týkající se migrace.* [online]. [cit. 2020-09-28]. Dostupné z <http://www.bulletin-advokacie.cz/azylove-pravo-a-pravo-tykajici-se-migrace?browser=mobi>

MAREŠ J. *Tvorba případových studií pro výzkumné účely.* [online]. [cit. 2020-11-15]. Dostupné z: [Ped_2015_2_02_Mareš_113_142 \(2\).pdf](#)

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Metodické doporučení MPSV č.1/2016 k postupu obecních úřadů obcí s rozšířenou působností při poskytování sociálně-právní ochrany nezletilým cizincům bez doprovodu.* [online]. [cit. 2020-06-27]. Dostupné z <https://www.mpsv.cz/web/cz/rok-2016-4>

Ministerstvo vnitra ČR. *Azylový, migrační a integrační fond. 2014-2020.* [online]. [cit. 2020-06-27]. Dostupné z https://42060/Downloads/N%C3%A1rodn%C3%AD_program_AMIF_7.__%C4%8CJ.pdf

Ministerstvo vnitra ČR. *Občané třetích zemí.* [online]. [cit. 2020-06-28]. Dostupné z <https://www.mvcr.cz/clanek/obcane-tretich-zemi.aspx>

Ministerstvo vnitra ČR. *Obecný přehled předmětu úpravy zákona o azylu*. [online]. [cit. 2020-09-28]. Dostupné z <https://www.mvcr.cz/clanek/obecny-prehled-predmetu-upravy-zakona-o-azyly.aspx>

Naše práva. *Úmluva o právech dítěte*. [online]. [cit. 2021-01-30]. Dostupné z: [Úmluva o právech dítěte/naseprava.cz](http://Úmluva%20o%20právech%20dítěte/naseprava.cz)

SIMI. *Zranitelné skupiny v zařízeních zajišťujících cizince*. 2010. [online]. [cit. 2020-06-27]. Dostupné z https://www.migrace.com/docs/brozura_migrace_13proklad_1ak_1328544430.pdf

SIMI. *Metodika multikulturní výchovy*. 2018. [online]. [cit. 2020-06-27]. Dostupné z https://www.migrace.com/docs/180807_metodika-multikulturni-vychovy.pdf

UNHRC. *Nezletilí bez doprovodu a odloučené děti*. 2016. [online]. [cit. 2020-06-27]. Dostupné z <https://www.unhcr.org/cz/102-czco-vsechno-delamepece-o-zranitelne-skupiny-osobnezletili-bez-doprovodu-a-odloucene-deti-html.html>

UNHRC. *Ženevská úmluva*. [online]. [cit. 2020-06-27]. Dostupné z https://www.unhcr.org/cz/wp-content/uploads/sites/20/2016/12/Umluva_1951_a_Protokol_1967.pdf

VEBER, T., BAUMAN, P. *Metodická pomůcka ke zpracování závěrečných prací*. Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2010, Verze: 1.0, Schváleno akreditační komisí TF JU, dne 29. září 2010. [online]. [cit. 2020-06-27]. Dostupné z: [Metodická pomůcka ke zpracování závěrečných prací — Teologická fakulta \(jcu.cz\)](http://Metodicka%20pomucka%20ke%20zpracovani%20zaverecnych%20prac%C3%AD%20-%20Teologicka%20fakulta%20(jcu.cz))

Vláda ČR. *Úmluva o právech dítěte*. [online]. [cit. 2021-01-30]. Dostupné z: [Úmluva o právech dítěte Vláda ČR \(vlada.cz\)](http://Úmluva%20o%20právech%20dítěte/Vláda%20ČR%20(vlada.cz))

Vláda ČR. *Výbor OSN pro práva dítěte vydal komentář k nejlepšímu zájmu dítěte*. [online]. [cit. 2021-01-30]. Dostupné z: [Výbor OSN pro práva dítěte vydal komentář k nejlepšímu zájmu dítěte | Vláda ČR \(vlada.cz\)](http://Výbor%20OSN%20pro%20práva%20dítěte%20vydal%20komentář%20k%20nejlepšímu%20zájmu%20dítěte%20|%20Vláda%20ČR%20(vlada.cz))

Zákon č. 6/2002 Sb. o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích). [online]. [cit. 2021-01-30]. Dostupné z: 6/2002 Sb. Zákon o soudech a soudcích (zakonyprolidi.cz)

Zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky, ve znění zákona č. 176/2019 Sb. [online]. [cit. 2020-06-28]. Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-326#cast1-hlava3>

Zákon č. 325/1999 Sb. o azylu. [online]. [cit. 2020-09-28]. Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-325/zneni-20190731>

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. [online]. [cit. 2020-11-18]. Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

Zákon č. 186/2013 Sb. o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů. [online]. [cit. 2020-11-18]. Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-186>

Zákon č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních. [online]. [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-292>

Zařízení pro děti – cizince. [online]. [cit. 2020-09-13]. Dostupné z <http://zdcpraha.cz/>

Další zdroje

Záznam rozhovoru s Mgr. Zuzanou Chmelířovou Vučkovou, ředitelkou ZDC Praha z 27.08.2020

Záznam rozhovoru s Mgr. Kamilou Kolmanovou, sociální pracovnící ZDC Praha z 24.09.2020

Záznam rozhovoru s Monikou Makrlíkovou, DiS., vedoucí a sociální pracovnící ZDVOP Robinson Stod z 27.01.2021

Metodický materiál k sociální práci s nezletilými cizinci bez doprovodu se zaměřením na pobytové záležitosti. ZDC, Praha 2019. Poskytnuto Mgr. Zuzanou Chmelířovou Vučkovou, ředitelkou ZDC, soukromý archiv

Seznam použitých zkratek

ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
OAMP	Odbor azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR
OSN	Organizace spojených národů
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
OPU	Organizace pro pomoc uprchlíkům
p. b.	procentní bod
PPPD	pěstounská péče na přechodnou dobu
SIMI	Sdružení pro integraci a migraci
SIP	Státní integrační program
SPOD	sociálně-právní ochrana dětí
NBD	nezletilý cizinec bez doprovodu
NNO	nevládní nezisková organizace
SUZ	Správa uprchlických zařízení
ŠVP	Školní vzdělávací program
UNHCR	Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, tj. Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky
ÚMPOD	Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí, Brno
ZDC	Zařízení pro děti cizince
ZDVOP	zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
ZoA	Zákon o azylu
ZPC	Zákon o pobytu cizinců na území ČR
ZŠ	základní škola
ŽOMO	žadatel o mezinárodní ochranu

Abstrakt

HŘÍŠNÁ, L. *Děti – cizinci bez doprovodu*. České Budějovice, 2021. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce Mgr. Veronika Zvánovcová, Ph.D.

Klíčové pojmy:

Dítě – cizinec bez doprovodu, nezletilý cizinec bez doprovodu (NBD), orgán sociálně-právní ochrany dětí, ohrožené dítě, migrace, uprchlictví, mezinárodní ochrana, zařízení pro děti cizince, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, pěstounská péče, etické otázky, právní předpisy

Tato diplomová práce je zaměřena na činnost českých orgánů a institucí, které se zabývají nezletilými cizinci bez doprovodu. Práce předkládá relevantní právní předpisy a postupy, kterými se řídí pracovníci orgánů sociálně-právní ochrany dětí, soudů a odborných zařízení, které o děti pečují. Práce se rovněž věnuje etickému pohledu na téma migrace. Součástí práce je zpracování výzkumného šetření na základě vypracovaných kazuistik s cílem zjistit důvody, jaké mají uvedené děti k odchodu ze země původu a které instituce spolupracují při řešení situace dětí v České republice.

Abstract

HŘÍŠNÁ, L. *Unaccompanied minor*. České Budějovice, 2021. Diploma thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Theology. Department of Ethics, Psychology and Charity. Supervisor Mgr. Veronika Zvánovcová, Ph.D.

Keywords:

unaccompanied minor (UAM), Authority of The Child's Social and Legal Protection, endangered child, migration, refugees, international protection, facilities for children of foreigners, facilities for children requiring immediate assistance, foster care, ethical issues, legislation

This diploma thesis is focused on the activities of Czech authorities and institutions that deal with unaccompanied minors. The thesis presents relevant legal regulations and procedures that govern the staff of Authority of The Child's Social and Legal Protection, courts and professional facilities that care for children. The work also deals with the ethical view of the topic of migration. Part of the work is the elaboration of a research survey on the basis of elaborated case studies in order to find out the reasons which the mentioned children have to leave the country of origin and which institutions cooperate in solving the situation of children in the Czech Republic.